

รายงานวิจัยฉบับสมบูรณ์

การสร้างรูปแบบการบริหารจัดการชุมชนแบบบูรณาการสู่ความพอเพียง
และยั่งยืน ของชุมชนบ้านป่าบง ตำบลตะเบา
อำเภอเมือง จังหวัดเพชรบูรณ์

**The Construction of Integrated Model of Community Management for Sufficiency
and Sustainability of Ban Pabong Village, Taboa Sub-district,
Muang District, Phetchabun Province**

โดย

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. อมลัญญ์ ฉัตรตระกูล
หัวหน้าโครงการ

มหาวิทยาลัยราชภัฏเพชรบูรณ์

พ.ศ. 2553

รายงานวิจัยฉบับสมบูรณ์

การสร้างรูปแบบการบริหารจัดการชุมชนแบบบูรณาการสู่ความพอเพียง
และยั่งยืน ของชุมชนบ้านป่าบง ตำบลตะเบา
อำเภอเมือง จังหวัดเพชรบูรณ์

The Construction of Integrated Model of Community Management for Sufficiency
and Sustainability of Ban Pabong Village, Taboa Sub-district,
Muang District, Phetchabun Province

โดย

คณะผู้วิจัย

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. อมลณี วัชรตระกูล
นางสุรีย์พร ธรรมิกพงษ์

สังกัด

คณะเทคโนโลยีการเกษตร
คณะเทคโนโลยีการเกษตร

ได้รับทุนสนับสนุนการวิจัยจากงบประมาณแผ่นดิน

มหาวิทยาลัยราชภัฏเพชรบูรณ์

ประจำปี พ.ศ. 2551

การสร้างรูปแบบการบริหารจัดการชุมชนแบบบูรณาการสู่ความพอเพียงและยั่งยืน ของชุมชนบ้านป่าบง... ผศ.ดร. อมลัญญ์ นัทรตระกูลและคณะ 2553

การสร้างรูปแบบการบริหารจัดการชุมชนแบบบูรณาการสู่ความพอเพียงและยั่งยืน ของชุมชนบ้านป่าบง... ผศ.ดร. อมลัญญ์ นัทรตระกูลและคณะ 2553

การสร้างรูปแบบการบริหารจัดการชุมชนแบบบูรณาการสู่ความพอเพียงและยั่งยืน ของชุมชนบ้านป่าบง... ผศ.ดร. อมลัญญ์ นัทรตระกูลและคณะ 2553

กิตติกรรมประกาศ

การสร้างรูปแบบการบริหารจัดการชุมชนแบบบูรณาการสู่ความพอเพียงและยั่งยืนของชุมชนบ้านป่าบง ตำบลตะเบา อำเภอมือง จังหวัดเพชรบูรณ์เป็นโครงการวิจัยที่อยู่ในชุดโครงการวิจัยเชิงบูรณาการเพื่อพัฒนาไปสู่ชุมชนแห่งความพอเพียงของหมู่บ้านป่าบง ตำบลตะเบา อำเภอมือง จังหวัดเพชรบูรณ์ ได้รับการสนับสนุนทุนวิจัยจากงบประมาณแผ่นดินของมหาวิทยาลัยราชภัฏเพชรบูรณ์ ประจำปีงบประมาณ พ.ศ. 2551 โดยความเห็นชอบของสำนักงานคณะกรรมการการวิจัยแห่งชาติ การดำเนินงานวิจัยนี้สำเร็จลุล่วงด้วยดี โดยได้รับความร่วมมือจากหลายท่านหลายหน่วยงาน คณะผู้วิจัยขอขอบพระคุณสำนักงานคณะกรรมการการวิจัยแห่งชาติ สำนักงานพัฒนาชุมชนอำเภอมืองเพชรบูรณ์ ศูนย์บริการการศึกษาออกโรงเรียนจังหวัดเพชรบูรณ์ องค์การบริหารส่วนตำบลตะเบา จังหวัดเพชรบูรณ์ หมู่บ้านเศรษฐกิจพอเพียงต้นแบบในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ที่สนับสนุนและอำนวยความสะดวกในการดำเนินการวิจัย คณะกรรมการหมู่บ้าน ผู้นำชุมชน ปราชญ์ชาวบ้าน หมู่ที่ 7 และหมู่ที่ 11 บ้านป่าบง ผู้ใหญ่หยาด กัลยาประสิทธิ์ และผู้ใหญ่ชานาญ การกิ่งไพโร รวมทั้งเจ้าหน้าที่องค์กรและหน่วยงานภาครัฐและเอกชนที่เกี่ยวข้องทุกท่านที่กรุณาให้ข้อมูลโดยละเอียดอันเป็นประโยชน์ต่อการศึกษาเป็นอย่างดี

ขอขอบคุณบุคลากรคณะเทคโนโลยีการเกษตรและสำนักวิจัยและพัฒนา มหาวิทยาลัยราชภัฏเพชรบูรณ์ ที่มีส่วนเกี่ยวข้องทุกท่านที่ให้ผลักดันและอนุเคราะห์ให้งานวิจัยสำเร็จด้วยดี

คุณค่าและประโยชน์อันพึงมี ขอมอบแด่ ครูอาจารย์ที่ประสาทวิชาความรู้ และชุมชนบ้านป่าบง ที่ให้โอกาสในการศึกษาครั้งนี้จนสำเร็จลุล่วงทุกประการ หากมีข้อบกพร่องประการใด คณะผู้วิจัยใคร่ขอภัยมา ณ โอกาสนี้

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.อมลณัฐ ฉัตรตระกูล

นางสุรีย์พร ธรรมิกพงษ์

คณะผู้วิจัย

ชื่อโครงการวิจัย : การสร้างรูปแบบการบริหารจัดการชุมชนแบบบูรณาการ สู่ความพอเพียงและยั่งยืน
ของชุมชนบ้านป่าบง ตำบลตะเบาะ อำเภอมือง จังหวัดเพชรบูรณ์

ชื่อผู้วิจัย : ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.อมลฉวี นัทรตระกูล และนางสุรีย์พร ธรรมิกพงษ์

หน่วยงาน : มหาวิทยาลัยราชภัฏเพชรบูรณ์

ปีที่ทำการวิจัย : ปี พ.ศ. 2551

บทคัดย่อ

การสร้างรูปแบบการบริหารจัดการชุมชนแบบบูรณาการ สู่ความพอเพียงและยั่งยืน ของชุมชนบ้านป่าบง ตำบลตะเบาะ อำเภอมือง จังหวัดเพชรบูรณ์ มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาบริบทของการบริหารจัดการในชุมชน การสร้างเสริมศักยภาพและการร่วมมือเพื่อพัฒนาชุมชน และการสร้างรูปแบบการบริหารจัดการชุมชนแบบบูรณาการ เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพที่อาศัยการวิจัยปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม โดยใช้กระบวนการเรียนรู้ที่หลากหลายกับตัวแทนกรรมการหมู่บ้าน ผู้นำชุมชน รวมทั้งปราชญ์ชาวบ้านที่อาศัยอยู่ ณ ชุมชนบ้านป่าบง ผลการวิจัยสรุปได้ ดังนี้

สภาพการบริหารจัดการในชุมชน ด้านกายภาพและสวัสดิการส่วนใหญ่องค์การบริหารส่วนตำบลตะเบาะเป็นผู้กำกับดูแล ผู้ใหญ่บ้านและผู้นำชุมชนมักเป็นผู้กำกับดูแลกิจกรรมของชุมชน การดำเนินกิจกรรมกลุ่มส่วนใหญ่ไม่เป็นรูปธรรม ชาวบ้านไม่ชอบแสดงความคิดเห็น มีความรักปรองดองกันในหมู่บ้านดี มีการปลูกข้าวและผักสวนครัวไว้บริโภค แต่ยังขาดความรู้ในการพัฒนาคุณภาพชีวิต ส่วนปัญหาได้แก่ ต้นทุนการผลิตสูง ราคาผลผลิตตกต่ำ ค่าครองชีพสูง กระแสโลกาภิวัตน์และวัตถุนิยมสำหรับการพัฒนาศักยภาพของชุมชนควรเริ่มจากกลุ่มนาร่องและขยายผลต่อไป โดยจัดกระบวนการเรียนรู้ที่หลากหลาย มีการเสริมแรง ติดตามผล และประชาสัมพันธ์อย่างต่อเนื่อง ผู้นำชุมชนต้องมีภาวะผู้นำและประสานประโยชน์กับภาคี

สำหรับรูปแบบการบริหารจัดการชุมชน ควรแบ่ง 4 ด้าน ได้แก่ 1) การรู้จักสามัคคีโดยชุมชนควรเสริมสร้างศักยภาพให้ทุกคนให้มีส่วนร่วม ผลักดันกลุ่มและเครือข่ายให้บรรลุวัตถุประสงค์ 2) การออมทรัพย์และบริหารจัดการชุมชนในรูปของคณะกรรมการและตรวจสอบได้ 3) การอนุรักษ์และใช้ทรัพยากรธรรมชาติและทรัพย์สินของชุมชนอย่างประสิทธิภาพ และ 4) ดำรงชีวิตตามแนวเศรษฐกิจพอเพียงในทุกครัวเรือน พัฒนาคุณภาพชีวิตด้วยกระบวนการเรียนรู้ที่หลากหลาย มีติดตามผลและประชาสัมพันธ์อย่างสม่ำเสมอ

Project Research : The Construction of Integrated Model of Community Management for Sufficiency and Sustainability of Ban Pabong Village,

Taboa Sub-district, Muang District, Phetchabun Province

The Researcher : Assistant Professor Dr. Amonnat Chattrakul and

Mrs. Sureeporn Thummikkaphong

Office : Rajabhat Phetchabun University

Year : 2008

Abstract

The research aimed to study the background of community management, potentials enhancement and the participation in developing the community and to construct the integrated model of community management. The research complied with the participatory quality method by using multi learning process with the villager representatives, community leaders, and folk scholars who lived at Ban Pabong Village. The findings revealed as the followings.

The Taboa Sub-district Administration Organization itself directed the administration in the area of physical features and welfares while the village head and the community leaders directed the activities of their communities. Most activities were performed in an informal style and the villagers did not like to express their opinions. They loved each other and built up harmony among their relatives. As for vocation, they grew rice and did home economy garden but lacked knowledge to develop their life quality. The problems faced were found to be high production capital, regressed price, high living cost, and globalized and materialize trend. Developing the potentials for the community was suggested to initiate in a pilot group and extend to others through variety of learning process, encouragement, following up, and continuous public relation. Besides, the leaders were recommended to have leadership and coordinate with the partners.

The model of administration was categorized into 4 groups: 1) Having unity requiring the communities to strengthen potentials for every member so as to push the groups and networks to reach the goals; 2) Saving and community management in form of committee and accountability; 3) Preserving and efficient use of natural resource and community asset as well as living as Sufficiency Economy Approach in every family; and 4) Developing life quality with various ways; and Consistent following up and public relation.

สารบัญ

	หน้า
บทคัดย่อภาษาไทย	ก
บทคัดย่อภาษาอังกฤษ	ข
กิตติกรรมประกาศ	ค
สารบัญตาราง	ณ
สารบัญภาพ	ช
บทที่ 1 บทนำ	
ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา	1
วัตถุประสงค์ของการวิจัย	2
ขอบเขตของการวิจัย	2
กรอบแนวความคิดในการวิจัย	2
ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ	3
บทที่ 2 เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง	
เศรษฐกิจพอเพียงกับการประยุกต์ใช้	4
การพึ่งตนเอง	11
การบริหารจัดการชุมชน	15
การมีส่วนร่วม	22
งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง	24
บทที่ 3 วิธีการวิจัย	
กลุ่มเป้าหมาย	30
วิธีดำเนินการวิจัย	30
สถานที่เก็บรวบรวมข้อมูล	31
ระยะเวลาในการดำเนินงาน	31
เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูล	31
การวิเคราะห์ข้อมูล	32

สารบัญ (ต่อ)

	หน้า
บทที่ 4 ผลการวิเคราะห์ข้อมูล	
ผลการวิเคราะห์ข้อมูล	33
ตอนที่ 1 บริบทของการบริหารจัดการในชุมชน และสภาพปัญหา	33
ตอนที่ 2 การสร้างเสริมศักยภาพ และการร่วมมือของสมาชิกในการพัฒนาชุมชน	50
ตอนที่ 3 การสร้างรูปแบบการบริหารจัดการชุมชนแบบบูรณาการ	54
บทที่ 5 สรุปผล อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ	
สรุปผล	62
อภิปรายผล	64
ข้อเสนอแนะ	67
บรรณานุกรม	69
ภาคผนวก	
ภาคผนวก ก ประเด็นข้อคำถามเพื่อศึกษาบริบทของการบริหารจัดการในชุมชน	74
ภาคผนวก ข ประเด็นข้อคำถามเพื่อศึกษารูปแบบการบริหารจัดการชุมชน	76
ภาคผนวก ค ประมวลภาพกิจกรรม	77

สารบัญตาราง

ตาราง	หน้า
ตารางที่ 1 อายุของประชากร จำแนกตามหมู่	34
ตารางที่ 2 ระดับการศึกษาของประชากร จำแนกตามหมู่	34
ตารางที่ 3 ผู้นำชุมชนบ้านปางที่ประชาชนให้ความเชื่อถือ จำแนกตามหมู่	37
ตารางที่ 4 ภูมิปัญญาท้องถิ่นและปราชญ์ท้องถิ่นในหมู่ 7	41
ตารางที่ 5 ภูมิปัญญาท้องถิ่นและปราชญ์ท้องถิ่นในหมู่ 11	41
ตารางที่ 6 การประกอบอาชีพของสมาชิกในชุมชน จำแนกตามหมู่	42
ตารางที่ 7 ปฏิทินการทำการเกษตรของชุมชน	44
ตารางที่ 8 รูปแบบการบริหารจัดการชุมชนแบบบูรณาการตามแนวเศรษฐกิจพอเพียง	58

สารบัญภาพ

ภาพ	หน้า
ภาพที่ 1 กรอบแนวคิดในการวิจัย	3

บทที่ 1

บทนำ

ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

พันธกิจของประเทศไทยเพื่อการพัฒนาประเทศในระยะแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 10 มุ่งสู่ “สังคมอยู่เย็นเป็นสุขร่วมกัน” ภายใต้แนวปฏิบัติของ “ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง” ได้กำหนดพันธกิจของการพัฒนาประเทศ ให้สามารถพัฒนาคนให้มีคุณภาพ คุณธรรม นำความรอบรู้อย่างเท่าทัน เสริมสร้างเศรษฐกิจให้มีคุณภาพ เสถียรภาพ และเป็นธรรม ดำรงความหลากหลายทางชีวภาพ และสร้างความมั่นคงของฐานทรัพยากรธรรมชาติและคุณภาพสิ่งแวดล้อม พัฒนาระบบบริหารจัดการประเทศให้เกิดธรรมาภิบาลภายใต้ระบอบประชาธิปไตย อันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข (สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, 2549)

บ้านป่าบง เป็นหมู่บ้านในการดูแลรับผิดชอบขององค์การบริหารส่วนตำบลตะเบา อำเภอมือง จังหวัดเพชรบูรณ์ สภาพเดิมเป็นป่าหนาที่เต็มไปด้วยไผ่บง ประชากรส่วนใหญ่ประกอบอาชีพเกษตร รองลงมาประกอบอาชีพรับจ้าง มีการตั้งบ้านเรือนเป็นกลุ่มรวมเป็นชุมชนใหญ่ อยู่ห่างไกลจากเขตภูเขา พื้นที่ส่วนใหญ่เป็นที่ราบลุ่มจนถึงที่ลาดชันภูเขา มีคลองน้ำไหลผ่านหมู่บ้าน ในฤดูฝนมักมีน้ำหลากท่วมพื้นที่การเกษตรอยู่เสมอ ส่วนฤดูแล้งมักมีน้ำไม่เพียงพอต่อการเพาะปลูก จึงมักปลูกพืชไร่ประเภทถั่ว และวัยแรงงานต้องอพยพไปรับจ้างใช้แรงงานที่ในเมืองเพชรบูรณ์ และกรุงเทพมหานคร ทั้งลูกหลานอยู่กับปู่ย่าตายาย (สำนักงานพัฒนาชุมชนอำเภอมืองเพชรบูรณ์, 2549)

จากการที่คณะผู้วิจัยได้ลงพื้นที่และสืบค้นจากเอกสารเพิ่มเติม พบว่า ชุมชนบ้านป่าบง เป็นหมู่บ้านที่ดำรงความเป็นอยู่แบบดั้งเดิมเป็นส่วนใหญ่ คือ มีการใช้ชีวิตที่อาศัยธรรมชาติและยึดความพอเพียงเป็นหลัก มีความร่วมมือร่วมใจกันระหว่างครัวเรือน ซึ่งนับวันจะหายากในชุมชนอื่น ๆ อย่างไรก็ตาม ชุมชนยังประสบปัญหาหลายด้าน ได้แก่ ดินขาดความอุดมสมบูรณ์ ภัยธรรมชาติ ต้นทุนการผลิตสูง ปริมาณ คุณภาพและราคาผลผลิตเกษตรต่ำ และการอพยพเคลื่อนย้ายแรงงานไปเมืองใหญ่หลังฤดูการปลูกพืชเป็นต้น (ศูนย์บริการและถ่ายทอดเทคโนโลยีการเกษตรประจำตำบลตะเบา, 2549ก และ 2549ข) อย่างไรก็ตาม ชุมชนบ้านป่าบงยังมีผู้นำชุมชนที่เข้มแข็ง สมาชิกในชุมชนให้ความร่วมมือกันทำกิจกรรมของหมู่บ้าน มีโรงเรียน วัด และมีสิ่งอำนวยความสะดวกพอสมควร นอกจากนี้ ชุมชนยังมีการรวมกลุ่ม ได้แก่ กลุ่มออมทรัพย์เพื่อการผลิต กองทุนหมู่บ้าน

และกลุ่มเลี้ยงสุกร ซึ่งถึงแม้ว่า การดำเนินงานของบางกลุ่มจะยังไม่ชัดเจนเท่าไรนัก แต่แสดงถึงความมีศักยภาพในการพัฒนาต่อไปได้ ซึ่งในการจัดการพัฒนาเศรษฐกิจฐานราก บทบาทของชุมชนมีส่วนสำคัญอย่างยิ่ง และถือว่า การบริหารจัดการ เป็นหัวใจสำคัญของการรวมกลุ่มและความเข้มแข็งของกลุ่ม โดยเฉพาะกิจกรรมที่เกี่ยวข้องเรื่องการเงิน และคน จึงต้องมีการบริหารจัดการที่มีประสิทธิภาพ (จิตรรา อรุณฤกษ์ถวิล, 2549)

ดังนั้น คณะผู้วิจัยได้เล็งเห็นความสำคัญของการบริหารจัดการชุมชนเพื่อพัฒนาศักยภาพของสมาชิกของชุมชนบ้านป่าบางมีวิถีชีวิตตามแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงต่อไป

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาบริบทของการบริหารจัดการในชุมชนบ้านป่าบาง และสภาพปัญหา
2. เพื่อสร้างเสริมศักยภาพ และการร่วมมือของสมาชิกในการพัฒนาชุมชน
3. เพื่อสร้างรูปแบบการบริหารจัดการชุมชนแบบบูรณาการให้เกิดความพอเพียงอย่างยั่งยืน

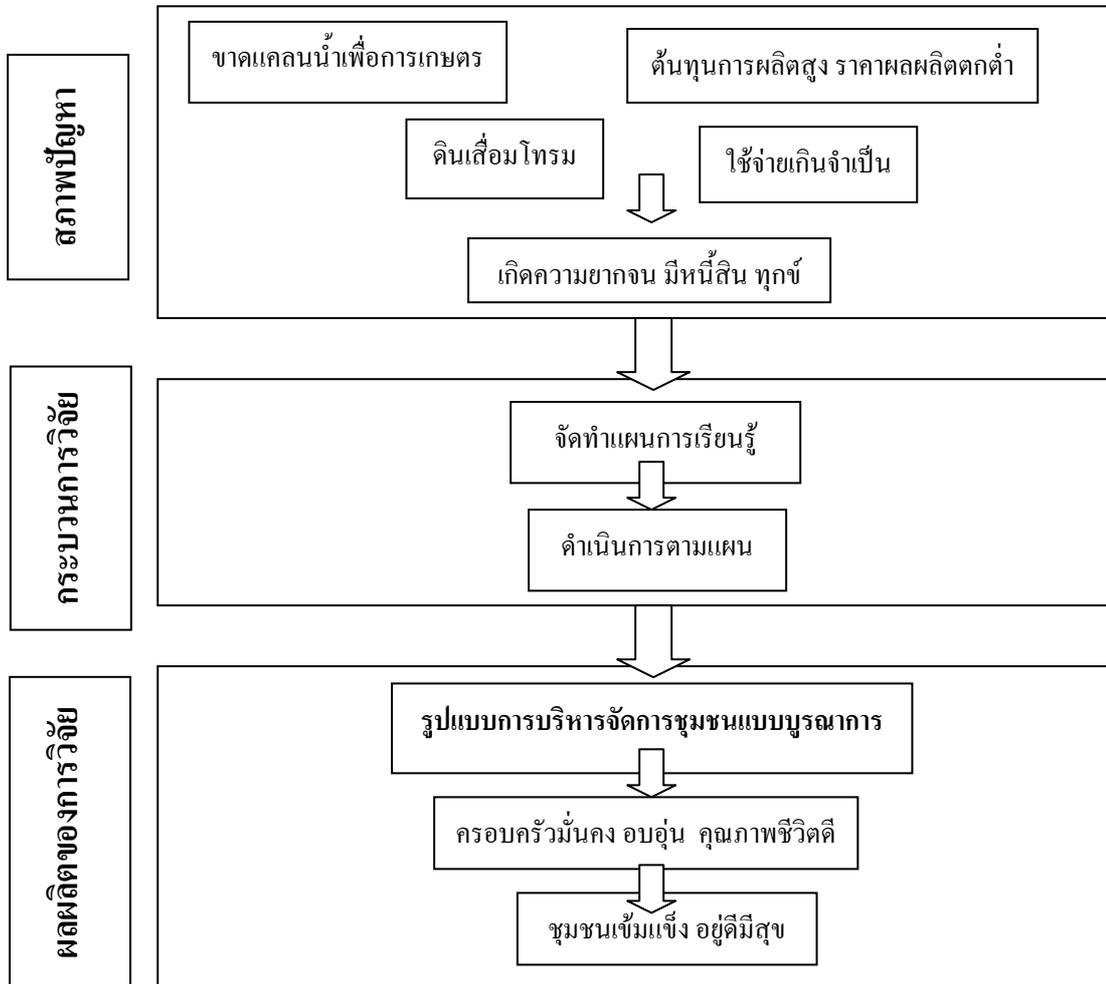
ขอบเขตของการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้ เป็นการวิจัยปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม มุ่งศึกษาบริบทของการบริหารจัดการ และสภาพปัญหา และสร้างรูปแบบการบริหารจัดการชุมชนแบบบูรณาการ ในด้านการรู้จักสามัคคี การออมทรัพย์ การอนุรักษ์และใช้ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม และการดำรงชีวิตแบบพอเพียง โดยกลุ่มเป้าหมายได้แก่ คณะกรรมการหมู่บ้าน ผู้นำชุมชน ตัวแทนกลุ่มและผู้สนใจของ หมู่ที่ 7 และ 11 หมู่บ้านป่าบาง ตำบลตะเภา อำเภอมะนัง จังหวัดเพชรบูรณ์

กรอบแนวคิดในการวิจัย

การศึกษาครั้งนี้มีกรอบแนวคิด ดังภาพที่ 1

ภาพที่ 1 กรอบแนวความคิดในการวิจัย

ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

1. ชุมชนเป้าหมาย และชุมชนอื่นที่มีสภาพและบริบทใกล้เคียงกันสามารถนำแนวทางการบริหารจัดการชุมชนไปปรับใช้ได้
2. ชุมชนเป้าหมาย เกิดเครือข่ายเพื่อเกื้อกูลกันในการพัฒนาอาชีพ และกลุ่มได้อย่างยั่งยืน
3. ชุมชนเป้าหมายมีคุณภาพชีวิตที่ดี และอยู่ดีมีสุข
5. หน่วยงานภาครัฐ และเอกชนที่เกี่ยวข้อง สามารถนำผลจากการศึกษาไปปรับใช้เป็นแนวทางในการดำเนินงาน และการประสานความร่วมมือเพื่อการพัฒนาคุณภาพชีวิตของชุมชน
6. หน่วยงานภาครัฐ เอกชน และผู้สนใจที่เกี่ยวข้องสามารถใช้เป็นข้อมูลพื้นฐานในการวิจัย และพัฒนาชุมชนในจังหวัดเพชรบูรณ์และจังหวัดอื่น

บทที่ 2

เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

การศึกษาการสร้างรูปแบบการบริหารจัดการชุมชนแบบบูรณาการสู่ความพอเพียงและยั่งยืนของชุมชนบ้านป่าบง ตำบลตะเปาะ อำเภอเมือง จังหวัดเพชรบูรณ์ คณะผู้วิจัยได้ศึกษาค้นคว้าเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ขอนำเสนอเป็นประเด็นสำคัญ ดังนี้

1. เศรษฐกิจพอเพียงกับการประยุกต์ใช้
2. การพึ่งตนเอง
3. การบริหารจัดการชุมชน
4. การมีส่วนร่วม

เศรษฐกิจพอเพียงกับการประยุกต์ใช้

เศรษฐกิจพอเพียง เป็นปรัชญาที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงมีพระราชดำรัสชี้แนะแนวทางการดำเนินชีวิตแก่พสกนิกรชาวไทยมาโดยตลอดกว่า 25 ปี ตั้งแต่ก่อนวิกฤติการณ์ทางเศรษฐกิจ และเมื่อภายหลังได้ทรงเน้นย้ำแนวทางการแก้ไขเพื่อให้รอดพ้น และสามารถดำรงอยู่ได้อย่างมั่นคงและยั่งยืนภายใต้กระแสโลกาภิวัตน์และความเปลี่ยนแปลงต่าง ๆ เป็นปรัชญาซึ่งถึงแนวการดำรงอยู่และปฏิบัติตนของประชาชนในทุกระดับตั้งแต่ระดับครอบครัว ระดับชุมชนจนถึงระดับรัฐ ทั้งในการพัฒนาและบริหารประเทศให้ดำเนินไปในทางสายกลาง โดยเฉพาะการพัฒนาเศรษฐกิจเพื่อให้ก้าวทันต่อโลกยุคโลกาภิวัตน์ ความพอเพียง หมายถึง ความพอประมาณ ความมีเหตุผล รวมถึงความจำเป็นที่จะต้องมีระบบภูมิคุ้มกันในตัวที่ดีพอสมควรต่อการมีผลกระทบใด ๆ อันเกิดจากการเปลี่ยนแปลงทั้งภายนอกและภายใน ทั้งนี้ ต้องอาศัยความรอบรู้ ความรอบคอบ และความระมัดระวังอย่างยิ่งในการนำวิชาการต่าง ๆ มาใช้ในการวางแผนและการดำเนินการทุกขั้นตอน ขณะเดียวกันต้องเสริมสร้างพื้นฐานจิตใจของคนในชาติ โดยเฉพาะเจ้าหน้าที่ของรัฐ นักทฤษฎีและนักธุรกิจในทุกระดับให้มีสำนึกในคุณธรรม ความซื่อสัตย์สุจริต และให้มีความรอบรู้ที่เหมาะสม ดำเนินชีวิตด้วยความอดทน ความเพียร มีสติ ปัญญา และความรอบคอบ เพื่อให้สมดุลและพร้อมต่อการรองรับการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วและกว้างขวางทั้งด้านวัตถุ สังคม สิ่งแวดล้อม และวัฒนธรรมจากโลกภายนอกได้เป็นอย่างดี (กรมส่งเสริมการเกษตร, 2552)

1. ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง

เศรษฐกิจพอเพียงมีหลักพิจารณาอยู่ 5 ประเด็น (กรมส่งเสริมการเกษตร, 2552) ได้แก่

1.1 กรอบแนวคิด เป็นปรัชญาที่ชี้แนะแนวทางการดำรงอยู่และปฏิบัติตนในทางที่ควรจะเป็น โดยมีพื้นฐานมาจากวิถีชีวิตดั้งเดิมของสังคมไทย สามารถนำมาประยุกต์ใช้ได้ตลอดเวลา และเป็นการมองโลกเชิงระบบที่มีการเปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลา มุ่งเน้นการรอดพ้นจากภัย และวิกฤต เพื่อความมั่นคง และความยั่งยืนของการพัฒนา

1.2 คุณลักษณะ เศรษฐกิจพอเพียงสามารถนำมาประยุกต์ใช้กับการปฏิบัติตนได้ในทุกระดับ โดยเน้นการปฏิบัติบนทางสายกลาง และการพัฒนาอย่างเป็นขั้นตอน

1.3 คำนิยาม ความพอเพียงประกอบด้วย 3 คุณลักษณะพร้อม ๆ กัน ดังนี้

1.3.1 ความพอประมาณ หมายถึง ความพอดีที่ไม่น้อยเกินไปและไม่มากเกินไป โดยไม่เบียดเบียนตนเองและผู้อื่น เช่น การผลิตและการบริโภคที่อยู่ในระดับพอประมาณ

1.3.2 ความมีเหตุผล หมายถึง การตัดสินใจเกี่ยวกับระดับของความพอเพียง ต้องเป็นไปอย่างมีเหตุผลโดยพิจารณาจากเหตุปัจจัยที่เกี่ยวข้อง ตลอดจนคำนึงถึงผลที่คาดว่าจะเกิดขึ้นจากการกระทำนั้นอย่างรอบคอบ

1.3.3 การมีภูมิคุ้มกันที่ดีในตัว หมายถึง การเตรียมตัวให้พร้อมรับผลกระทบและการเปลี่ยนแปลงด้านต่าง ๆ ที่จะเกิดขึ้น โดยคำนึงถึงความเป็นไปได้ของสถานการณ์ต่าง ๆ ที่คาดว่าจะเกิดขึ้นในอนาคตทั้งใกล้และไกล

1.4 เงื่อนไข การตัดสินใจและการดำเนินกิจกรรมต่าง ๆ ให้อยู่ในระดับพอเพียง ต้องอาศัยทั้งความรู้ และคุณธรรมเป็นพื้นฐาน ได้แก่

1.4.1 เงื่อนไขความรู้ ประกอบด้วย ความรอบรู้เกี่ยวกับวิชาการต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องอย่างรอบด้าน ความรอบคอบที่จะนำความรู้เหล่านั้นมาพิจารณาให้เชื่อมโยงกัน เพื่อประกอบการวางแผน และความระมัดระวังในขั้นปฏิบัติ

1.4.2 เจื้อนใจคุณธรรม ที่ต้องเสริมสร้างประกอบด้วย มีความตระหนักในคุณธรรม มีความซื่อสัตย์สุจริต ความอดทน ความเพียร และใช้สติปัญญาในการดำเนินชีวิต

1.5 แนวทางปฏิบัติ/ผลที่คาดว่าจะได้รับ การนำปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงมาประยุกต์ใช้เพื่อการพัฒนาที่สมดุลและยั่งยืน พร้อมรับต่อการเปลี่ยนแปลงในทุกด้าน ทั้งด้านเศรษฐกิจ สังคม สิ่งแวดล้อม ความรู้และเทคโนโลยี

2. การประยุกต์ใช้เศรษฐกิจพอเพียงเพื่อแก้ความยากจนของประชาชน

การประยุกต์ใช้เศรษฐกิจพอเพียงในระดับบุคคล และครัวเรือนเพื่อนำไปสู่ความสามารถในการพึ่งตนเองและแก้ปัญหาความยากจน สามารถดำเนินการได้ 3 ระดับ (กรมการพัฒนาชุมชน, มปป.) คือ

2.1 ระดับจิตสำนึก เพื่อให้เกิดการสร้างจิตสำนึก และปรับทัศนคติผู้การพึ่งตนเอง โดย

2.1.1 สร้างความรู้ความเข้าใจในปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงอย่างถ่องแท้

2.1.2 ประเมินตนเองเพื่อรู้จักตนเอง รู้ศักยภาพของตนเอง รู้ปัญหาหรือวิกฤตที่ประสบอยู่

2.1.3 เกิดความคิด “พึ่งตนเอง” โดยใช้ศักยภาพที่มีอยู่แก้ปัญหา

2.1.4 ตั้งใจที่จะใช้ชีวิต “อย่างพอเพียง” พึ่งตนเองให้ได้ โดยลดความต้องการ (กิเลส) และทำประโยชน์แก่ส่วนรวมมากขึ้น

2.2 ระดับปฏิบัติ เป็นแนวทางการปฏิบัติเพื่อให้เกิดการพึ่งตนเอง แบ่งเป็น 4 ขั้นตอนได้แก่

2.2.1 อยู่อย่างพึ่งตนเองในระดับครอบครัว ครอบครัวและสมาชิกต้องรู้จักพึ่งตนเอง โดยทำกิจกรรมลดรายจ่าย เพื่อให้เกิดการออม ดังนี้

1) ด้านการเงินในครัวเรือน กำหนดการใช้จ่ายในแต่ละเดือน โดยมีเป้าหมายใช้จ่าย 3 ส่วน ออม 1 ส่วน ทำโดยจัดทำบัญชีรับ-จ่ายในครัวเรือน เพื่อให้รู้ภาวะหนี้สิน รายได้รายจ่ายของครัวเรือน ควบคุมการใช้จ่าย และวางแผนการใช้จ่ายเงินอย่างรอบคอบ โดยจัดทำแผนการใช้จ่ายเงินของครัวเรือน สร้างวินัยการใช้เงิน และออมเงินส่วนที่เหลือจ่ายไว้กับกลุ่มการเงินในชุมชน หรือสถาบันการเงิน ไม่สร้างหนี้ ลดภาระหนี้สินของตนเองหรือไม่พยายามก่อหนี้ที่ไม่ก่อให้เกิดรายได้ นอกจากนี้ ไม่ควรใช้จ่ายฟุ่มเฟือย และรู้เท่าทันกระแสบริโภคนิยม รวมทั้งพยายามที่จะลด ละ เลิก อบายมุข

2) ด้านปัจจัย 4 ในการดำรงชีวิต การลดรายจ่ายในครัวเรือนโดยทำกิจกรรมเพื่อการบริโภคในครัวเรือนเองทำให้ครัวเรือนสามารถประหยัดค่าใช้จ่ายในครัวเรือนให้ได้ 1 ใน 4 ของ

รายจ่ายทั้งหมด ด้วยการปลูกพืชและเลี้ยงสัตว์ เพื่อการบริโภคในครัวเรือน เช่น ปลูกข้าว ปลูกพืชสวนครัวไว้กินได้ ปลูกพืชผักสมุนไพรสวนครัว และพืชสมุนไพรรักษาโรคไว้หลังบ้าน เลี้ยงไก่พื้นเมือง เป็ด ปลา ไว้กินในครัวเรือน โดยยึดหลัก “ปลูกทุกอย่างที่กิน กินทุกอย่างที่ปลูก” และ “ใช้ทุกอย่างที่ทำ ทำทุกอย่างที่ใช้” นอกจากนี้ ยังควรทำกิจกรรมเพื่อลดต้นทุนการผลิตในอาชีพหลัก เช่น ผลิตปุ๋ยอินทรีย์ชีวภาพ ลดการใช้สารเคมีในการเกษตร เป็นต้น

2.2.2 มีวิถีชีวิตอยู่อย่างพอเพียง ดำเนินชีวิตยึดทางสายกลาง ไม่เบียดเบียนตนเอง ผู้อื่นและสิ่งแวดล้อม อยู่อย่างสมดุล ไม่ดำเนินชีวิตเกินพอดี ได้แก่

1) การทำกิจกรรมภาคการเกษตรที่ไม่ทำลายสิ่งแวดล้อม เช่น ทฤษฎีใหม่ เกษตรผสมผสาน ไร่นาสวนผสม วนเกษตร เกษตรอินทรีย์ เกษตรชีวภาพ เกษตรกรรมไร้สารพิษ เกษตรธรรมชาติ และสวนสมุนไพรชุมชน เป็นต้น

2) การทำผลิตภัณฑ์จากชุมชน และภูมิปัญญาท้องถิ่น เช่น การแปรรูปผลผลิตทางการเกษตรในชุมชน ผลิตภัณฑ์ OTOP อุตสาหกรรมในครัวเรือน

3) การเข้าร่วมเป็นสมาชิกกลุ่มต่าง ๆ ในชุมชน เพื่อให้เกิดการระดมทุน แลกเปลี่ยนเรียนรู้ สร้างพลังในการต่อรองและความสามัคคีในชุมชน เช่น กลุ่มกองทุนการเงินในชุมชน กลุ่มออมทรัพย์เพื่อการผลิตกลุ่มอาชีพต่าง ๆ กลุ่มด้านสิ่งแวดล้อม และกลุ่มกองทุนสวัสดิการ

2.2.3 รวมกลุ่มในสังคม อยู่ร่วมกันอย่างเอื้ออาทร โดยมีความคิดที่จะแจกจ่าย แบ่งปันไปให้ผู้อื่น ซึ่งทำให้ได้เพื่อนและเกิดเป็นวัฒนธรรมที่ดีที่จะช่วยลดความเห็นแก่ตัว และสร้างความพอเพียงให้เกิดขึ้นในจิตใจ การมีจิตในการแบ่งปันเป็นพื้นฐานให้เกิดการรวมกลุ่มในสังคม จะเห็นได้ว่า ชุมชนที่เข้มแข็งจะมีการรวมกลุ่มกันหลากหลายจำนวนมากตามวัตถุประสงค์ของกลุ่มต่าง ๆ จึงถือได้ว่า เป็นทุนทางสังคมที่สามารถขับเคลื่อนเพื่อช่วยเหลือคนยากจนและคนด้อยโอกาสในลักษณะที่อยู่ร่วมกันอย่างเอื้ออาทร ดังนี้

1) กลุ่มอาชีพ OTOP และเครือข่ายในชุมชนที่มีกลุ่มอาชีพ OTOP และเครือข่ายที่เข้มแข็งสามารถเอื้ออาทรช่วยเหลือ โดยสร้างอาชีพและรายได้ให้คนด้อยโอกาส และคนยากจนในชุมชน

2) กลุ่มกองทุนการเงินในชุมชน เป็นการรวมตัวกันอดออม มีวินัยการใช้เงิน ลด ละเลิกอบายมุข และการใช้จ่ายฟุ่มเฟือย สะสมเงินทุนในลักษณะสัจจะสะสม เป็นกองทุนของชุมชนเอง ทำให้มีเงินทุนเพียงพอช่วยเหลือกันในการประกอบอาชีพ เช่น กลุ่มออมทรัพย์เพื่อการผลิต กลุ่มสัจจะออมทรัพย์ กองทุนปุ๋ย กองทุนรับซื้อข้าว กองทุนกลุ่มผู้ใช้น้ำ ธนาคารหมู่บ้าน เครดิตยูเนียน เป็นต้น

3) กองทุนสวัสดิการในชุมชน ซึ่งกำไรและดอกผลที่เกิดจากการกู้ยืมเงินจากกองทุนได้รับการจัดสรรให้สมาชิกหรือชุมชน ในรูปสวัสดิการการศึกษาโรงพยาบาล ทุนสาธารณะ หรืออาจจัดเป็นรูปกลุ่มฌาปนกิจ กองทุนศูนย์สงเคราะห์ ธนาคารข้าว ธนาคารโค กระบือ เป็นต้น ซึ่งกลุ่มกองทุนสามารถเอื้ออาทรช่วยคนยากจน โดยสร้างวินัยการใช้เงิน รู้จักเก็บออมเงินไว้กับกลุ่ม มีทุนในการประกอบอาชีพ ตลอดจนมีสวัสดิการตามความจำเป็น โดยรับสมัครคนยากจน ผู้ด้อยโอกาส เป็นกลุ่มสมาชิกกลุ่มและให้บริการและพัฒนาร่วมกับกลุ่มอาชีพข้างต้นจนสามารถยกระดับรายได้ให้พ้นความยากจน

สำหรับกองทุนที่มีความเข้มแข็ง โดยเฉพาะกลุ่มออมทรัพย์เพื่อการผลิตควรจัดกิจกรรมเพื่อให้สามารถลดรายจ่ายด้านปัจจัยในการครองชีพ เช่น ศูนย์สาธิตการตลาด ป้อน้ำมันชุมชน โรงสีชุมชน ลานค้าชุมชน หรืออื่น ๆ เพื่อให้บริการแก่สมาชิกให้ครอบคลุมทั้งชุมชน ตลอดจนจัดกิจกรรมเพื่อสงเคราะห์ผู้ด้อยโอกาส และยากจน เช่น ธนาคารข้าว ธนาคารโค กระบือ ตามความเหมาะสม นอกจากนี้ ควรเป็นแกนนำในการแก้ไขปัญหาหนี้สินของคนในชุมชนด้วย

4) กลุ่มกิจกรรมอื่น ๆ ในชุมชน สามารถจัดกิจกรรมตามวัตถุประสงค์ของกลุ่มที่สมาชิกและชุมชนพึ่งตนเองได้ตามหลักเศรษฐกิจพอเพียง เช่น กลุ่มด้านสิ่งแวดล้อมมีกิจกรรมดูแลสิ่งแวดล้อม และใช้ทรัพยากรสิ่งแวดล้อมให้เกิดประโยชน์สูงสุด กลุ่มด้านเกษตรกรรมมีกิจกรรมด้านการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ด้านการประกอบอาชีพ สร้างพลังต่อรอง ร่วมกันซื้อขายผลผลิตจากกลุ่ม กลุ่มกองทุนเพื่อพัฒนาหมู่บ้านและกลุ่มองค์กร จัดกิจกรรมรวมกลุ่มเพื่อให้เกิดการพัฒนาชุมชนด้านต่าง ๆ และกลุ่มอนุรักษ์ประเพณีวัฒนธรรมท้องถิ่น มีกิจกรรมเพื่อรักษาขนบธรรมเนียมประเพณีอันดีงาม และสืบทอดภูมิปัญญาท้องถิ่น

2.2.4 อยู่ดียืนขึ้นด้วยการเรียนรู้ร่วมกันในชุมชน โดยพัฒนาตนเองและร่วมแลกเปลี่ยนเรียนรู้ร่วมกับชุมชน โดยเฉพาะเครือข่าย กลุ่มองค์กร ผู้นำในชุมชน ตลอดจนปราชญ์ซึ่งถือได้ว่า เป็นกลไกในการเรียนรู้และพัฒนาชุมชนที่สำคัญ โดยประสานงานกับภาครัฐ เอกชน และประชาชนให้เกิดการมีส่วนร่วมในการเรียนรู้ที่จะขับเคลื่อนกิจกรรมเศรษฐกิจพอเพียงเพื่อแก้ปัญหาความยากจน ดังนี้

1) เรียนรู้ร่วมกันเพื่อการจัดทำแผนชุมชน หรือทบทวนแผนชุมชนในกรณีที่มีแผนอยู่แล้ว วิเคราะห์พิจารณาขับเคลื่อนแผนชุมชนเพื่อการพึ่งตนเอง และกิจกรรมเพื่อแก้ไขปัญหาความยากจนในชุมชน

2) ศึกษาวิเคราะห์ศักยภาพของชุมชน โดยเฉพาะทุนทางสังคม ทรัพยากรในชุมชน เพื่อระดมสรรพกำลังมาแก้ปัญหาคความยากจนในชุมชน

3) การสนับสนุนและส่งเสริม ในระดับครัวเรือนยากจนควรส่งเสริมเรียนรู้ศักยภาพตนเอง โดยให้จัดทำบัญชีรับ-จ่าย ส่วนระดับบุคคล/ครัวเรือนควรสร้างวินัยการใช้เงิน ส่งเสริมการออม การลด ละ เลิกอบายมุข และการจัดทำแผนชีวิตของครัวเรือน ในระดับกลุ่มอาชีพต่าง ๆ ส่งเสริมให้รับสมาชิกที่เป็นคนยากจน ผู้ด้อยโอกาสเข้าฝึกออาชีพ เพื่อเพิ่มรายได้ในระดับกลุ่มกองทุน ให้คนยากจนได้มีโอกาสเป็นสมาชิก ออมเงินสะสมทุนและเข้าถึงแหล่งทุนตามความต้องการในอัตราดอกเบี้ยต่ำ

4) ส่งเสริมการสร้างเครือข่ายกลุ่มต่าง ๆ ในชุมชน เพื่อจัดกิจกรรมแลกเปลี่ยนเรียนรู้การบริหารจัดการการจัดกิจกรรม เพื่อให้ชุมชนลดรายจ่ายหรือเพิ่มรายได้ (วิสาหกิจชุมชน) ดูแลสิ่งแวดล้อม ตลอดจนจัดสวัสดิการให้คนด้อยโอกาสและชุมชน

5) จัดเวทีแลกเปลี่ยนเรียนรู้เป็นประจำสม่ำเสมอ หรือจัดศูนย์การเรียนรู้ในชุมชนเพื่อให้ประชาชนมีโอกาสได้พบปะแลกเปลี่ยนเรียนรู้ด้านการประกอบอาชีพ ภาวะการณ์ตลาด ตลอดจนสถานการณ์เศรษฐกิจของประเทศและโลก

6) ส่งเสริมการปฏิบัติตามคุณธรรมตามหลักศาสนา สืบทอดวัฒนธรรม ประเพณีอันดีงาม และถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นแก่อนุชนรุ่นหลัง

2.3 ระดับปฏิวิหรือผลของการปฏิบัติ ผลจากการปฏิบัติเศรษฐกิจพอเพียงตามขั้นตอนดังกล่าว เกิดความพอเพียงในทุกระดับของการดำเนินชีวิต ทั้งครอบครัว ชุมชน และขยายไปถึงระดับสังคม ดังนี้

2.3.1 ความพอเพียงในระดับครอบครัว ครัวเรือนมีความเป็นอยู่ที่พึ่งตนเองได้อย่างมีความสุขทั้งทางกายและใจ ไม่เบียดเบียนตนเองและผู้อื่น ไม่มีภาระด้านหนี้สินของตนเองและครอบครัว สามารถหาปัจจัย 4 มาเลี้ยงตนเองและครอบครัว มีส่วนเหลือเป็นเงินออมของครอบครัว และยังสามารถยกระดับรายได้ฟื้นความยากจน

2.3.2 ความพอเพียงในระดับชุมชน มีการรวมกลุ่มทำประโยชน์เพื่อส่วนร่วม และบริหารทรัพยากรในชุมชนให้สามารถนำไปดำเนินชีวิตได้อย่างถูกต้องและสมดุล เพื่อให้เกิดความเป็นอยู่ที่พอเพียงของชุมชนโดยรวม นอกจากนี้ ยังทำให้ชุมชนอยู่เย็นเป็นสุข

2.3.3 ความพอเพียงในระดับสังคม มีการรวมกลุ่มของสังคมหลาย ๆ แห่งที่มีความพอเพียง ร่วมแลกเปลี่ยนความรู้สืบทอดภูมิปัญญา และร่วมกันพัฒนาตามแนวเศรษฐกิจพอเพียง รวมทั้งการสร้างเครือข่ายเชื่อมโยงระหว่างชุมชนแห่งความพอเพียง เกิดเป็นสังคมแห่งความพอเพียงในที่สุด

3. การวางแผนชีวิตเศรษฐกิจพอเพียง

เมื่อครัวเรือนปรับจิตสำนึก และตั้งใจจะอยู่อย่างพึ่งตนเอง โดยมีวิถีชีวิตเศรษฐกิจพอเพียงตาม 4 ขั้นตอน คือ อยู่อย่างพึ่งตนเอง อยู่อย่างพอเพียง อยู่อย่างเอื้ออาทร และอยู่ดียั่งยืนด้วยการเรียนรู้แล้ว ขั้นตอนต่อไปครัวเรือน/บุคคลควรศึกษาและจัดทำแผนชีวิตเศรษฐกิจพอเพียง ซึ่งหมายถึง แผนการดำเนินชีวิตในระดับบุคคลหรือครัวเรือน โดยประยุกต์ใช้ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงในการวางแผนดำเนินกิจกรรม มีเป้าหมายให้เกิดวิถีชีวิตพอเพียงในการดำรงชีพ หลุดพ้นจากความยากจน และพึ่งตนเองได้ (กรมการพัฒนาชุมชน, มปป.)

3.1 การเรียนรู้ที่เกิดจากการจัดทำแผนชีวิตเศรษฐกิจพอเพียง

3.1.1 การวิเคราะห์ปัญหาของตนเองและครัวเรือน

3.1.2 ศักยภาพของตนเอง ความเก่ง ความเชี่ยวชาญในตนเอง

3.1.3 หลักและแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียง

3.1.4 วิธีวางแผนแบบพอเพียง และแลกเปลี่ยนเรียนรู้กับเพื่อน ๆ

3.1.5 การปรับทัศนคติสู่การพึ่งตนเองอย่างแท้จริง

3.2 การจัดทำแผนชีวิตเศรษฐกิจพอเพียง

การจัดทำแผนให้ผลดีควรจัดทำเป็นกลุ่ม โดยอาจจัดทำร่วมกับสมาชิกในครัวเรือนหรือเพื่อนบ้านที่มีเป้าหมายที่จะหลุดพ้นจากความยากจนและพึ่งตนเองได้ในที่สุด โดยมีขั้นตอนการจัดทำแผน ดังนี้

3.2.1 การจัดทำข้อมูลครัวเรือน โดยให้หัวหน้าครัวเรือนกรอกข้อมูล รายละเอียดประกอบด้วยข้อมูลครัวเรือน การประกอบอาชีพหลัก/รอง การใช้สารเคมีในครัวเรือน การเป็นสมาชิกกลุ่มและสมาชิกครัวเรือน

3.2.2 การค้นหาศักยภาพของครัวเรือน เพื่อให้ครัวเรือนค้นหาทุนหรือปัญญาที่อยู่ในตนเอง และมีความเชื่อมั่นในทุนเหล่านั้นมากแค่ไหนในประเด็นของความรู้ความชำนาญหรือทักษะในการประกอบอาชีพ ทุนในการประกอบอาชีพ เงินทุน วัสดุ อุปกรณ์ ทุนทรัพยากรธรรมชาติ ทุนเพื่อน ทุนความดีและความรู้เท่าทันสถานการณ์ในการประกอบอาชีพ

3.2.3 การค้นหาปัญหาของครัวเรือน เพื่อให้ครัวเรือนช่วยกันค้นหาปัญหาและวิเคราะห์สาเหตุของปัญหา 4 ด้านคือ การประกอบอาชีพ การเงินของครัวเรือน ปัจจัยสี่ในการดำรงชีวิต และครอบครัวอบอุ่น

3.2.4 สรุปข้อมูลด้านศักยภาพ ข้อมูลปัญหาของครัวเรือน และข้อมูลแผนการเพิ่มรายได้ของครัวเรือน เพื่อให้เกิดการเปรียบเทียบข้อมูลในภาพรวมของครัวเรือน

3.2.5 กำหนดทิศทางของครีวเรื่อน โดยให้บุคคล/ครีวเรื่อนใช้ข้อมูลจากข้อ 3.2.4 เพื่อให้หลุดพ้นจากความยากจนสู่ชีวิตพอเพียง โดยมีเป้าหมายลดรายจ่ายเพิ่มรายได้มีเงินออม เรียนรู้มากขึ้น และเพิ่มพูนคุณธรรม

3.2.6 วางแผนชีวิตเศรษฐกิจพอเพียง โดยประยุกต์จากปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง เพื่อการวางแผนประกอบด้วย 5 แผน ได้แก่ แผนสร้างความพอประมาณในครีวเรื่อน แผนสร้างความมีเหตุผลของครีวเรื่อน แผนสร้างภูมิคุ้มกันที่ดีให้ครีวเรื่อน แผนเสริมความรู้และการเรียนรู้ของครีวเรื่อน และ แผนเพิ่มพูนคุณธรรมในครีวเรื่อน

3.2.7 การปฏิบัติตามแผน ให้ครีวเรื่อนบันทึกผลการปฏิบัติตามแผน พร้อมทั้งประเมินตนเองตามระยะเวลาที่เหมาะสม

3.2.8 การสนับสนุนโดยกลุ่มองค์กรในชุมชนและภาคีพัฒนา ทั้งภาคราชการและเอกชน โดยการเยี่ยมบ้าน ให้กำลังใจ สนับสนุนตามกำลังของหน่วยงาน เพื่อให้บุคคล/ครอบครัวพึ่งตนเองได้

การพึ่งตนเอง

1. องค์ประกอบของความสามารถในการพึ่งตนเองของครอบครัว

ตัวแปรในองค์ประกอบของความสามารถในการพึ่งตนเอง (วรรณิ แกมเกตุ, 2545) ได้แก่

1.1 ด้านเทคโนโลยี ตัวแปรสำคัญด้านเทคโนโลยีเรียงลำดับจากมากไปหาน้อย ได้แก่ ความสามารถในการแสวงหาความรู้ด้านเทคโนโลยี ความสามารถในการบำรุงรักษาเทคโนโลยี เครื่องข่ายการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ด้านเทคโนโลยี ความสามารถในการเข้าถึงเทคโนโลยี คุณภาพของเทคโนโลยี ความสามารถในการวางแผนและบริหารจัดการด้านการใช้เทคโนโลยี ความสามารถในการพัฒนาเทคโนโลยี ความสามารถในการนำเทคโนโลยีดั้งเดิมมาใช้และ/หรือประยุกต์ใช้กับเทคโนโลยีสมัยใหม่ ความเพียงพอของเทคโนโลยี และจำนวนสมาชิกของครอบครัวที่เป็นสมาชิกกลุ่ม/เครือข่ายการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ด้านเทคโนโลยี

1.2 ด้านสาธารณสุข ตัวแปรสำคัญด้านสาธารณสุขเรียงลำดับจากมากไปหาน้อย ได้แก่ จำนวนของสมาชิกในครอบครัวที่เป็นสมาชิกกลุ่ม/เครือข่ายการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ด้านสาธารณสุข พฤติกรรมการดูแลสุขภาพอนามัย ทรัพยากรเพื่อการสาธารณสุขเบื้องต้น ความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับการส่งเสริมสุขภาพ ความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับการป้องกันและควบคุมโรค ความรู้ความสามารถเกี่ยวกับการปฐมพยาบาล ความสามารถในการส่งต่อผู้ป่วย ความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับการบำบัดรักษาโรค จำนวนสมาชิกของครอบครัวที่เป็นสมาชิกกลุ่ม/เครือข่ายการแลกเปลี่ยนเรียนรู้

ด้านสาธารณสุข ความสามารถในการเข้าถึงบริการสาธารณสุข และจำนวนสมาชิกในครอบครัวที่มี การประกันสุขภาพ

1.3 ด้านเศรษฐกิจ ตัวแปรสำคัญด้านเศรษฐกิจเรียงลำดับจากมากไปหาน้อย ได้แก่ อำนาจการต่อรองและการแข่งขัน การเป็นเจ้าของปัจจัยการผลิต ความสามารถในการจัดหาปัจจัยยังชีพ ความสามารถในการเพิ่มมูลค่าผลผลิต จำนวนสมาชิกของครอบครัวที่เป็นสมาชิกกลุ่ม/เครือข่ายการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ด้านเศรษฐกิจ ภาวะการณ์อ่อน และความสมดุลระหว่างรายได้กับการ รายจ่าย

1.4 ด้านทรัพยากรธรรมชาติ ตัวแปรสำคัญด้านทรัพยากรธรรมชาติเรียงลำดับจากมากไปหาน้อย ได้แก่ ความสามารถในการบำรุงรักษาทรัพยากรธรรมชาติ การเข้าร่วมกิจกรรมเครือข่าย การแลกเปลี่ยนเรียนรู้ด้านทรัพยากรธรรมชาติ ความอุดมสมบูรณ์ของทรัพยากรธรรมชาติ ความเพียงพอของทรัพยากรธรรมชาติ ความสามารถในการเข้าถึงทรัพยากรธรรมชาติ และจำนวนสมาชิกในครอบครัวที่เป็นสมาชิกกลุ่ม/เครือข่ายการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ด้านทรัพยากรธรรมชาติ

1.5 ด้านจิตใจ ตัวแปรสำคัญด้านจิตใจ เรียงลำดับจากมากไปหาน้อย ได้แก่ แรงจูงใจใฝ่สัมฤทธิ์ ความสามารถในการคิดวินิจฉัยผลกระทบทำของตนเอง ความคิดริเริ่มในการสร้างความร่วมมือซึ่งกันและกัน ความเข้มแข็งในการแก้ปัญหา ความรับผิดชอบ ความมั่นใจในตนเอง จิตสำนึกสาธารณะ จิตสำนึกในการพึ่งตนเอง และการรู้จักประมาณตนตามลำดับ

1.6 ด้านสังคมวัฒนธรรม ตัวแปรสำคัญด้านสังคมวัฒนธรรม ได้แก่ ภาวะความเป็นผู้นำของหัวหน้าครอบครัว รองลงมาคือ การมีส่วนร่วมของครอบครัวในกิจกรรมชุมชน ความสามารถในการติดต่อสื่อสารกับผู้อื่น การสร้างเครือข่ายความสัมพันธ์ทางสังคม การมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์สืบทอดศิลปวัฒนธรรม ความสามารถในการปรับตัว การพัฒนาความรู้ความสามารถของสมาชิกในครอบครัว และความร่วมมือของสมาชิกในครอบครัว ตามลำดับ

จากองค์ประกอบความสามารถในการพึ่งตนเองทั้ง 6 ด้าน เป็นตัวบ่งชี้ถึงความสามารถในการพึ่งตนเองของครอบครัวโดยรวมได้ โดยองค์ประกอบที่มีน้ำหนักมากที่สุดโดยรวม ได้แก่ องค์ประกอบด้านสังคมวัฒนธรรม รองลงมาคือ องค์ประกอบด้านเศรษฐกิจ เทคโนโลยี จิตใจ สาธารณสุข และทรัพยากรธรรมชาติ ตามลำดับ ซึ่งความสามารถในการพึ่งตนเองในแต่ละด้านเป็นปัจจัยที่มีความสัมพันธ์เกื้อหนุนซึ่งกันและกัน มิได้แยกกันอย่างเป็นอิสระ คือ การพึ่งตนเองได้ในด้านใดด้านหนึ่งส่งผลต่อการพึ่งตนเองได้ในด้านอื่น ๆ ด้วย

2. การพึ่งตนเองทางเศรษฐกิจในชนบท

จากการประเมินผลโครงการวิจัยการพึ่งตนเองทางเศรษฐกิจในชนบท สมศักดิ์ สุภรัตน์ และคณะสถาบันวิจัยวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีแห่งประเทศไทย (2544) สรุปไว้ ดังนี้

2.1 การคงอยู่ขององค์ความรู้ในชุมชน องค์ความรู้เกี่ยวกับวิธีคิด พบว่า การพึ่งตนเองของชุมชนขึ้นอยู่กับความสัมพันธ์แบบองค์รวมที่สำคัญ 5 ประการ คือ TERMS (T-เทคโนโลยี E-เศรษฐกิจ R-ทรัพยากร M-จิตใจ S-สังคม) ซึ่งการพึ่งตนเองของชุมชนเป็นวิธีการดำรงอยู่ที่มีจุดมุ่งต่อการรักษาความสมดุล (B-balance) หรือภาวะการพึ่งตนเองของชุมชน โดยความสามารถ (A-abilities) ของชุมชนในการจัดการภายในชุมชน และการมีเครือข่าย (N-networking) กับภายนอก เรียกว่า BAN และการพึ่งตนเองของชุมชนในปัจจุบันและอนาคตต้องเป็นรูปแบบใหม่ที่มุ่งรักษาความสมดุลแบบพลวัต (dynamic balance) โดยมี TERMS ฐานวัฒนธรรมเดิมของท้องถิ่น/ไทย/ตะวันออกเป็นวงใน และมี TERMS ฐานวัฒนธรรมใหม่ที่มาตามกระแสการพัฒนาแบบทุนนิยมวัตถุนิยมจากภายนอก/สากล/ตะวันตกเป็นวงนอก ทั้งนี้ เพื่อให้ชุมชนสามารถดำรงอยู่อย่างสมดุล ก้าวหน้ายั่งยืน โดยยังคงความเป็นท้องถิ่นไทย แต่เท่าทัน กลั่นกรอง เรียนรู้ ความก้าวหน้าและนวัตกรรมตามกระแสโลกาภิวัตน์ อย่างไรก็ตาม องค์การภาครัฐและเอกชนภายนอกต้องให้การสนับสนุนในรูปแบบการเกื้อกูล (facilitation) ต่อการพึ่งตนเองของชุมชน มิใช่แบบการรวมศูนย์อำนาจกำหนดสั่งการหรือแบบอุปถัมภ์เช่นอดีตที่ผ่านมา การวิจัยขององค์กรภายนอกชุมชนเกี่ยวกับการพึ่งตนเองควรมีลักษณะเป็นการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม

2.2 ความสามารถของชุมชนในการจัดการเพื่อการพึ่งตนเอง พบว่า ความสามารถของกลุ่มผู้นำชุมชนเพิ่มขึ้น การมีส่วนร่วมของชาวบ้านหรือสมาชิกชุมชนมีความสม่ำเสมอต่อเนื่อง โดยให้ความร่วมมือร่วมใจกับกลุ่มผู้นำในกิจกรรมการพึ่งตนเอง และการพัฒนาในด้านต่าง ๆ ได้แก่ การรักษาเทคโนโลยีภูมิปัญญาท้องถิ่นเดิม และการรับเทคโนโลยีใหม่ฐานวิทยาศาสตร์ที่เหมาะสม การรวมกลุ่มออมทรัพย์และกลุ่มอาชีพทั้งเพื่อการบริโภคเองภายในชุมชนและขายเป็นรายได้ การพิทักษ์รักษาทรัพยากรธรรมชาติที่ยังคงอยู่ในสภาพดีและการฟื้นฟูทรัพยากรธรรมชาติที่เสื่อมโทรม การพัฒนาโครงสร้างกายภาพให้พอเพียง การพัฒนาสภาพบ้านเรือนและชุมชน การบำรุงรักษาวัดและศาสนา การจัดกิจกรรมตามประเพณีทางศาสนา เพื่อความมีจิตใจใฝ่คุณธรรมและการมีจิตสำนึกการพึ่งตนเองของคนในชุมชน และการป้องกันปัญหาเสพติด โดยเฉพาะในกลุ่มเยาวชน การณรงค์ป้องกันปัญหาโรคเอดส์ การสร้างกลุ่มผู้นำรุ่นใหม่ การมีเครือข่ายความสัมพันธ์กับภายนอกนั้นเป็นสิ่งบ่งชี้ความสามารถของชุมชนที่สำคัญประการหนึ่ง ซึ่งสามารถเกื้อกูลและนำไปสู่การแลกเปลี่ยนเรียนรู้ร่วมกันการเป็นตัวอย่งที่ดีให้แก่กัน รวมถึงการผนึกกำลังกันในกิจกรรมสำคัญเพื่อการพึ่งตนเองและการพัฒนาที่ยั่งยืน พบว่า ชุมชนตระหนักในความสำคัญและมีความพยายามในการรักษาและขยายเครือข่ายอย่างต่อเนื่องเพิ่มขึ้นเป็นลำดับ

2.3 ความสมดุลของชุมชนหรือภาวะการพึ่งตนเอง มีการเปลี่ยนแปลงดีขึ้น แต่ในลักษณะที่ต่างกันตามสภาพพื้นที่และฐานการพึ่งตนเองที่มีอยู่เดิมของแต่ละชุมชน เป็นความสมดุล

แบบพลวัตที่เคลื่อนไหวปรับเปลี่ยนได้ตามกาลเวลาหรือกาลเทศะ เป็นความสมดุลในระบบเปิดที่ต่างไปจากความสมดุลแต่อดีตซึ่งเป็นระบบปิด เป็นความสมดุลที่มีการรักษา TERMS วงในฐานเดิม และมีการถ่วงกรองเรียนรู้ TERMS วงนอกฐานใหม่ให้เสริมต่ออย่างสอดคล้องกับฐานเดิม เป็นความสมดุลหรือภาวะที่พึ่งตนเองของชุมชนที่คงความเป็นท้องถิ่น แต่สามารถเรียนรู้ดำรงอยู่อย่างเท่าทันในท่ามกลางกระแสโลกาภิวัตน์

3. ปัจจัยเงื่อนไขที่นำไปสู่ความสามารถในการพึ่งตนเองของครอบครัวและชุมชน

หลักการพัฒนาเพื่อให้ชุมชนสามารถพึ่งตนเองได้ เป็นยุทธศาสตร์หนึ่งของแผนพัฒนาชนบทมาตั้งแต่แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 5 โดยการดำเนินงานยุทธศาสตร์เชิงรุกในการพึ่งตนเองของชุมชน ต้องดำเนินการ 2 ปัจจัย (สุภัทร ขจรมาศบุญย์, 2540) ดังนี้

3.1 การสร้างขีดความสามารถของชุมชน ดำเนินการโดย การส่งเสริมให้ชาวบ้านรวมตัวกันเป็นองค์กรที่เข้มแข็งทั้งองค์การบริหารและการผลิตสำหรับเป็นแกนกลางของชุมชน ศูนย์กลางในการติดต่อสัมพันธ์กับภายนอกทั้งภาครัฐและเอกชนอย่างมีศักดิ์ศรีบนพื้นฐานของความสัมพันธ์เท่าเทียมกัน หรือศูนย์กลางในการปลูกฝังจิตสำนึกในการพึ่งตนเองของชุมชน การสร้างเสริมปัจจัยพื้นฐานให้ได้อย่างเพียงพอ สมาชิกทุกคนในชุมชนสามารถเข้าถึงและใช้ประโยชน์ได้ และควรเพิ่มศูนย์ความรู้/ข้อมูล ข่าวสาร ศูนย์เทคโนโลยีชาวบ้านและกองทุนหมู่บ้าน นอกจากนี้ควรมีการรณรงค์ปลูกฝังจิตสำนึกให้ประชาชนเชื่อมั่นในตนเอง ช่วยเหลือซึ่งกันและกัน ไม่หมกมุ่นอบายมุข มีจิตสำนึกในการพึ่งตนเองไม่ต้องรอคอยความช่วยเหลือจากภายนอกหรือรอคอยโชคกลาง

3.2 การสนับสนุนจากหน่วยงานภายนอก ทั้งภาครัฐบาลและเอกชน ซึ่งต้องกระทำอย่างต่อเนื่อง ด้วยการยึดหลักเข้าไปเกื้อหนุน ไม่หยิบบั่นให้ และให้อิสระในการดำเนินงานของชาวบ้าน

4. กิจกรรมและขั้นตอนการปฏิบัติเพื่อความสามารถในการพึ่งตนเองของชาวบ้าน

การปฏิบัติเพื่อความสามารถในการพึ่งตนเองของชาวบ้าน ควรมีขั้นตอน (สมศักดิ์ สุภรัตน์ และคณะสถาบันวิจัยวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีแห่งประเทศไทย, 2544) ดังนี้

4.1 การสร้างแนวคิดการพึ่งตนเอง คือ การเริ่มทำความเข้าใจความหมายและสาระสำคัญของการพึ่งตนเองให้ตรงกันว่า การพึ่งตนเองเป็นสถานะที่สมาชิกของชุมชนหรือชาวบ้านสามารถช่วยเหลือตนเองได้ และมีขีดความสามารถที่จะแก้ปัญหาหรือสนองความต้องการของชุมชนได้มากขึ้น ไม่ใช่เป็นการตัดขาดจากการพึ่งพาหรือยุ่งเกี่ยวกับผู้อื่น หรืออีกนัยหนึ่ง การพึ่งตนเองของชุมชนเป็นสถานะที่เกิดความสมดุลระหว่างความต้องการของชุมชนทั้งทางเศรษฐกิจ สังคม และการเมือง กับขีดความสามารถของชุมชนในการสนองความต้องการนั้น

4.2 การกำหนดพื้นที่เป้าหมายและระดับการพึ่งตนเอง อาจแบ่งเป้าหมายเป็น 3 ระดับ คือ ระดับที่พึ่งตนเองได้พอดี (พออยู่พอกิน) ระดับที่ 2 การพึ่งตนเองได้ดี (อยู่ดีกินดี) และระดับที่ 3 การพึ่งตนเองได้ดีมาก (มั่งมีศรีสุข)

4.3 การกำหนดเครื่องชี้วัดและวิธีการติดตามประเมินผล จะช่วยให้ทราบว่า การทำงานในพื้นที่ใด ได้ผลระดับใด

4.4 การจัดตั้งองค์กรประชาชน องค์กรประชาชนที่เข้มแข็งจะเป็นกลไกสำคัญที่จะผลักดันให้ชุมชนมีขีดความสามารถในการพึ่งตนเองได้มากขึ้น การจะทำให้องค์กรประชาชนเข้มแข็งมีเงื่อนไขที่เป็นองค์ประกอบสำคัญหลายประการ คือ ต้องสนับสนุนให้องค์กรมีส่วนร่วมอย่างแท้จริงในการตัดสินใจ มีการสรรหาและสร้างผู้นำที่ดีให้แก่องค์กร มีกิจกรรมต่อเนื่องตลอดเวลา มีเงินทุนสนับสนุน และมีอิสระในการดำเนินงานและการตัดสินใจ

4.5 การเสริมสร้างปัจจัยพื้นฐานต่าง ๆ ในชุมชน ได้แก่ แหล่งน้ำ ถนน ไฟฟ้า การสื่อสาร ทรัพยากรธรรมชาติ รวมทั้งศูนย์ข้อมูลชุมชน ศูนย์เทคโนโลยีชาวบ้าน กองทุนหมู่บ้าน ร้านค้าชุมชน ซึ่งจะช่วยให้ชาวบ้านพึ่งตนเองได้อย่างมั่นคง

4.6 การสร้างจิตสำนึกแก่ประชาชนในทางที่ดี มีจิตตั้งมั่นอยู่บนพื้นฐานของการทำงาน รู้จักอดออมและวางแผนชีวิตที่ดี ไม่ยุ่งเกี่ยวอบายมุขและการพนัน เป็นต้น

4.7 การสนับสนุนจากหน่วยงานภายนอกทั้งภาครัฐและเอกชนอย่างสม่ำเสมอและต่อเนื่อง ย่อมช่วยให้ชุมชนพึ่งตนเองได้เร็วขึ้น แต่ต้องมีลักษณะเข้าไปเกี่ยวพัน ไม่หยิบยื่นให้ ให้ชาวบ้านมีส่วนร่วม มีอิสระในการดำเนินงาน ให้ข้อมูลข่าวสารต่าง ๆ และไม่เอาर्डเอาเปรียบ

การบริหารจัดการชุมชน

การบริหารจัดการ (วิรัช วิรัชนิภาวรรณ, 2551) หมายถึง แนวทางการดำเนินงานหรือการปฏิบัติงานใด ๆ ของบุคลากรและหน่วยงานทุกภาค ไม่ว่าจะเป็นภาครัฐ ภาคเอกชนภาคธุรกิจ ภาคที่ไม่สังกัดภาครัฐ และภาคประชาชน นำมาใช้ในการเปลี่ยนแปลงพัฒนา หรือสร้างความสุขความเจริญก้าวหน้าอย่างมั่นคงและยั่งยืนให้แก่ประชาชนและประเทศชาติด้วย อาจมองในลักษณะที่เป็นกระบวนการที่มีขั้นตอนในการดำเนินงานหรือการปฏิบัติงานอย่างเป็นระบบก็ได้

1. การบริหารจัดการตามแนวทางเศรษฐกิจพอเพียง

การบริหารจัดการตามแนวทางเศรษฐกิจพอเพียง เป็นแนวทางการดำเนินงานหรือการปฏิบัติงานที่บุคคล และ/หรือหน่วยงานนำมาใช้ในการเปลี่ยนแปลงพัฒนา หรือสร้างความอยู่เย็นเป็นสุขอย่างมั่นคงและยั่งยืนให้แก่ประชาชน ชุมชน สังคม และประเทศชาติ แนวทางเศรษฐกิจพอเพียงได้ส่งเสริมให้ประชาชนและชุมชนทุกระดับยึดถือในการดำรงชีวิตและการปฏิบัติงาน เพื่อ

นำไปสู่จุดหมายปลายทางสูงสุด คือ ประเทศชาติ และประชาชนอยู่เย็นเป็นสุข แนวทางนี้มีขั้นตอนการดำเนินงานอยู่บนพื้นฐานของทางสายกลางที่คำนึงถึงหลักการสำคัญ คือ ความพอประมาณ ความมีเหตุผล และการมีภูมิคุ้มกัน นอกจากนั้น ยังอาศัยหลักการพึ่งตนเอง การเสริมสร้างคุณภาพคนให้มีทั้งความรู้และคุณธรรมควบคู่กัน การรวมกลุ่ม การสร้างเครือข่าย ตลอดจนความสมดุลและการพัฒนาที่ยั่งยืนอีกด้วย (วิรัช วิรัชนิภาวรรณ, 2551)

1.1 จุดเด่นของการบริหารจัดการตามแนวทางเศรษฐกิจพอเพียง

จุดเด่นของการบริหารจัดการตามแนวทางเศรษฐกิจพอเพียงที่สำคัญ (วิรัช วิรัชนิภาวรรณ, 2551) ได้แก่

1.1.1 มีพื้นฐานมาจากหลักธรรมของพระพุทธศาสนา และสอดคล้องกับวิถีชีวิตดั้งเดิมของสังคมหรือชุมชนไทย

1.1.2 ชี้แนะแนวทางการปฏิบัติตน การดำรงชีวิต และการปฏิบัติงานของประชาชนและชุมชนในทิศทางที่ควรจะเป็น เพื่อให้ประชาชนและชุมชนมีความสุขพ้นจากปัญหาและวิกฤตต่าง ๆ อย่างมั่นคงและยั่งยืน

1.1.3 เป็นแนวทางปฏิบัติที่เป็นระบบ มีขั้นตอนและไม่ได้เจาะจงเฉพาะในกลุ่มเกษตรกรหรือเฉพาะด้านเศรษฐกิจเท่านั้น แต่ครอบคลุมถึงประชาชนและชุมชนทุกชุมชนทั้งในภาครัฐและภาคธุรกิจเอกชนที่เกี่ยวข้องกับด้านเศรษฐกิจ สังคม และสิ่งแวดล้อม

1.1.4 นำไปประยุกต์ใช้ได้ในทุกชุมชนตลอดเวลา

1.2 การบริหารจัดการตามแนวทางเศรษฐกิจพอเพียงกับความเกี่ยวข้องกับชุมชน

การบริหารจัดการตามแนวทางเศรษฐกิจพอเพียงในชุมชนมีความเกี่ยวข้องกับชุมชนอย่างแยกออกจากกันไม่ได้ ซึ่งสามารถเห็นได้จาก (วิรัช วิรัชนิภาวรรณ, 2551)

1.2.1 เกี่ยวข้องกับชุมชนทุกระดับ ไม่ว่าจะเป็นระดับบุคคล ครอบครัว หมู่บ้าน ชุมชน สังคม ประเทศ/รัฐ และระดับประชาคมโลก เป็นต้น

1.2.2 มุ่งพัฒนาหรือส่งเสริมชุมชนหรือประชาชนในชุมชนให้เป็นจุดศูนย์กลางของการพัฒนา

1.2.3 ให้ความสำคัญกับการมีส่วนร่วมของประชาชนในชุมชน

1.2.4 ให้ความสำคัญกับการพึ่งตนเองของประชาชนในชุมชน ชุมชนอยู่ได้ด้วยตนเอง ไม่ต้องพึ่งพาพึ่งพิงคนอื่นหรือชุมชนอื่น

1.2.5 เน้นเศรษฐกิจของประชาชนในชุมชน

1.2.6 เน้นเศรษฐกิจที่มุ่งสร้างชุมชนให้เข้มแข็ง เพื่อให้มีชุมชนที่เข้มแข็งเป็นพื้นฐานของเศรษฐกิจ

1.2.7 เน้นการรวมกลุ่มของประชาชนในชุมชน เช่น กลุ่มอาชีพเกษตรผสมผสาน กลุ่มหัตถกรรม กลุ่มแปรรูปอาหาร กลุ่มธุรกิจชุมชน และกลุ่มกองทุนชุมชน

1.2.8 ดำเนินการในรูปของเครือข่ายชุมชนทุกระดับอย่างเป็นระบบ โดยประสานงานและร่วมมือกับภาคธุรกิจ ภาคองค์กรพัฒนาเอกชน และภาครัฐ ในด้านเงินทุน การตลาด การผลิต การบริหารจัดการ และข้อมูลข่าวสาร

1.2.9 ให้ความสำคัญกับการผสมผสาน หรือบูรณาการความเข้มแข็งของชุมชนพร้อมกันทุกด้าน ไม่ว่าจะเป็นด้านเศรษฐกิจ สังคม ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ตลอดจนวัฒนธรรม

1.2.10 เป็นการบริหารจัดการของชุมชนหรือประชาชนในชุมชนเอง

2. ระบบการบริหารจัดการท้องถิ่น (ดำรง วัฒนา และคณะ, 2544)

บริบทที่สำคัญของระบบการบริหารจัดการท้องถิ่น ได้แก่ การเปลี่ยนแปลงของกระแสโลกที่มุ่งแสวงหารัฐบาลประชาธิปไตยที่มุ่งกระจายอำนาจให้แก่ท้องถิ่น การเพิ่มบทบาทของภาคประชาสังคม เพื่อมุ่งตอบสนองความต้องการของคนส่วนใหญ่ การใช้ระบบตลาดเสรีในการแก้ปัญหาทางเศรษฐกิจ และการสร้างค่านิยมสากลในเรื่องการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม เพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืนของสังคมโลก

แนวคิดเรื่องระบบการบริหารจัดการท้องถิ่นที่ดี โครงสร้างบริหารจัดการในท้องถิ่นประกอบด้วย ความสัมพันธ์ที่เหมาะสมระหว่างภาครัฐ ธุรกิจเอกชน และประชาสังคม ทำให้การบริหารจัดการของท้องถิ่นมีความโปร่งใส มีความรับผิดชอบ และตระหนักถึงการมีส่วนร่วมนำไปสู่การเพิ่มประสิทธิภาพในการบริการสาธารณะ เพื่อตอบสนองความต้องการของประชาชนในท้องถิ่น โดยให้บริการได้อย่างเบ็ดเสร็จ ต่อเนื่อง เชื่อถือได้ และมุ่งให้ประโยชน์แก่ประชาชนผ่านกลไกทางประชาสังคม

ท่ามกลางการเปลี่ยนแปลงของกระแสโลก และความพยายามในการสร้างระบบบริหารจัดการท้องถิ่นที่ดี ยังคงมีการพัฒนาระบบการบริหารจัดการท้องถิ่นไทย โดยการกระจายอำนาจให้แก่องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น และการพัฒนาระบบบริหารจัดการท้องถิ่น ควบคู่กับการพัฒนาการมีส่วนร่วมของประชาชนอย่างต่อเนื่อง

สำหรับตัวแบบที่เหมาะสมของระบบบริหารจัดการท้องถิ่นที่ดี ประกอบด้วย เครือข่ายความร่วมมือของภาครัฐ โดยเฉพาะองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ภาคธุรกิจเอกชน และประชาสังคมต่าง ๆ ในท้องถิ่นในการจัดบริการสาธารณะ โดยแต่ละภาคส่วนจะมีปฏิสัมพันธ์กันอย่างต่อเนื่อง มีการพึ่งพาซึ่งกันและกัน มีความเชื่อใจกัน และการใช้กฎเกณฑ์ที่มีอยู่ร่วมกัน เพื่อการต่อรองและตกลงกัน ในขณะที่องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นจะต้องมีโครงสร้าง อำนาจหน้าที่ ศักยภาพและขีดความสามารถ บุคลากร มาตรฐานทางจริยธรรมและศีลธรรมที่สอดคล้อง และเหมาะสมกับการ

ให้บริการสาธารณะในท้องถิ่นตามหลักบริหารจัดการที่ดีด้วย โดยรัฐบาลควรพัฒนานโยบายเพื่อพัฒนาระบบการบริหารจัดการท้องถิ่นของไทย ไปสู่ระบบการบริหารจัดการท้องถิ่นที่ดี และแก้ไขปัญหาประเด็นปัญหาต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นในกระบวนการกระจายอำนาจในปัจจุบัน

ประเด็นที่ควรพิจารณา ได้แก่ การสร้างระบบบริหารจัดการที่ดี ทั้งในทางการเมือง ระบบราชการและภาคธุรกิจที่สอดคล้องเป็นระบบเดียวกัน การใช้กลไกของรัฐในการสร้างความรู้ความเข้าใจให้แก่ผู้เกี่ยวข้องทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้อง เช่น ข้าราชการส่วนกลาง ภูมิภาค ภาคธุรกิจเอกชน ในฐานะผู้ประกอบการและผู้รับผิดชอบสาธารณะ ประชาชนในท้องถิ่นในฐานะผู้เสียภาษีและรับประโยชน์จากบริการพื้นฐาน ฯลฯ เพื่อให้ทราบถึงทิศทาง แนวโน้มในการกระจายอำนาจ และการพัฒนาระบบการบริหารจัดการท้องถิ่นที่ อาจมีผลกระทบกับตนเองในด้านต่าง ๆ จะทำให้เกิดความร่วมมือ และประสานประโยชน์ในกระบวนการกระจายอำนาจ การกำหนดนโยบายเร่งด่วนในการพัฒนาบุคลากรขององค์กรท้องถิ่นให้มีศักยภาพในการบริหารจัดการท้องถิ่น การพัฒนาระบบการกำกับดูแล เพื่อให้ท้องถิ่นปฏิบัติตามหน้าที่ไปตามบทบาทหน้าที่ตามที่กฎหมายกำหนด การแก้ไขความขัดแย้งของกฎหมายต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องการสนับสนุนให้องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นร่วมมือกันในการจัดบริการสาธารณะ การส่งเสริมและสร้างแรงจูงใจให้ท้องถิ่นนำหลักการบริหารจัดการบ้านเมืองและสังคมที่ดี มาใช้เป็นแนวทางในการบริหารจัดการท้องถิ่นในองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นทุกรูปแบบอย่างแพร่หลาย การพัฒนารูปแบบขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นให้มีความยืดหยุ่น และเหมาะสมต่อความเป็นลักษณะเฉพาะของพื้นที่ การพัฒนาระบบการให้บริการสาธารณะให้มีมาตรฐานเท่าเทียมกัน โดยอาจนำระบบมาตรฐานสากลหรือมาตรฐานกลางของประเทศมาใช้ในการกำหนดมาตรฐานการจัดบริการของท้องถิ่น การติดตามประเมินผลแผนงาน โครงการที่ภาครัฐ องค์กรพัฒนาเอกชน ความช่วยเหลือจากต่างประเทศ เพื่อเสริมสร้างขีดความสามารถองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นและพัฒนาระบบบริหารจัดการท้องถิ่น รวมทั้งโครงการนำร่องที่ได้ดำเนินการไป การสร้างเครือข่ายการวิจัยเพื่อพัฒนาองค์ความรู้ และการวิจัยเชิงปฏิบัติการที่เกี่ยวกับการบริหารจัดการท้องถิ่นระหว่างมหาวิทยาลัยให้มากขึ้น และนำไปสู่การศึกษาที่ครอบคลุมทั้งประเทศ เพื่อสร้างเครือข่ายผู้สนใจการพัฒนาระบบการบริหารจัดการท้องถิ่น และทำให้เกิดความเชื่อมโยงของเครือข่ายของกระบวนการเรียนรู้ร่วมกันระหว่างท้องถิ่น สถาบัน การศึกษา และสังคมเอกชน และประชาสังคม โดยประเด็นการศึกษาวิจัยควรให้ครอบคลุมทั้งด้าน โครงสร้างและความสัมพันธ์ของการบริหารจัดการ (Governance) การกระจายอำนาจให้แก่องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น การพัฒนากลไกภายในของท้องถิ่น และการสนับสนุนบทบาทของภาคประชาสังคมในระบบการบริหารจัดการท้องถิ่น

3. การให้บริการด้านการเงินในชนบท

ในระบบการเงินในชนบทของประเทศไทย ผู้ให้บริการทางการเงินในชนบทมีทั้งที่ดำเนินงานที่ชัดเจนและแน่นอน โดยผู้ให้บริการทางการเงินในชนบทมี 2 ประเภท คือ ผู้ให้บริการทางการเงินในระบบ ได้แก่ ธ.ก.ส. ธนาคารออมสิน ธนาคารพาณิชย์ สหกรณ์การเกษตร และกลุ่มเกษตรกร และผู้ให้บริการทางการเงินนอกระบบ ได้แก่ กลุ่มออมทรัพย์ กลุ่มอื่น ๆ และนายทุนเงินกู้ (เกษม ไม้เรียง และวิทยา เจียรพันธุ์, 2542)

3.1 โครงสร้างการดำเนินงานและลักษณะของผู้ให้บริการทางการเงินในชนบท ในชนบท ลักษณะของโครงสร้างการดำเนินงาน และลักษณะของผู้ให้บริการทางการเงิน (เกษม ไม้เรียง และวิทยา เจียรพันธุ์, 2542) ได้แก่

3.1.1 แหล่งเงินทุนที่ใช้ดำเนินงาน ส่วนใหญ่แหล่งเงินทุนมาจากเงินฝากของประชาชนหรือเงินออมของสมาชิก ทุนเรือนหุ้นและเงินกู้ ยกเว้นนายทุนเงินกู้ซึ่งมีแหล่งเงินทุนมาจากเงินทุนของตนเองเป็นส่วนใหญ่

3.1.2 เงื่อนไขของการกู้เงิน ส่วนใหญ่เกษตรกรต้องขึ้นทะเบียนเป็นลูกค้า หรือสมาชิก ยกเว้น ธนาคารพาณิชย์ และนายทุนเงินกู้ เกษตรกรส่วนใหญ่สามารถเสนอคำขอกู้ได้ทันที

3.1.3 กลุ่มเป้าหมายการให้เงินกู้ กลุ่มเป้าหมายในชนบทสำหรับของ ธ.ก.ส. สหกรณ์การเกษตรและกลุ่มเกษตรกร ได้แก่ เกษตรกรของธนาคารออมสินและกลุ่มอื่น ๆ ได้แก่ กลุ่มออมทรัพย์ ส่วนของธนาคารพาณิชย์และนายทุนเงินกู้ ได้แก่ บุคคลทั่วไป

3.1.4 วัตถุประสงค์การให้เงินกู้ ในชนบทส่วนใหญ่มีวัตถุประสงค์เพื่อเป็นการช่วยเหลือเกษตรกร หรือสมาชิก ยกเว้น ธนาคารออมสิน ธนาคารพาณิชย์ และนายทุนเงินกู้ มีวัตถุประสงค์ เพื่อดำเนินธุรกิจเชิงพาณิชย์และแสวงหากำไร นอกจากนี้ ชาวชนบทยังขาดการมีส่วนร่วม เพื่อสร้างอำนาจต่อรองกับกลุ่มผลประโยชน์ เนื่องจากยังยึดมั่นอยู่กับระบบอุปถัมภ์

3.1.5 การเกื้อกูลซึ่งกันของชาวชนบท ในการสร้างความเจริญเติบโตให้แก่ชุมชนมีการเกื้อกูลกันน้อย เนื่องจากระบบสินเชื่อของผู้ให้บริการทางการเงินในชนบท มุ่งเน้นความเป็นปัจเจกบุคคลมากกว่าการรวมกลุ่ม สำหรับปัญหาอุปสรรคในการให้บริการทางการเงินในชนบท ได้แก่ ชาวชนบทมีรายได้เป็นสัดส่วนลดลง เมื่อเทียบกับค่าใช้จ่าย จึงมีเงินคงเหลือไม่เพียงพอที่จะชำระหนี้ให้แก่เจ้าหนี้ และมีความรู้ที่น้อยจึงเป็นปัญหาอุปสรรคต่อการพัฒนาศักยภาพในการประกอบการ และชาวชนบทส่วนใหญ่ไม่ชอบรวมกลุ่มในกิจกรรมที่เกี่ยวกับการประกอบอาชีพ

4. การบริหารคลังสินค้าเกษตรของสหกรณ์การเกษตร

รัฐบาลมีนโยบายการสร้างรายได้ด้านการเกษตรกรรม เพื่อส่งเสริมสถาบันเกษตรกรให้เข้มแข็ง และให้ความสำคัญกับการเพิ่มประสิทธิภาพ และยกระดับคุณภาพ โครงสร้างพื้นฐานเพื่อ

เพิ่มสมรรถนะและภาคการผลิตและบริการ จึงให้ความช่วยเหลือและสนับสนุนสถาบันเกษตรกรในการสร้างที่เก็บสินค้าเกษตร โดยเฉพาะสินค้าเกษตรประเภทข้าว ซึ่งมีความสำคัญกับวิถีชีวิตของคนไทย โดยสร้างโครงสร้างพื้นฐานที่สำคัญสำหรับการเก็บข้าว ได้แก่ ไซโล นางข้าวเปลือก ซึ่งเป็นคลังสินค้าเกษตรระดับรากหญ้าให้แก่สถาบันเกษตรกร แต่การบริหารจัดการยังมีปัญหา ทำให้การใช้คลังสินค้าไม่มีประสิทธิภาพ ส่งผลกระทบต่อการดำเนินงานของสถาบันเกษตรกร

ปัญหาการดำเนินงานบริหารคลังสินค้าเกษตรของสหกรณ์การเกษตร ได้แก่ บุคลากรทั้งระดับบริหาร และปฏิบัติงานยังขาดทักษะในการบริหารและปฏิบัติงาน ขาดแคลนเงินทุนในการซื้อข้าวเปลือก สถานที่ทำธุรกิจไม่เหมาะสม การใช้คลังสินค้ายังไม่มีประสิทธิภาพเท่าที่ควร และการสนับสนุนส่งเสริมปัจจัยการผลิตหรือ โครงสร้างพื้นฐานจากภาครัฐ ยังขาดความเหมาะสมกับสภาพพื้นที่ ดังนั้น บุคลากรทั้งระดับบริหารและปฏิบัติการควรได้รับการฝึกอบรมจากหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง สหกรณ์ควรวางแผนล่วงหน้าเพื่อทำโครงการธุรกิจต่าง ๆ เพื่อขออนุมัติเงินสนับสนุนจากแหล่งเงินต่าง ๆ ด้านสถานที่ของสหกรณ์ที่อยู่ห่างจากชุมชน หรือแหล่งผลิตของสมาชิก สหกรณ์ควรประสานกับตัวแทนของกลุ่มสมาชิกในพื้นที่ เพื่อรวบรวมข้าวเปลือกให้ได้ปริมาณเพียงพอคุ้มค่ากับค่าขนส่ง สหกรณ์ที่รวบรวมผลผลิตมากกว่าปริมาณจุดคุ้มทุนเพียงเล็กน้อย ควรดำเนินการรวบรวมผลผลิตชนิดอื่นด้วย เช่น ปุ๋ย เป็นต้น ภาครัฐควรสำรวจความต้องการของสหกรณ์ที่ต้องการใช้ปัจจัยโครงสร้างพื้นฐาน โดยพิจารณาความเหมาะสมของพื้นที่ด้วย (สุภาพ สุทธิรักษ์, 2550)

5. การพัฒนาศักยภาพและสร้างรูปแบบการบริหารจัดการกองทุนหมู่บ้าน

การพัฒนาศักยภาพและสร้างรูปแบบการบริหารจัดการกองทุนหมู่บ้านและชุมชน (ชุตีรชอบชื่น และคณะ, 2547) ควรมีสาระสำคัญ ดังนี้

5.1 ด้านการพัฒนาศักยภาพของคณะกรรมการกองทุน ต้องสามารถบูรณาการกองทุนต่าง ๆ ที่มีอยู่ในหมู่บ้านมาใช้ในการดำเนินงานกองทุนหมู่บ้านและชุมชนเมืองได้ คณะกรรมการมีความซื่อสัตย์ รับผิดชอบทำงานด้วยความเสียสละ มีการบริหารจัดการโปร่งใส สามารถตรวจสอบได้ มีการแบ่งหน้าที่ความรับผิดชอบชัดเจน มีการติดตาม สนับสนุน ร่วมแก้ไขปัญหา และมีการประชาสัมพันธ์อย่างต่อเนื่อง

5.2 ด้านสมาชิกกองทุน มีความรู้ ความเข้าใจในวัตถุประสงค์ หลักการ และมีส่วนร่วมในกระบวนการดำเนินงานกองทุนหมู่บ้านทุกขั้นตอน ปฏิบัติตามระเบียบ มีการนำเงินกู้ไป

ประกอบอาชีพตรงตามวัตถุประสงค์ มีการช่วยเหลือ แนะนำให้คำปรึกษาการแก้ไขปัญหาต่าง ๆ ตลอดจนการติดตาม ตรวจสอบระหว่างสมาชิก และคณะกรรมการ

5.3 ด้านรูปแบบการบริหารจัดการ มีการสร้างจิตสำนึกคุณธรรม จริยธรรม ความเป็นเจ้าของให้ชุมชนรักกองทุน มีการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ การอบรม คุณาน การจัดเวทีประชาคม การให้ความรู้ด้านกฎหมาย การสร้างมาตรการป้องกันการทุจริต การบริหารจัดการแก่คณะกรรมการและสมาชิก และคณะกรรมการมีการติดตามการสร้างตัวชี้วัดการดำเนินงานร่วมกับสมาชิก มีการประชาสัมพันธ์การดำเนินงานอย่างต่อเนื่อง มีการสร้างเครือข่ายกองทุนระดับตำบล อำเภอ และจังหวัด เชื่อมโยงการทำงานร่วมกัน

5.4 ด้านการเชื่อมโยงเครือข่ายการทำงานกับภาคี มีการประสานจัดทำแผนการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ข้อมูลข่าวสาร การศึกษาคุณาน การแก้ไขปัญหาระหว่างกองทุนในการทำงาน การพัฒนากระบวนการเรียนรู้ การเชื่อมโยงเครือข่ายการทำงานกับภาคี ตลอดจนการบูรณาการกองทุนต่าง ๆ ในระดับชุมชนให้สามารถทำงานร่วมกันให้เป็นพลังขับเคลื่อนในการพัฒนากองทุน

6. แนวทางการแก้ไขปัญหาความยากจนโดยยึดชุมชนเป้าหมายเป็นหลัก

การแก้ไขปัญหาความยากจน โดยยึดชุมชนเป้าหมายเป็นหลัก และอาศัยกระบวนการมีส่วนร่วมของภาคีการพัฒนาทุกภาคส่วน ทั้งหน่วยงานภาครัฐ ภาคเอกชน ภาคประชาสังคมและชุมชนบนพื้นฐานความต้องการของคนในชุมชน ภายใต้ศักยภาพ โอกาส และสภาพแวดล้อมที่แตกต่างกันในแต่ละพื้นที่ เป็นแนวทางที่สามารถแก้ปัญหาคความยากจนได้ตรงจุด สามารถนำไปสู่การพัฒนาที่ยั่งยืน เช่น หมู่บ้านคำปลาหลายเป็นตัวอย่างของกระบวนการแก้ปัญหาของชุมชนโดยคนในชุมชน ภายใต้ศักยภาพและภูมิปัญญาที่มีอยู่ ซึ่งสามารถใช้เป็นแนวทางการดำเนินงานในพื้นที่อื่นได้ (ทิวารณ์ ดันเจริญ และคณะ, 2545) ดังนี้

6.1 ต้องมีความรู้สึกในความเป็นชุมชนเดียวกัน จากปัญหาหรือทุกข์ ชาวบ้านทุกคนต้องพูดคุยแลกเปลี่ยนความคิดเห็นร่วมกันเพื่อให้เกิดความรับรู้ เกิดความรู้สึกร่วมเพื่อก่อให้เกิดพลังที่จะช่วยแก้ปัญหา

6.2 มีกระบวนการเรียนรู้ รู้จักเข้าใจปัญหา รู้จักหนทางแก้ไขของชุมชน เป็นกระบวนการแก้ไขปัญหาเรียนรู้ร่วมกัน ซึ่งเป็นกระบวนการทางสังคมที่ต้องผ่านการพูดคุย แลกเปลี่ยนเรียนรู้ร่วมกัน รวมทั้งการถกเถียง ซึ่งบางครั้งจำเป็นต้องใช้วิทยากรกระบวนการช่วยในการระดมความคิดเห็น สร้างสรรค์ และเรียนรู้จากประสบการณ์ของคนภายนอกชุมชน ผ่านการศึกษา คุณาน และการสร้างเครือข่ายกับกลุ่มองค์กรภายนอก

6.3 มีการกำหนดเป้าหมายและจิตสำนึกร่วมของชุมชน โดยร่วมกันคิด ร่วมกันสร้างกฎระเบียบ กติกาและข้อตกลงภายในชุมชนที่เป็นที่ยอมรับร่วมกัน

6.4 มีการจัดทำแผนชุมชน โดยชาวบ้านมีโอกาสร่วมกันคิด ร่วมกันค้นหาเพื่อเป็นแนวทางการทำงานของชุมชน และใช้เป็นเครื่องมือที่ใช้ในการเชื่อมโยงการทำงานกับองค์กรภายนอก ทั้งภาครัฐและเอกชน

การมีส่วนร่วม

1. ความหมายของการมีส่วนร่วม

การมีส่วนร่วม (participation) ขององค์กรในชุมชน มีผู้ให้ความหมายไว้หลายรูปแบบตามวัตถุประสงค์ของนักวิชาการ และนักทฤษฎีของแต่ละท่าน ตามความสนใจของแต่ละบุคคล คณะผู้วิจัยได้รวบรวมความหมายของการมีส่วนร่วมไว้หลายลักษณะ ดังนี้

การมีส่วนร่วมของประชาชนและชุมชน ปรัชญา เวสารัชช์ (2528) ให้ความหมายว่า การที่ประชาชนได้เข้ามาเกี่ยวข้อง โดยการใช้ความพยายาม หรือใช้ทรัพยากรในส่วนของตน ต่อกิจกรรมซึ่งมุ่งสู่การพัฒนาชุมชนโดยการมีส่วนร่วม ต้องมีองค์ประกอบ คือ มีประชาชนเข้ามาเกี่ยวข้องในกิจกรรมการพัฒนา และผู้เข้าร่วมได้ใช้ความพยายามบางอย่างส่วนตัว เช่น ความคิด ความรู้ ความสามารถ แรงงาน หรือทรัพยากรบางอย่าง เช่น เงินและวัสดุในกิจกรรม

วันชัย วัฒนศัพท์. (2543) ให้ความหมายของการมีส่วนร่วมของประชาชน หมายถึง การที่เปิดโอกาสให้ประชาชนได้มีส่วนร่วมในการคิดริเริ่ม การพิจารณาตัดสินใจ การร่วมมือรับผิดชอบในเรื่องต่าง ๆ อันมีผลกระทบมาถึงตัวประชาชนเอง การที่จะสามารถทำให้ประชาชนมีส่วนร่วมในการพัฒนาชนบท เพื่อแก้ไขปัญหาและนำมาซึ่งความเป็นอยู่ของประชาชนที่ดีขึ้นได้ ผู้กระทำการเปลี่ยนแปลงต้องยอมรับในปรัชญาทางการพัฒนาชุมชนที่ว่า มนุษย์ทุกคนต่างมีความปรารถนาที่จะอยู่ร่วมกับผู้อื่นอย่างมีความสุข ได้รับการปฏิบัติอย่างเป็นธรรม เป็นที่ยอมรับของผู้อื่น และพร้อมที่จะอุทิศตนเพื่อกิจกรรมของชุมชน ขณะเดียวกันต้องยอมรับด้วยความบริสุทธิ์ใจว่า มนุษย์สามารถพัฒนาได้ ถ้ามีโอกาสและการชี้แนะที่ถูกต้อง

สถาบันพระปกเกล้า (2552) ให้ความหมายว่า การเปิดโอกาสให้ประชาชนได้มีส่วนร่วมในทุกขั้นตอน การพัฒนาทั้งในการแก้ไขปัญหา และป้องกันปัญหา โดยเปิดโอกาสให้มีส่วนร่วมในการคิดริเริ่ม ร่วมกำหนดนโยบาย ร่วมวางแผน ตัดสินใจ และปฏิบัติตามแผน ร่วมตรวจสอบการใช้อำนาจรัฐทุกระดับ ร่วมติดตามประเมินผล และรับผิดชอบในเรื่องต่าง ๆ อันมีผลกระทบถึงประชาชน ชุมชน และเครือข่ายทุกรูปแบบในพื้นที่

ดังนั้น การมีส่วนร่วมของประชาชน จึงเป็นการที่ประชาชนได้เข้ามาเกี่ยวข้องกับโดยใช้ความพยายามของตนต่อกิจกรรม ซึ่งมุ่งสู่การพัฒนาชุมชน ทั้งในการแก้ไขปัญหา และป้องกันปัญหา โดยเปิดโอกาสให้มีส่วนร่วมในการคิดริเริ่ม ร่วมกำหนดนโยบาย วางแผน ตัดสินใจและปฏิบัติตามแผน ตรวจสอบการใช้อำนาจรัฐทุกระดับ และร่วมติดตามประเมินผลในเรื่องที่มีผลกระทบต่อประชาชนและชุมชน

2. รูปแบบของการมีส่วนร่วม

รูปแบบของการมีส่วนร่วมแบ่งได้ (เจลิยว บุริภักดีและคณะ, 2545) ดังนี้

2.1 การมีส่วนร่วมแบบขอบชาย (marginal participation) เป็นการมีส่วนร่วมที่เกิดจากความสัมพันธ์เชิงอำนาจไม่เท่าเทียมกัน ฝ่ายหนึ่งรู้สึกด้อยอำนาจกว่า หรือมีทรัพยากร หรือความรู้ด้อยกว่า เป็นต้น

2.2 การมีส่วนร่วมแบบบางส่วน (partial participation) รัฐเป็นผู้กำหนดนโยบายลงมาว่าต้องการอะไร โดยที่รัฐไม่รู้จักความต้องการของชาวบ้าน ดังนั้น การมีส่วนร่วมเพียงแสดงความคิดเห็นในการดำเนินกิจกรรมบางส่วนเท่านั้น

2.3 การมีส่วนร่วมแบบสมบูรณ์ (full participation) เป็นการมีส่วนร่วมในทุกขั้นตอน ตั้งแต่การกำหนดปัญหา ความต้องการ การตัดสินใจในแนวทางการแก้ปัญหา และความเท่าเทียมกันของทุกฝ่าย

3. ขั้นตอนของการมีส่วนร่วมของประชาชน (นงเยาว์ หลีพันธ์, 2537)

3.1 การระบุปัญหาและสาเหตุของปัญหา เป็นขั้นตอนที่สำคัญที่สุด เพราะถ้าประชาชนไม่มีบทบาทในการระบุปัญหา และความต้องการของเขาแล้ว โครงการต่าง ๆ ที่ออกมาจะไร้ประโยชน์ เพราะโครงการที่วางออกมามีได้สนองตอบความต้องการที่แท้จริงของประชาชน อีกทั้งประชาชนจะมองไม่เห็นความสำคัญของกิจกรรม และการดำเนินกิจกรรมจะไม่ประสบความสำเร็จบรรลุเป้าหมายที่วางไว้ ดังนั้น การมีส่วนร่วมของประชาชนในการระบุปัญหา วิเคราะห์ปัญหาด้วยตนเอง โครงการที่วางไว้สามารถดำเนินการไปสู่จุดมุ่งหมายได้โดยง่าย เพราะประชาชนเกิดความรู้สึกที่เป็นเจ้าของโครงการ สามารถตอบสนองความต้องการหรือแก้ปัญหาให้พวกเขาได้

3.2 การวางแผนดำเนินกิจกรรม เมื่อประชาชนในชุมชนได้เข้ามามีบทบาทในการระบุปัญหาแล้ว ขั้นตอนต่อไปคือ การร่วมกันวางโครงการดำเนินกิจกรรม เพื่อตอบสนองความต้องการ หรือแก้ไขปัญหาของพวกเขาด้วยตัวของเขาเอง อย่างไรก็ตาม นักพัฒนา หรือผู้มีความรู้ในการวางแผนควรมีส่วนเข้าไปในการวางแผนด้วย เพื่อคอยให้คำแนะนำประชาชน กำหนดแนวทางแก้ปัญหาเสียเอง เพราะผลเสียที่ติดตามมาคือ ประชาชนจะไม่สามารถช่วยตนเองได้ในโอกาสต่อไป การที่ประชาชนในชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมแรงร่วมใจในการตัดสินใจหาแนวทางการแก้ไขปัญหาและ

แนวทางการดำเนินกิจกรรม มีผลทำให้พวกเขามีความรู้สึกเป็นเจ้าของ (sense of belonging) ในกิจกรรมนั้น และนำมาซึ่งความร่วมมือร่วมใจกันดำเนินกิจกรรมที่วางไว้

3.3 การลงทุนปฏิบัติงาน เมื่อประชาชนมีความรู้สึกเป็นเจ้าของในกิจกรรมแล้ว ผลที่ตามมาคือ การมีส่วนร่วมในการลงทุนในรูปแบบของทรัพยากรที่ประชาชนในชุมชนมีอยู่ตามกำลังความสามารถของประชาชน แทนที่จะใช้ทรัพยากร หรือปัจจัยจากภายนอกของชุมชนเสียทั้งหมด การดำเนินกิจกรรมร่วมกันจะเป็นการเสริมสร้างให้ประชาชนรู้จักการทำงานร่วมกัน

3.4 การติดตามและประเมินผล ทำให้ประชาชนได้มีการประเมินว่า ผลงานที่ตัวเองได้ดำเนินไปนั้น ได้รับผลดี หรือได้รับประโยชน์มากน้อยเพียงไร และอุปสรรคต่าง ๆ ที่ได้รับจากการดำเนินงานนั้น การที่ประชาชนมีส่วนร่วมในการประเมินผลนี้ ทำให้ประชาชนรู้แจ้งเห็นจริงว่า กิจกรรมที่พวกเขาทำไปนั้น ดี หรือไม่ดีอย่างไร ซึ่งจะนำไปใช้วางแผนแนวทางแก้ไขในโอกาสต่อไปได้

4. ปัจจัยที่ส่งผลให้เกษตรกรเข้ามามีส่วนร่วม

เงื่อนไขสำคัญที่การมีส่วนร่วม ทำให้การพัฒนาประสบความสำเร็จ ถือเป็นอุปสรรคทางใจที่สำคัญ ถ้าบุคคลไม่รู้จักทำงานเป็นทีมแล้วนั้น ย่อมไม่เจริญก้าวหน้า การที่ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมในการระบุนโยบาย วิเคราะห์ปัญหาด้วยตนเอง โครงการที่วางไว้จะสามารถดำเนินไปสู่จุดหมายโดยง่าย เพราะประชาชนเกิดความรู้สึกที่เป็นเจ้าของโครงการ และสามารถตอบสนองความต้องการ หรือแก้ปัญหาให้พวกเขาเองได้

ปัจจัยที่ส่งผลให้เกษตรกรเข้ามามีส่วนร่วมในกิจกรรมของกลุ่ม ได้แก่ ลักษณะส่วนบุคคลของสมาชิก รายได้ ขนาดของครอบครัว ลักษณะและจำนวนพื้นที่ถือครอง ระยะเวลา และการเป็นสมาชิกกลุ่ม (นงเยาว์ หลีพันธ์, 2537) อย่างไรก็ตาม การมีส่วนร่วมของประชาชนในการพัฒนาชนบทจะประสบผลสำเร็จได้ ต้องให้ประชาชนเป็นผู้เลือกเอง ปฏิบัติเอง บุคคลภายนอกเป็นเพียงผู้สนับสนุนและต้องใช้แนวคิด ยุทธศาสตร์ ยุทธวิธี ตลอดจนวิธีดำเนินงานที่ผสมผสานสอดคล้องเหมาะสมกับวัฒนธรรม ค่านิยม เวลา และสถานการณ์ของกลุ่มบุคคลและพื้นที่เป้าหมายด้วย (ชินรัตน์ สมสืบ, 2539)

งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

งานวิจัยที่เกี่ยวข้องที่สามารถนำมาเป็นแนวทางในการวิจัย ได้แก่

วรรณกร คำรงกุล และสุพิชา แวนแก้ว (2547) รายงานการบริหารจัดการแก้ไขปัญหาของชุมชนของผู้นำชุมชน กรณีศึกษาชุมชนบ้านวังกระจับ หมู่ที่ 1 ตำบลคอทราย อำเภอกำแพงบางระจัน จังหวัดสิงห์บุรี พบว่า ปัญหาอุปสรรคในการบริหารจัดการชุมชนของผู้นำชุมชนที่เกิดจากตัวประชาชน ได้แก่ ประชาชนทำอะไรไม่จริงจัง เบื่อหน่ายกับกิจกรรมซ้ำ ๆ ซาก ๆ การไม่ให้ความ

ร่วมมือไม่สนใจ เนื่องจากมีภาระด้านครอบครัวและการประกอบอาชีพ การไม่ศรัทธาในตัวผู้นำ สำหรับศักยภาพของผู้นำชุมชนที่มีความสามารถในการบริหารจัดการชุมชน ต้องเป็นบุคคลที่มีความรู้ความเข้าใจ และมีทักษะในการดำเนินงาน เป็นผู้กระตุ้นให้เกิดการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ และการมีส่วนร่วม รวมทั้งต้องเป็นผู้ประสานงานระหว่างชุมชนและหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง

ส่วนปัจจัยที่เอื้ออำนวยให้ผู้นำชุมชนสามารถแก้ปัญหาชุมชน คือ คุณลักษณะของผู้นำด้านคุณธรรม มีศักยภาพ มีประสบการณ์ได้รับการพัฒนา และการเรียนรู้ทำให้เกิดความตระหนัก และความเข้าใจในการจัดการชุมชน มีการจัดการชุมชนโดยใช้กระบวนการมีส่วนร่วม และมีหน่วยงานภาครัฐและเครือข่ายให้การสนับสนุน ดังนั้น การบริหารจัดการชุมชน ไม่ได้เกิดจากการจัดการของผู้นำชุมชนแต่เพียงฝ่ายเดียว แต่ต้องเกิดจากความร่วมมือของคนในชุมชน ซึ่งคนในชุมชนต้องมีการปรับเปลี่ยนทัศนคติ การดำเนินงานต้องอาศัยระยะเวลา ทั้งนี้ผู้นำชุมชนและเจ้าหน้าที่ที่เกี่ยวข้องต้องเข้าไปกระตุ้นและส่งเสริมพัฒนา

สุภาพรธรรม ไกรฤกษ์ (2548) รายงานการบริหารจัดการกองทุนหมุนเวียนของบ้านบ่อแก้ว ตำบลบ่อแก้ว อำเภอสะเมิง จังหวัดเชียงใหม่ พบว่า กองทุนหมุนเวียนทั้งหมดมี 7 กองทุน เริ่มต้นมีวัตถุประสงค์ต่างกัน แต่ในภายหลังกองทุนต่าง ๆ ถูกนำมาใช้ประโยชน์ด้านการลงทุนทางการเกษตร โดยมีรูปแบบการบริหารจัดการกองทุนที่คล้ายกัน ได้แก่ การจัดตั้งคณะกรรมการโดยแบ่งบทบาท หน้าที่ และความรับผิดชอบ มีกฎระเบียบ มีการประชุมเพื่อวางแผนอย่างต่อเนื่อง ดำเนินงานตามแผน มีการติดตามและประเมินผลการทำงาน โดยรูปแบบดังกล่าวมีผลต่อการพัฒนาเกษตรทำให้เกิดความคล่องตัวด้านการเงินในการลงทุนด้านเพาะปลูก สำหรับปัจจัยที่มีผลต่อการบริหารจัดการกองทุน ได้แก่ นโยบายของหน่วยงานภาครัฐและเอกชน กลุ่มนายทุนองค์กรการเงินของเอกชน ภูมิปัญญาและการจัดการความรู้ของชุมชน ความห่างไกลของพื้นที่และความหลากหลายของเชื้อชาติ และการจัดสรรผลประโยชน์ ส่วนเงื่อนไขที่สำคัญที่มีผลต่อการบริหารจัดการกองทุน ได้แก่ ผู้นำที่มีความรู้ ประสบการณ์ และความเสียสละเพื่อส่วนรวม คณะกรรมการ ซึ่งเป็นที่เชื่อถือของชุมชน กฎระเบียบที่เหมาะสมและเกิดจากการมีส่วนร่วมของชุมชน และแหล่งทุนจากภาครัฐและเอกชน

ชุมพลภัทร์ คงธนารุณันต์ (2551) รายงานการดำเนินชีวิตและคุณภาพชีวิตตามแนวทางปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงของเกษตรกรในหมู่บ้านหนองมะจับ ตำบลแม่แฝก อำเภอสันทราย จังหวัดเชียงใหม่ พบว่า ด้านการดำเนินชีวิต เกษตรกรมีการจัดการที่ดินเพื่อการเกษตรหลังจากดำเนินชีวิตแบบเศรษฐกิจพอเพียง ส่วนใหญ่มีการปลูกพืช หรือเลี้ยงสัตว์ รองลงมาได้แก่ การผลิตเพื่อบริโภคเองในครัวเรือน ถ้าเหลือจึงจะขาย และใช้พื้นที่ในการปลูกกระเทียม ตามลำดับ เกษตรกรทั้งหมดมีความรู้และรับทราบแนวปฏิบัติตนตามแนวเศรษฐกิจพอเพียงมาจากสื่อโทรทัศน์

เกษตรกรมีความตระหนักรู้ มีความพอใจ และภาคภูมิใจในการใช้ชีวิตความเป็นอยู่แบบเศรษฐกิจพอเพียงระดับมากที่สุด เกษตรกรทั้งหมดมีความเต็มใจ และตัดสินใจเลือกใช้ชีวิตตามแนวปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง ซึ่งมีหน่วยงานภาครัฐมีส่วนสนับสนุนการตัดสินใจ มีการใช้จ่ายใช้สอยตามแนวปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงระดับปานกลาง โดยประมาณครึ่งหนึ่งของเกษตรกรมีการใช้เงินทุนตนเองลงทุนทำการเกษตร มีรายได้เพียงพอต่อรายจ่าย มีการปลูกฝังเรื่องการประหยัดให้แก่สมาชิกในครอบครัว มีการวางแผนในการใช้จ่ายเงินประจำเดือนของครอบครัวถึงร้อยละ 99.3 และมีการทำบัญชีครัวเรือนร้อยละ 93.5 สำหรับด้านคุณภาพชีวิต พบว่า เกษตรกรกลุ่มตัวอย่างมีสุขภาพกายดีมากที่สุด และมีสุขภาพจิตที่เป็นปกติ

ปัญหาอุปสรรคของเกษตรกรในการดำเนินชีวิตตามแนวทางปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง พบปัญหาด้านเศรษฐกิจ การศึกษาและการเรียนรู้ สาธารณสุข สิ่งแวดล้อม สังคม และวัฒนธรรมตามลำดับ นอกจากนี้ การที่เกษตรกรในหมู่บ้านจะดำเนินชีวิตตามแนวปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงได้อย่างมีประสิทธิภาพนั้น ในหมู่บ้านต้องมีการรวมกลุ่มกัน เพื่อเป็นที่ปรึกษาซึ่งกันและกัน และต้องมีผู้นำชุมชนที่เข้มแข็งพร้อมที่จะเสียสละเวลาทุกครั้ง เมื่อลูกบ้านในหมู่บ้านมีปัญหา โดยมีการจัดการประชุมหมู่บ้านเป็นประจำทุกเดือน เพื่อเป็นการถามสารทุกข์สุกดิบของเกษตรกรในหมู่บ้านเป็นประจำ

สุวกิจ ศรีปัดดา (2549) ศึกษาการประยุกต์หลักการจัดการธุรกิจตามแนวพระราชดำริเศรษฐกิจพอเพียงกับวิสาหกิจชุมชน พบว่า ความเป็นไปได้ในการประยุกต์หลักการจัดการเศรษฐกิจพอเพียงกับวิสาหกิจชุมชน ทั้งโดยรวมและจำแนกตามลักษณะของกิจการในระดับมาก แนวปฏิบัติที่เป็นไปได้สูง และควรปฏิบัติอย่างมาก คือ ต้องประกอบการด้วย ความซื่อสัตย์สุจริต ไม่เอารัดเอาเปรียบผู้เกี่ยวข้อง เช่น ลูกค้า แรงงาน และผู้ส่งสินค้า หรือวัตถุดิบ ซึ่งหลักการ เงื่อนไข และแนวปฏิบัติสามารถนำไปประยุกต์กับวิสาหกิจชุมชนได้ทุกประเภท และทุกขนาดของกิจการได้เป็นอย่างดี โดยเสนอแนะให้ผู้ประกอบการเรียนรู้เข้าใจหลักการอย่างจริงจัง และควรประกอบการโดยยึดหลักปฏิบัติคือ ต้องมีคุณธรรมทำกิจการ โดยความมีเหตุผลพอประมาณ และสามารถคุ้มกันตนเองได้ อุ่มชูตนเองได้ให้ยืนบนขาตนเองได้

หน่วยประสานงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นภาคใต้ตอนล่าง (2549) รายงานโครงการพัฒนาศักยภาพกลุ่มจักสานไบเตยบ้านทุ่งนา ตำบลนาประดู่ อำเภอโคกโพธิ์ จังหวัดปัตตานี โดยนายมงคลแสน และคณะกรรมการกลุ่มเกิดขึ้นจากการที่ทางกลุ่มค้นหารูปแบบ และแนวทางการบริหารจัดการกลุ่มที่เหมาะสมกับสภาพความต้องการของกลุ่มที่แท้จริง กลุ่มได้ร่วมกันศึกษาจนเกิดรูปแบบการบริหารจัดการกลุ่มที่ชัดเจน คือ กลุ่มมีโครงสร้าง และวัตถุประสงค์ที่ชัดเจน ได้แก่ การรวมกลุ่มเพื่อจัดการตลาดของสมาชิกโดยกลุ่มทำหน้าที่รับซื้อสินค้าจากสมาชิก เพื่อนำออกจำหน่าย

มีการระดมทุนจากสมาชิกเป็นทุนตั้งต้นของกลุ่ม มีการนำสินค้าออกจำหน่าย และตามเทศกาลที่ทางจังหวัดจัดขึ้น มีการสรุปผลกำไรขาดทุน และแบ่งบทบาทหน้าที่ทำงานกันตั้งแต่การร่วมประชุม วางแผนงานก่อนออกจำหน่ายทุกครั้ง และมีการสรุปผลที่ออกตลาด ได้แก่ รูปแบบของสินค้าที่ถูกค้าต้องการ เพื่อกลับมาปรับปรุงตัวผลิตภัณฑ์ และต้นทุนกำไรจากการขายของกลุ่มในแต่ละครั้ง ปัจจุบันกลุ่มดำเนินงานไปตามระเบียบที่วางไว้ จนกลุ่มสามารถบริหารจัดการกลุ่มด้วยตนเอง ปัจจุบันสำนักงานเกษตรอำเภอโคกโพธิ์มีการสั่งซื้อสินค้าของกลุ่ม เพื่อนำส่งสำนักพระราชวังครั้งละไม่ต่ำกว่า 300 ชิ้น กำหนดการสั่งซื้อ 2 ครั้งต่อปี ขณะนี้กลุ่มมีความมั่นใจต่อการรวมกลุ่ม เกิดความรัก และสามัคคีกับสมาชิกของกลุ่มเพิ่มมากขึ้น

วัชรพล คงมนต์ (2550) ศึกษารูปแบบการบริหารจัดการกองทุนสุขภาพชุมชนที่มีผลต่อคุณภาพบริการ ในภาพรวมของตำบลพลวงทอง อำเภอบ่อทอง จังหวัดชลบุรี พบว่า กลุ่มตัวอย่างส่วนมากเป็นเพศหญิง มีอายุระหว่าง 21–30 ปี ให้ความสำคัญกับกระบวนการบริหารจัดการกองทุนสุขภาพชุมชน แนวคิดพื้นฐาน การบริหารจัดการกองทุนสุขภาพชุมชน และคุณภาพบริการระดับมาก และยังพบว่า ปัจจัยกระบวนการบริหารจัดการกองทุนสุขภาพชุมชน และปัจจัยแนวคิดพื้นฐานการบริหารจัดการกองทุนสุขภาพชุมชนที่แตกต่างกัน มีผลต่อคุณภาพบริการในด้านความเชื่อถือได้ การตอบสนอง การสร้างความเชื่อมั่น ความเห็นอกเห็นใจ และเป็นสิ่งที่จับต้องได้

วรรณิ แกมเกตุ (2545) รายงานถึงปัจจัยที่ส่งผลต่อความสามารถในการพึ่งตนเองของครอบครัวและชุมชนพบว่า ปัจจัยเกี่ยวกับภูมิหลังของหัวหน้าครอบครัว และบริบทของครอบครัวที่มีผลต่อความสามารถในการพึ่งตนเองของครอบครัวโดยรวม โดยตัวแปรที่มีผลในทางบวก ได้แก่ ขนาดที่ดินทำกิน ขนาดครอบครัว และร้อยละของสมาชิกในครอบครัวที่ประกอบอาชีพรับราชการหรือค้าขาย ขณะที่ตัวแปรที่มีผลในทางลบ ได้แก่ ร้อยละของสมาชิกในครอบครัวที่มีการศึกษาระดับประถมศึกษาหรือต่ำกว่า จำนวนผู้พึ่งพิงในครอบครัว และภูมิฐานะเดิมของหัวหน้าครอบครัว นอกจากนี้ ปัจจัยเกี่ยวกับภูมิหลังของผู้นำชุมชนและบริบทของชุมชนที่มีผลต่อความสามารถในการพึ่งตนเองของชุมชนโดยรวมมี 5 ตัวแปร เรียงลำดับตามค่าสัมประสิทธิ์ถดถอยจากมากไปหาน้อย ได้แก่ ร้อยละของผู้ที่มีการศึกษาระดับประถมศึกษาหรือต่ำกว่าค่าเฉลี่ยต่อครอบครัว จำนวนผู้พึ่งพิงเฉลี่ยต่อครอบครัว จำนวนกลุ่มกิจกรรม/องค์กรที่ดำเนินการอย่างต่อเนื่องอยู่ในปัจจุบัน จำนวนผู้ที่เป็นภูมิปัญญาชาวบ้านและสัดส่วนของหัวหน้าครอบครัวที่ประกอบอาชีพรับราชการหรือค้าขายตามลำดับ โดยจำนวนกลุ่มกิจกรรม/องค์กรที่ดำเนินการอย่างต่อเนื่องอยู่ในปัจจุบัน และสัดส่วนของหัวหน้าครอบครัวที่ประกอบอาชีพรับราชการ หรือค้าขาย มีผลในทางบวก ส่วนตัวแปรที่เหลือมีผลในทางลบ

สำหรับรูปแบบและกระบวนการในการพึ่งตนเองของครอบครัว และชุมชนที่สามารถพึ่งตนเองได้ พบว่า ครอบครัวที่สามารถพึ่งตนเองได้ มีรูปแบบกิจกรรมหลักที่ใช้ในการพัฒนาสู่การพึ่งตนเองได้ของครอบครัว ประกอบด้วย การทำความเข้าใจเกี่ยวกับสถานการณ์ของตนเอง การสร้างรายได้เพิ่มเติมให้แก่ครอบครัว การลดรายจ่ายของครอบครัว การรวมกลุ่มทำกิจกรรมการออม และกิจกรรมด้านอาชีพเสริม และกระบวนการเรียนรู้ของตนเอง สำหรับชุมชนที่สามารถพึ่งตนเองได้ มีรูปแบบกิจกรรมหลักที่ใช้ในการพัฒนาสู่การพึ่งตนเองได้ของชุมชน ประกอบด้วย การวิเคราะห์ปัญหา และการเรียนรู้ตนเอง การสร้างวิสัยทัศน์และกลยุทธ์ในการพัฒนา การแสวงหาแหล่งทุนเพื่อการพัฒนา การสร้างกลุ่มเพื่อใช้กระบวนการกลุ่มสร้างคน การจัดตั้งกลุ่มอาชีพ และหาแนวทางการพัฒนากลุ่มอาชีพ กระบวนการเรียนรู้ของชุมชน การจัดระบบการบริหารหมู่บ้าน การสร้างจิตสำนึกในการพึ่งตนเอง และการขอรับการสนับสนุนจากภายนอก ทั้งนี้ ครอบครัวและชุมชนมีกระบวนการต่าง ๆ ในการดำเนินการในแต่ละกิจกรรมหลักที่แตกต่างกันไป ภายใต้เป้าหมายเดียวกัน คือ การพึ่งตนเองได้ของครอบครัวและชุมชน

ธีรศักดิ์ จินดาบถ และคณะ (2550) ศึกษาการจัดการการตลาดของธุรกิจชุมชนประเภทผลิตเพื่อขาย ตำบลบ้านยาง และตำบลบ้านท่าเียน อำเภอคีรีรัฐนิคม จังหวัดสุราษฎร์ธานี พบว่า ธุรกิจเริ่มต้นจากการแปรรูปวัตถุดิบทางการเกษตรภายในชุมชน มีสมาชิกตั้งแต่ 18-106 คน มีทีมงานบริหารกลุ่มรับเงินเดือนประมาณร้อยละ 30 ของกำไร และมีเงินหมุนเวียนขั้นต่ำ 40,000 บาทต่อเดือน สินค้าที่ผลิตจะมีประมาณ 4-17 รายการ เน้นผลิตอาหารและเครื่องดื่มปิดตลาดด้วยตราที่ทางกลุ่มตั้งเอง ตั้งราคาขายโดยพิจารณาจากต้นทุน รวมทั้งมีกิจกรรมส่งเสริมการตลาดผ่านทางอินเทอร์เน็ต และการบอกต่อ ธุรกิจชุมชนจึงต้องมุ่งเน้นพัฒนามาตรฐานให้กับสินค้า สร้างความแตกต่างในผลิตภัณฑ์ก่อให้เกิดมูลค่าเพิ่ม และหลีกเลี่ยงการลดราคาตามคู่แข่ง พร้อมทั้งเพิ่มช่องทางจัดจำหน่ายให้มากขึ้น

ชุตีอร ขอบชื่น และคณะ (2547) ศึกษาการพัฒนาศักยภาพและสร้างรูปแบบการบริหารจัดการกองทุนหมู่บ้านและชุมชนเมือง ตำบลสวนกล้วย อำเภอบ้านโป่ง จังหวัดราชบุรี พบว่า การพัฒนาศักยภาพของคณะกรรมการกองทุน ต้องสามารถบูรณาการกองทุนต่าง ๆ ที่มีอยู่ในหมู่บ้านมาใช้ในการดำเนินงานกองทุนหมู่บ้าน และชุมชนเมืองได้ มีความซื่อสัตย์ แบ่งหน้าที่ความรับผิดชอบชัดเจน ทำงานด้วยความเสียสละ การบริหารจัดการมีความโปร่งใสตรวจสอบได้ มีการติดตาม สนับสนุน และร่วมแก้ไขปัญหา และมีการประชาสัมพันธ์อย่างต่อเนื่อง สำหรับรูปแบบการบริหารจัดการ มีการสร้างจิตสำนึกคุณธรรม จริยธรรม ความเป็นเจ้าของให้ชุมชน รักกองทุน มีการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ การอบรม คู่มือ การจัดเวทีประชาคม การให้ความรู้ด้านกฎหมาย การสร้างมาตรการการป้องกันการทุจริต การบริหารจัดการแก่คณะกรรมการและสมาชิก และคณะกรรมการ

มีการติดตามการสร้างตัวชี้วัดการดำเนินงานร่วมกับสมาชิก มีการประชาสัมพันธ์การดำเนินงานอย่างต่อเนื่อง มีการสร้างเครือข่ายกองทุนระดับตำบล อำเภอ และจังหวัด เชื่อมโยงการทำงานร่วมกัน ส่วนการเชื่อมโยงเครือข่ายการทำงานกับภาคี มีการประสานจัดทำแผนการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ข้อมูลข่าวสาร การศึกษาดูงาน การแก้ไขปัญหาระหว่างกองทุนในการทำงาน การพัฒนากระบวนการเรียนรู้ การเชื่อมโยงเครือข่ายการทำงานกับภาคี ตลอดจนการบูรณาการกองทุนต่าง ๆ ในระดับชุมชนให้สามารถทำงานร่วมกันให้เป็นพลังขับเคลื่อนในการพัฒนากองทุน

มนตรี สิงหะวาระ (2547) ศึกษารูปแบบการมีส่วนร่วมของประชาชนที่เหมาะสมในการบริหารจัดการกองทุนชุมชนในเขตพื้นที่โครงการหลวง ซึ่งได้แก่หมู่บ้านบวกจันทร์ และหมู่บ้านแม่หลอด พบว่า ทั้งสองหมู่บ้านมีลักษณะการเชื่อมโยงกันภายในหมู่บ้าน เนื่องจากผู้บริหารกองทุนและกรรมการเป็นบุคคลกลุ่มเดียวกัน ทำให้นโยบายและกฎระเบียบของกองทุนเป็นไปในแนวทางเดียวกัน เช่น อัตราดอกเบี้ย เกณฑ์การปล่อยสินเชื่อ เป็นต้น ขนาดของกองทุนเฉลี่ยใหญ่เกินกว่าร้อยละ 95 เมื่อเปรียบเทียบกับกองทุนประเภทสวัสดิการ และกองทุนเพื่อการกู้ยืม และมีลักษณะของการเชื่อมโยงกันมากกว่ากองทุนประเภทสวัสดิการ สำหรับแหล่งเงินทุนของกองทุนประเภทกู้ยืม ส่วนมากมาจากหน่วยงานรัฐบาลเป็นสำคัญ ขณะที่กองทุนประเภทสวัสดิการมีที่มาจากแหล่งเงินทุนทั้งจากหน่วยงานภายนอก และจากความริเริ่มของคนในหมู่บ้าน

บทที่ 3

วิธีการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้ เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพที่คณะผู้วิจัยอาศัยกระบวนการเรียนรู้หลายวิธีเพื่อให้ได้ผลตามเป้าหมายที่กำหนดไว้ มีวิธีการดำเนินการมี ดังนี้

กลุ่มเป้าหมาย

กลุ่มเป้าหมายที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้ ได้แก่ คณะกรรมการหมู่บ้าน ผู้นำชุมชน รวมทั้งประชาชนชาวบ้านที่อาศัยอยู่ ณ ชุมชนบ้านป่าบง หมู่ 7 และหมู่ 11 บ้านป่าบง ตำบลตะเภา อำเภอมืองเพชรบูรณ์ จังหวัดเพชรบูรณ์ จำนวนประมาณ 40 คน โดยกิจกรรมในแต่ละประเด็นการศึกษาอาศัยกลุ่มเป้าหมายกลุ่มเดิม

วิธีดำเนินการวิจัย

เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ ที่อาศัยการวิจัยปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม การดำเนินการวิจัยแบ่งเป็น 3 ส่วน ดังนี้

1. บริบทของการบริหารจัดการในชุมชนบ้านป่าบง และสภาพปัญหา ด้วยการเก็บข้อมูลภาคสนาม การสังเกตแบบมีส่วนร่วม และการสนทนากลุ่มในการประชุมเชิงปฏิบัติการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ให้แก่กลุ่มเป้าหมาย รวมทั้งการสัมภาษณ์แบบเจาะลึกกับผู้นำ ประชาชนชาวบ้าน และเจ้าหน้าที่ภาครัฐที่เกี่ยวข้อง ผนวกกับการศึกษาจากเอกสารรายงาน ประเด็นที่ศึกษาได้แก่ บริบทของชุมชนด้านการบริหารจัดการทางกายภาพและสาธารณูปโภค การบริหารจัดการชุมชนและกลุ่ม การดำรงชีวิตในชุมชน และสภาพปัญหา เป็นต้น ดำเนินการระหว่างเดือนธันวาคม 2550-ธันวาคม 2551

2. การสร้างเสริมศักยภาพและการร่วมมือของสมาชิกในการพัฒนาชุมชน ด้วยการจัดประชุมเชิงปฏิบัติการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ ระดมความคิดจากการประชุมกลุ่มผู้นำและสมาชิกในชุมชนวางแผนจัดการเรียนรู้ร่วมกับกลุ่มเป้าหมาย และจัดกิจกรรมเสริมสร้างศักยภาพฯ ตามมติที่ประชุมซึ่งได้แก่ การจัดศึกษาดูงานด้านการบริหารจัดการชุมชนและกลุ่มให้แก่ผู้นำชุมชนจำนวน 18 ราย ณ หมู่บ้านเศรษฐกิจพอเพียงต้นแบบจำนวน 5 แห่งในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ได้แก่ บ้านคำปลาหลาย อำเภอบุรบดี จังหวัดขอนแก่น บ้านคำแย อำเภอม่วงสามสิบ และชุมชนราชธานีโศก อำเภอวารินชำราบ จังหวัดอุบลราชธานี กลุ่มเกษตรกรทำนาบากเรือ อำเภอมหาชนะชัย จังหวัดยโสธร รวมทั้งงานการตลาด ณ ตลาดลุ่มน้ำโขง ไทย-ลาว จังหวัดมุกดาหาร มีการฝึกอบรมเชิง

ปฏิบัติการให้แก่กลุ่มเป้าหมาย เพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิตตามแนวเศรษฐกิจพอเพียง ซึ่งแผนการจัดการเรียนรู้ที่กลุ่มเป้าหมายต้องการ คือ การดำเนินชีวิตตามแนวเศรษฐกิจพอเพียงในประเด็นของการลดรายจ่าย ได้แก่ การทำน้ำยาล้างจานและแชมพูสระผม การเพิ่มรายได้/สร้างอาชีพเสริม ได้แก่ การทำผลิตภัณฑ์จากพืชสมุนไพร การร้อยลูกปัด และการทำกระถางจากยางรถยนต์ และบริหารจัดการทั่วไป นอกจากนี้ มีการจัดกิจกรรมสอดแทรกและสังเกตการณ์ในการประชุมประจำเดือนของลูกบ้านเป็นระยะ ๆ อย่างต่อเนื่อง ประเด็นที่ศึกษาได้แก่ การพัฒนาศักยภาพตามด้วยกระบวนการเรียนรู้ และการสร้างโอกาสให้สมาชิกในชุมชนได้มีส่วนร่วมในการดำเนินกิจกรรมของชุมชน เป็นต้น ดำเนินการระหว่างเดือนมกราคม 2551-กุมภาพันธ์ 2552

3. การสร้างรูปแบบการบริหารจัดการชุมชนแบบบูรณาการ ด้วยการติดตามและประเมินผลการปฏิบัติกิจกรรมตามแผนการจัดการเรียนรู้เพื่อเสริมสร้างศักยภาพและความร่วมมือ และการนำความรู้ที่นำมาประยุกต์ใช้ในครัวเรือนและชุมชน มีการสังเกตแบบมีส่วนร่วม และการสนทนากลุ่มในการประชุมเชิงปฏิบัติการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ รวมทั้งการสัมภาษณ์แบบเจาะลึกกับผู้นำชุมชน ประชาชนท้องถิ่น และเจ้าหน้าที่ภาครัฐที่เกี่ยวข้อง ผนวกกับการศึกษาจากเอกสารและรายงานประเด็นที่ศึกษาได้แก่ รูปแบบการบริหารจัดการชุมชนด้านการรู้รักสามัคคี การออมทรัพย์ การอนุรักษ์และใช้ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม และการดำรงชีวิตแบบพอเพียง ดำเนินการระหว่างเดือนมกราคม 2551-มีนาคม 2552

สถานที่เก็บรวบรวมข้อมูล

พื้นที่ที่ใช้ในการดำเนินการวิจัย ได้แก่ ชุมชนบ้านป่าบาง หมู่ 7 และหมู่ 11 ตำบลตะเภา อำเภอมือง จังหวัดเพชรบูรณ์

ระยะเวลาในการดำเนินงาน

ระยะเวลาที่ใช้ในการวิจัยรวมทั้งสิ้น 16 เดือน คือ ตั้งแต่เดือนธันวาคม พ.ศ. 2550 จนถึงเดือนมีนาคม พ.ศ. 2552 ทั้งนี้ เนื่องจากบางเดือนเป็นช่วงฤดูการเพาะปลูก และการเก็บเกี่ยวผลผลิตพืช ผู้นำชุมชนมีภารกิจในการทำการเกษตร การดำเนินการวิจัยในระยะดังกล่าวจึงทำได้เพียงบางส่วนเท่านั้น

เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูล

การศึกษาครั้งนี้ อาศัยเครื่องมือในการเก็บรวบรวมข้อมูล ดังนี้

1. นักวิจัย และผู้ช่วยนักวิจัย

2. วิทยากรเครือข่าย
3. เอกสารหลักฐานต่าง ๆ ของที่เกี่ยวข้อง
4. แบบสัมภาษณ์
5. อุปกรณ์การเขียน เช่น กระดาษปรีฟ การ์ด ปากกาเคมี
6. วัสดุและอุปกรณ์ที่ใช้ในการอบรมเชิงปฏิบัติการ
7. เครื่องบันทึกเสียง กล้องถ่ายรูป และสมุดบันทึก
8. แหล่งเรียนรู้

การวิเคราะห์ข้อมูล

การศึกษาครั้งนี้ มีการรวบรวมข้อมูลจากกิจกรรมตามกระบวนการเรียนรู้ทั้งหมดมาจำแนก และจัดหมวดหมู่ ตีความ อธิบายความและเรียบเรียง โดยอาศัยคณะผู้วิจัย และวิทยากรเครือข่าย แล้วนำไปให้ผู้นำชุมชนบ้านป่าบง และเจ้าหน้าที่ในหน่วยงานที่เกี่ยวข้องตรวจสอบความถูกต้องใน ด้านเนื้อหาอีกครั้งหนึ่ง จากนั้นจึงสรุปผลการศึกษาในเชิงพรรณนาต่อไป

บทที่ 4

ผลการวิเคราะห์ข้อมูล

ผลการวิเคราะห์ข้อมูล

การศึกษาครั้งนี้ได้จำแนกผลการวิจัยเป็น 3 ตอน ดังนี้

ตอนที่ 1 บริบทของการบริหารจัดการในชุมชนและสภาพปัญหา

ตอนที่ 2 การสร้างเสริมศักยภาพ และการร่วมมือของสมาชิกในการพัฒนาชุมชน

ตอนที่ 3 การสร้างรูปแบบการบริหารจัดการชุมชนแบบบูรณาการ

ตอนที่ 1 บริบทของการบริหารจัดการในชุมชน และสภาพปัญหา

จากการศึกษาพบว่า ชุมชนบ้านป่าบงอยู่ในตำบลตะเบา อำเภอมืองเพชรบูรณ์ จังหวัดเพชรบูรณ์ เดิมเป็นหมู่บ้านที่บุกเบิกโดยชาวบ้านที่อพยพกันมาจากบ้านนาทราย ตำบลหล่มเก่า จังหวัดเพชรบูรณ์ มีชกชวกันมาอยู่และพัฒนาเติบโตขึ้น จนกระทั่งเมื่อวันที่ 15 กันยายน 2546 มีการแบ่งส่วนราชการออกเป็น 2 หมู่บ้าน ได้แก่ หมู่ที่ 7 เรียกว่า “บ้านป่าบง” มีนายหยาด กัลยาประสิทธิ์ เป็นผู้ใหญ่บ้าน และหมู่ที่ 11 เรียกว่า “บ้านป่าบงใต้” มีนายชำนาญ การกิ่งไพร เป็นผู้ใหญ่บ้าน อย่างไรก็ตาม ทั้งสองหมู่บ้านยังมีระบบความสัมพันธ์ในลักษณะเครือญาติอยู่เสมอมา และยังรวมเรียกทั้งสองหมู่บ้านนี้ว่า “บ้านป่าบง”

1. ข้อมูลด้านประชากร

ประชากรของชุมชนบ้านป่าบงเป็นคนพื้นเมืองมีจำนวนทั้งสิ้น 1,212 คน เป็น ชาย 614 คน และหญิง 598 คน จำแนกตามอายุได้ คือ อายุ 26-59 ปี คิดเป็นร้อยละ 38.48 รองลงมา ได้แก่ อายุ 16-25 ปี และอายุ 1-15 ปี เท่ากับร้อยละ 30.72 และ 18.21 ตามลำดับ ส่วนอายุ 60 ปีขึ้นไป มีน้อยที่สุด เท่ากับร้อยละ 12.59 ดังตารางที่ 1 ส่วนระดับการศึกษา ประชากรส่วนมากจบการศึกษาระดับประถมศึกษา คิดเป็นร้อยละ 54.14 รองลงมา ได้แก่ ระดับมัธยมศึกษา และ ปวช. ขึ้นไป เท่ากับ

ร้อยละ 27.93 และ 17.93 ตามลำดับ ดังตารางที่ 2 สำหรับรายได้ของครัวเรือน ทุกครัวเรือนทั้งหมู่ 7 และหมู่ 11 มีรายได้เฉลี่ยไม่ต่ำกว่า 23,000 บาทต่อปีต่อคน ซึ่งเป็นไปตามเกณฑ์ความจำเป็นพื้นฐาน ระดับครัวเรือน

ตารางที่ 1 อายุของประชากร จำแนกตามหมู่

หน่วย : ร้อยละ

อายุของประชากร	หมู่ 7	หมู่ 11	รวมทั้งหมู่บ้าน
1-15 ปี	24.00	10.00	18.21
16-25 ปี	27.00	36.00	30.72
26-59 ปี	36.00	42.00	38.48
60 ปีขึ้นไป	13.00	12.00	12.59
รวมเพศชาย	รวม 357 คน	257 คน	614 คน
เพศหญิง	รวม 354 คน	244 คน	598 คน
ประชากรทั้งสิ้น	711 คน	501 คน	1,212 คน

ตารางที่ 2 ระดับการศึกษาของประชากร จำแนกตามหมู่

หน่วย : ร้อยละ

ระดับการศึกษาที่จบ	หมู่ 7	หมู่ 11	รวมทั้งหมู่บ้าน
ประถมศึกษา	50.00	60.00	54.14
มัธยมศึกษา	30.00	25.00	27.93
ปวช. ขึ้นไป	20.00	15.00	17.93
รวมประชากรทั้งสิ้น	711 คน	501 คน	1,212 คน

2. การบริหารจัดการด้านกายภาพและสาธารณูปโภค

การคมนาคมภายในชุมชนยังไม่สะดวกเท่าที่ควร ถนนส่วนใหญ่มักเป็นหลุมเป็นบ่อ และมีน้ำท่วมขังบนถนนในฤดูฝน อย่างไรก็ตาม การคมนาคมไปยังตัวจังหวัดเพชรบูรณ์ทำได้ง่ายด้วยถนนลาดยางระยะทางประมาณ 20 กิโลเมตร ส่วนระบบไฟฟ้าดูแลรับผิดชอบโดย อบต.ตะเบา ซึ่งการจ่ายกระแสไฟฟ้ายังไม่ทั่วถึง มีเพียงไฟฟ้าตามถนนและบ้านในชุมชน แต่ไฟฟ้าเพื่อการเกษตรที่ส่งไปยังแปลงปลูกหรือบ้านที่ห่างไกลยังไม่เพียงพอ ส่วนการสื่อสารเช่น การบริการโทรศัพท์สาธารณะมีไม่เพียงพอ ทำให้ชาวบ้านหันมานิยมใช้โทรศัพท์มือถือกันมาก

แหล่งน้ำ ชุมชนนี้มีแหล่งน้ำธรรมชาติไหลมาจากบนภูเขาจำนวน 3 สาย ได้แก่ คลองห้วยหิน คลองห้วยตะเบา และคลองห้วยตุม สภาพน้ำอยู่ในเกณฑ์ดี และมีฝายกั้นลำน้ำในหมู่ 11 คือฝายห้วยบานมีความยาว 15 เมตร ชาวบ้านสามารถใช้เก็บกักน้ำไว้เพื่อใช้ในการเกษตร อย่างไรก็ตาม แหล่งน้ำดังกล่าวใช้สำหรับการเกษตรในหลายหมู่บ้าน โดยอบต. ตะเบาและผู้ใหญ่บ้านเป็นผู้ประสานงานจัดทำแผนการใช้น้ำเพื่อจัดสรรน้ำแจกจ่ายให้แก่หมู่บ้านต่าง ๆ อย่างทั่วถึงและยุติธรรม นอกจากนี้ ยังมีบ่อน้ำบาดาลที่หน่วยงานภาครัฐมาขุดเจาะให้ในแปลงนาเพื่อใช้ในการเกษตร โดยหมู่ 11 มีจำนวน 7 บ่อ พื้นที่รับน้ำประมาณ 55 ไร่ ขณะที่หมู่ 7 มีจำนวน 3 บ่อ พื้นที่รับน้ำประมาณ 15 ไร่ อย่างไรก็ตาม ปัจจุบันน้ำในฤดูแล้งมีปริมาณลดลงมากเมื่อเทียบกับหลายปีที่ผ่าน โดยบางปีสามารถเดินผ่านลำน้ำได้ และปริมาณไม่เพียงพอต่อการเกษตร เกษตรกรจึงต้องปลูกพืชที่ต้องการน้ำน้อยในช่วงหลังการทำนาปี และโดยเฉพาะอย่างยิ่ง ปัจจุบันสภาพอากาศแปรปรวนมาก ฝนไม่ตกตามฤดูกาล ทำให้ผลผลิตที่ได้ไม่ดีเท่าที่ควร

สำหรับน้ำเพื่อการอุปโภคบริโภค ชุมชนดังกล่าวมีได้อยู่ในเขตที่ภาครัฐสามารถจัดการระบบประปาได้ จึงต้องอาศัยน้ำฝนเพื่อการบริโภคเป็นหลัก ซึ่งชาวบ้านในแต่ละครัวเรือนมีการรองน้ำฝน เมื่อฤดูฝนผ่านเข้ามาระยะหนึ่ง และเก็บกักไว้ใช้ตลอดทั้งปี สภาพพื้นที่โดยทั่วไปของหมู่ 11 เป็นพื้นที่ที่มีระดับต่ำกว่าหมู่ 7 และมีลำน้ำตามธรรมชาติไหลผ่านเข้าใกล้เขตชุมชน เป็นผลให้การขุดบ่อน้ำตื้นสามารถทำได้ง่าย หมู่ 11 จึงมีบ่อน้ำตื้นเพื่อการอุปโภคถึง 30 บ่อ อย่างไรก็ตาม อบต. ตะเบาได้บริหารจัดการทำประปาหมู่บ้าน แต่ระยะทางในการแจกจ่ายน้ำสามารถบริการได้เพียง

หมู่บ้านเดียวคือ หมู่ 7 เท่านั้น ซึ่งมีขนาดความจุ 30 ลบ.เมตร สามารถใช้น้ำได้ 159 ครั้วเรือน โดยผู้ใช้น้ำต้องชำระค่าบริการเป็นรายเดือนตามมิเตอร์วัด

การกำจัดสิ่งปฏิกูล อบต. ตะบะเาะได้จัดรถขนขยะมารับสิ่งปฏิกูลหรือเศษขยะในหมู่บ้าน โดยจะเก็บไปทิ้งยังแหล่งรับขยะสัปดาห์ละครั้ง ซึ่งชาวบ้านต้องเสียค่าบริการปีละ 120 บาทต่อครั้วเรือน หรือเดือนละ 10 บาทต่อครั้วเรือน สำหรับการรักษาความปลอดภัย โดยทั่วไปสภาพความเป็นอยู่เป็นแบบเรียบง่าย ถ้อยทีถ้อยอาศัยกัน ชาวบ้านไม่ค่อยทะเลาะเบาะแว้งกัน โจรผู้ร้ายไม่มีปรากฏให้เห็น หากมีเหตุการณ์ไม่ปกติ เช่น การวิวาทเล็ก ๆ น้อย ๆ ผู้ใหญ่บ้านมักเป็นผู้ไกล่เกลี่ย หากหมู่บ้านมีการจัดงานประจำหมู่บ้าน เช่น งานกฐิน งานสงกรานต์ มีตำรวจอาสาประจำหมู่บ้าน มาให้ความคุ้มครองดูแล ซึ่ง อบต. ตะบะเาะเป็นผู้ดูแลรับผิดชอบ

การสาธารณสุข มีอาสาสมัครจากกลุ่มแม่บ้านเป็น สมาชิก อสม. ประจำหมู่บ้าน ทำหน้าที่ดูแลด้านสาธารณสุขในชุมชน มีการตรวจสุขภาพเบื้องต้นให้แก่ผู้สูงอายุเป็นรายเดือน หรือสองเดือน ดังรายการที่พยาบาลหรือเจ้าหน้าที่ของอนามัยประจำตำบลเป็นผู้กำหนดไว้ เช่น ชั่งน้ำหนัก และวัดความดันโลหิต เป็นต้น นอกจากนี้ยังมีการประสานงานเชื่อมโยงข้อมูลกับอนามัยฯ เพื่อส่งตัวไปยังโรงพยาบาลในจังหวัด ในกรณีที่มีอาการของโรคภัยที่หนักหรือรุนแรงเกิดขึ้น

3. การบริหารจัดการชุมชนและกลุ่ม

โดยทั่วไปผู้ใหญ่บ้านมีการประชุมลูกบ้านหรือสมาชิกของชุมชนทุกเดือนในช่วงเช้ามืดก่อนออกไปทำงานในไร่นา อย่างไรก็ตาม ผู้เข้าประชุมส่วนใหญ่มักประกอบด้วย ผู้นำชุมชนที่ชาวบ้านให้ความเชื่อถือ (ตารางที่ 3) และผู้สูงอายุที่เป็นตัวแทนของครั้วเรือน ยกเว้นในเดือนที่ว่างจากฤดูปลูกพืชหรือการทำงานในไร่นาจึงมีคนวัยทำงานมาร่วมประชุมด้วย ทั้งนี้ เพราะคนวัยทำงานมักออกไปทำงานตามไร่นากันตามฤดูกาล หรือรับจ้างรายวัน และมักคิดเห็นกันว่า การประชุมทำให้เสียเวลาในการทำงาน สำหรับบรรยากาศในการประชุม ส่วนใหญ่ผู้ใหญ่บ้านเป็นผู้ให้ข้อมูลข่าวสารและเป็นผู้ตัดสินใจในการพิจารณาประเด็นต่าง ๆ ส่วนลูกบ้านไม่ค่อยแสดงความคิดเห็นเท่าใดนัก ดังข้อความที่ว่า “ว่าไง ว่าตามกัน”

การบริหารจัดการกิจกรรมในโครงการต่าง ๆ ที่มีเข้ามาในชุมชน เช่น กองทุนหมู่บ้าน โครงการอยู่ดีมีสุข การแจกสิ่งของเครื่องใช้จากทางราชการ เช่น ผ้าห่มกันหนาว ผู้ใหญ่บ้านมักเป็นหัวเรี่ยวหัวแรงใหญ่ในการดำเนินงาน โดยร่วมกับผู้นำชุมชนในแต่ละกิจกรรม/โครงการ อย่างไรก็ตาม ผู้ใหญ่บ้านได้พยายามผลักดันให้มีการแต่งตั้งบุคคลอื่นเป็นหัวหน้าโครงการหรือกลุ่ม เพื่อดูแลกิจกรรมของโครงการให้ราบรื่น และทันต่อกำหนดเวลา แต่ลูกบ้านมักลงความเห็นให้ผู้ใหญ่บ้านดูแลโครงการต่าง ๆ เช่นเดิม ทั้งนี้ เนื่องจากสมาชิกไม่กล้ารับภาระงานสาธารณชน ซึ่งอาจยังไม่มีภาวะผู้นำ และมีภาระครอบครัวที่ต้องรับผิดชอบ

ตารางที่ 3 ผู้นำชุมชนบ้านป่าบางที่ประชาชนให้ความเชื่อถือ จำแนกตามหมู่

ตำแหน่ง	หมู่ 7	หมู่ 11
ผู้ใหญ่บ้าน	นายหยาด กัลยาประสิทธิ์	นายชำนาญ การกิ่งไพร
ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน	นายสมศักดิ์ สายทอง นายอภิชาติ คำสุข	นายวุฒิ วัจศิริ นายเมฆ หันธนู
ครู	นางลาวัลย์ กัลยาประสิทธิ์	-
ผู้นำทางศาสนา	พระอธิการสัมคัน ปัญญาโว	นายจันทร์ บำรุงโชค
ผู้สูงอายุ	นายทิน วันสาร	ครูไย บุญส่วน
สมาชิก อบต.	นายประจวบ สายคำมูล	นางสาวประเสริฐ คำสิงห์
สมาชิก อบต.	นายสิทธิพงษ์ จันทร์ไร	นายเดือน คำสิงห์

การบริหารจัดการกลุ่ม และกิจกรรมกลุ่ม การดำเนินงานลักษณะกลุ่มในหมู่ 7 มีกลุ่มจำนวน 9 กลุ่ม ได้แก่ กลุ่มเกษตรกร กลุ่มอาชีพดอกไม้ประดิษฐ์ กลุ่มเย็บผ้า กลุ่มเยาวชน กลุ่มสตรี

กลุ่มเลี้ยงสุกร กลุ่มออมทรัพย์เพื่อการผลิต กลุ่มผู้สูงอายุ และกลุ่มกองทุนหมู่บ้าน ซึ่งมีกองทุน กข.คจ. เข้ามาผนวกด้วยกัน ขณะที่หมู่ 11 มีกลุ่มจำนวน 5 กลุ่ม ได้แก่ กลุ่มเกษตรกร กลุ่มเยาวชน กลุ่มสตรี กลุ่มออมทรัพย์เพื่อการผลิต และกลุ่มกองทุนหมู่บ้าน โดยทั่วไปการดำเนินงานของแต่ละ กลุ่ม ประธานกลุ่มมักแบกรับภาระงานในทุกหน้าที่เป็นส่วนใหญ่ การกำหนดระเบียบ กฎ ข้อบังคับ ที่ต้องปฏิบัติมักยืดหยุ่น และขาดการวางแผนงาน กิจกรรมกลุ่มส่วนใหญ่ยังทำกันไม่จริงจัง เท่าที่ควร ไม่มีการจดทะเบียน OTOP และวิสาหกิจชุมชน ทำให้ดำเนินการยังไม่เป็นไปตาม วัตถุประสงค์ที่กำหนดไว้ ทั้งนี้ อาจเนื่องจากสมาชิกยังไม่เห็นความสำคัญในการจัดกิจกรรมกลุ่ม ส่วนใหญ่มีภาระครอบครัว ต้องประกอบอาชีพของตนทุกวัน ตั้งแต่เช้าจนเย็น จึงไม่มีเวลามาเข้า ร่วมกลุ่ม

สำหรับกลุ่มที่มีการดำเนินกิจกรรมอย่างต่อเนื่อง ได้แก่ กลุ่มกองทุนหมู่บ้าน ซึ่งแต่ละ คราวเรือนส่วนใหญ่สมัครเป็นสมาชิก โดยมีข้อกำหนดให้สมาชิกทุกรายต้องฝากเงินสัจจะออม ทรัพย์เดือนละ 20 บาทร่วมด้วย เพื่อมีสิทธิ์ในการกู้ยืมเงินจากกองทุนหมู่บ้าน ซึ่งกรรมการกลุ่มเป็นผู้พิจารณาให้กู้ยืมในวงเงินตามระเบียบที่กำหนดไว้ ในแต่ละปีมีการปันผลให้แก่สมาชิก โดยขึ้นอยู่กับปริมาณเมล็ดเงินที่สมาชิกที่กู้ยืมไป อย่างไรก็ตาม ปริมาณเงินให้กู้ยืมในปัจจุบันนั้นมีปริมาณไม่ เพียงพอกับความต้องการของสมาชิก ส่วนกลุ่มอาชีพดอกไม้ประดิษฐ์ และกลุ่มเย็บผ้า มีการทำ กิจกรรมกลุ่มกันค่อนข้างต่อเนื่อง สมาชิกกลุ่มเป็นแม่บ้านที่มีเวลาว่างจากงานบ้าน มารวมกัน ประดิษฐ์ดอกไม้ หรือเย็บผ้า โดยประธานกลุ่มเป็นผู้รับงานรับวัตถุดิบจากโรงงานหรือผู้ว่าจ้างมา ประกอบเป็นดอกไม้ หรือเสื้อผ้า นำมาทำที่บ้าน มีการแบ่งชิ้นงานกันทำทั้งแบบเป็นกลุ่ม หรือนำ กลับไปทำที่บ้านเป็นรายเดี่ยว แต่เนื่องจากสภาวะเศรษฐกิจของไทยและของโลกตกต่ำ สินค้ามี ปริมาณการสั่งซื้อน้อยลงมาก โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ประเภทสินค้าฟุ่มเฟือย โรงงานหรือผู้ค้าจึงต้องลด กำลังการผลิต ดังนั้น การดำเนินกิจกรรมกลุ่มของทั้งสองกลุ่มจึงต้องชะงักลงในกลางปี 2551

อย่างไรก็ตาม กลุ่มที่เกี่ยวข้องกับการประกอบอาชีพ เช่น กลุ่มกลุ่มเกษตรกร กลุ่มเลี้ยงสุกร และกลุ่มสตรี การดำเนินกิจกรรมของกลุ่มยังไม่เป็นรูปธรรมเท่าที่ควร และขาดความต่อเนื่อง ทั้งนี้ อาจเนื่องจากแต่ละครัวเรือนยังประสบปัญหาด้านการประกอบอาชีพ ไม่ว่าจะ เป็นวัตถุดิบทาง

การเกษตรที่มีราคาแพง ผลผลิตราคาตกต่ำ การกู้ยืมเงินนอกระบบด้วยดอกเบี้ยสูง ๆ จึงทำให้สมาชิกไม่มีใจมาเข้าร่วมกลุ่มกัน

4. การดำรงชีวิตในชุมชน

ชุมชนบ้านป่าบง มีการตั้งบ้านเรือนเป็นกลุ่มและชุมชนใหญ่ อยู่ร่วมกันแบบพึ่งพาอาศัยกัน ในลักษณะเครือญาติ ส่วนใหญ่ใช้ชีวิตชีวิตแบบชนบท เรียบง่าย ใช้ภาษาไทยหล่มสักเป็นภาษากลาง นับถือศาสนาพุทธ มีวัดโนนสว่างอารมณ์เป็นเสมือนศูนย์รวมจิตใจของทั้งสองหมู่บ้าน ประเพณีที่สืบทอดต่อกันมา ได้แก่ ประเพณีสงกรานต์ งานบวช วันเข้าพรรษา วันออกพรรษา โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ประเพณีทำบุญกลางบ้าน ซึ่งเป็นพิธีการต่อชะตาหมู่บ้าน ทำในเดือน 7 ของทุกปี โดยมีเจ้าพิธีกรรม ได้แก่ นายพล มีแสงสงฆ์ และนายใหม่ มีแสงสิน

4.1 วิถีชีวิตของครัวเรือน การดำรงชีวิตส่วนใหญ่เป็นแบบครัวเรือนใหญ่ที่มีปู่ย่า ตายาย อยู่ร่วมด้วยในบ้าน หรืออยู่ในละแวกติดกัน มีการพึ่งพาตนเองในครัวเรือน มีการทำอาหารกินกันเองในครัวเรือน ไม่นิยมอาหารสำเร็จรูปหรือจากตามร้านอาหาร โดยทั่วไปอาหารมื้อเย็นเป็นมื้อที่สมาชิกในครัวเรือนมักบริโภคร่วมกัน ซึ่งเป็นมื้ออาหารที่เกิดการพูดคุยวิสาสะร่วมกัน ซึ่งพ่อแม่ และญาติผู้ใหญ่มักใช้โอกาสนี้ในการอบรมบ่มนิสัยของบุตรหลานให้เป็นคนดี มีคุณธรรม รวมทั้งทำให้เกิดการปรองดองแน่นแฟ้น เอื้ออาทรกันในครัวเรือน โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ผู้ที่ไปประกอบอาชีพตามกรุงเทพฯ หรือจังหวัดใหญ่ ๆ มักทิ้งบุตรหลานไว้ให้ปู่ย่า ตายายเลี้ยงดู ซึ่งมักกลับมาเยี่ยมบ้านในช่วงประเพณีสงกรานต์ของทุกปี นอกจากนี้ การบ่มเพาะนิสัยที่ดี มีคุณธรรม บางครัวเรือนมีการสอนบุตรหลานให้ทำบุญโดยใส่บาตรพระในตอนเช้า และพาเข้าวัดในวันสำคัญ ๆ ซึ่งบุตรหลานชอบมาเที่ยวเล่นในบริเวณวัดกัน โดยเฉพาะอย่างยิ่งในวันเสาร์-อาทิตย์ อย่างไรก็ตาม ปัจจุบันบุตรหลานที่เป็นวัยรุ่นบางส่วนเริ่มคือ เชื่อเพื่อนมากกว่าพ่อแม่ ใช้จ่ายเงินเก่งตามกระแสวัฒนธรรม บางรายก่อความรำคาญให้เพื่อนบ้านในเวลากลางคืน เช่น ขับรถมอเตอร์ไซด์เสียงดัง และส่งเสียงดัง สำหรับค่านิยมในการจัดงานหรือกิจกรรมต่าง ๆ เป็นไปตามสมัยนิยม แต่ไม่มีแหล่งมั่วสุมหรืออบายมุขในชุมชน

สำหรับการใช้จ่ายในครัวเรือน โดยทั่วไปเมื่อเก็บเกี่ยวข้าวได้ ชาวบ้านมีการจัดเก็บข้าวเปลือกบางส่วนเพื่อเก็บไว้กินทั้งปี โดยครอบครัวขนาดเล็กมีการเก็บข้าวไว้ปีละ 1 เกวียน บ้าน

ที่มีบริเวณหรือพื้นที่ว่าง มักมีการเลี้ยงไก่ หรือเป็ด ปลา เพื่อไว้บริโภคภายในครัวเรือน ส่วนใหญ่มีการปลูกผักสวนครัวรั้วกินได้ บ้านละ 1-2 ชนิด โดยเป็นพืชประเภทที่ใช้ในการแกง หรือต้มยำ เช่น พริก ตะไคร้ ใบมะกรูด และกระเจี๊ยบแดง เป็นต้น ซึ่งมีต้องซื้อหาจากตลาด เป็นการลดรายจ่ายให้กับครัวเรือนได้อีกทางหนึ่ง

4.2 การใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่น ในวัยผู้ใหญ่หรือผู้สูงอายุที่มีความชำนาญมีภูมิปัญญาเฉพาะทางหรือที่เรียกว่า “ปราชญ์ท้องถิ่น” มักมีการนำมาใช้ในการดำรงชีวิตอยู่เสมอ เช่น การจักสานไม้ไผ่ เป็นเครื่องใช้ไม้สอยต่าง ๆ เช่น หวดนึ่งข้าว กระติบข้าว ตะแกรง กระด้ง ไช้ ลอบดักปลา ซึ่งมีปราชญ์ท้องถิ่นหลายรายที่สามารถทำได้ (ดังตารางที่ 4 และ 5) ซึ่งมีหลายรายนอกจากทำเพื่อใช้ในครัวเรือนตนเองแล้ว ยังมีการจำหน่ายตามความต้องการของผู้ซื้อหรือผู้ว่าจ้างทั้งจากนอกหมู่บ้านและจากเพื่อนบ้านเดียวกัน ซึ่งมักมาสั่งผลิตที่บ้านโดยตรง นอกจากนี้ ยังมีการถักสานทางมะพร้าวเป็นซุ้มประตู แนวรั้วประดับ เพื่อการประดับตกแต่งบริเวณสถานที่ต่าง ๆ ในงานบุญ งานประเพณีต่าง ๆ มีทั้งลวดลายพญานาค ชลธรรมจักร หัวใจ และอื่น ๆ ซึ่งนายวุฒิ-นางสมบุญ วงศ์บุตร หมู่ 11 เป็นผู้รับงานจากเจ้าภาพหรือจากผู้ใหญ่บ้าน แล้วระดมเพื่อนบ้านอีก 4-5 คน มาช่วยกันจัดทำ ซึ่งการทำมีทั้งรับค่าตอบแทน และทำให้ฟรีด้วยความเต็มใจ

การใช้ภูมิปัญญาในอาชีพ ชาวบ้านส่วนใหญ่มีความเชี่ยวชาญและภูมิปัญญาในการประกอบอาชีพของตน โดยเฉพาะอย่างยิ่ง อาชีพเกษตร สามารถคาดเดาเหตุการณ์ในกระบวนการผลิตต่าง ๆ ได้ดี ชุมชนนี้มีนายกศศักดิ์ ด้วยสาร หมู่ 7 เป็นเกษตรกรทำนาดีเด่นอันดับ 1 ปี 2549 ของจังหวัดเพชรบูรณ์ เป็นปราชญ์ท้องถิ่นที่รอบรู้เรื่องการทำนาข้าวแบบอินทรีย์ การผลิตและใช้น้ำหมักชีวภาพ และสารสมุนไพรป้องกันกำจัดศัตรูพืช และผลิตข้าวกล้องเพื่อการจำหน่าย ซึ่งสามารถเป็นแบบอย่างที่ดีให้กับชุมชนได้ อีกทั้งยังมีผู้สนใจจากต่างจังหวัดมาขอศึกษาดูงานอีกด้วย

ตารางที่ 4 ภูมิปัญญาท้องถิ่นและปราชญ์ท้องถิ่นในหมู่ 7

รายการภูมิปัญญาท้องถิ่น	ชื่อปราชญ์ท้องถิ่น
งานเกษตรอินทรีย์ ทำนา และอื่น ๆ	นายคงศักดิ์ ด้วยสาร
งานจักสานไม้ไผ่ เช่น กระติบและหวดหนึ่งข้าว	นายสลิด วันฟู นายสิงห์ สิงห์บุร
งานอาหารทั่วไป	นางเฉลีย สายคำมูล
งานตัดเย็บผ้า	นางกุหลาบ จันทะวัน

ตารางที่ 5 ภูมิปัญญาท้องถิ่นและปราชญ์ท้องถิ่นในหมู่ 11

รายการภูมิปัญญาท้องถิ่น	ปราชญ์ท้องถิ่น หมู่ 11
งานไม้ งานปูนและก่อสร้าง	นายสมหวัง สิงห์ทอง
งานจักสานไม้ไผ่ เช่น ช้อง ไช กระติบ และหวดหนึ่งข้าว	นายหวัน สมบัติศรี นายหล้า แก้วคง นายเวียน กัลยาประสิทธิ์ นางน้อย วังศิริ
งานพิธีกรรมตามประเพณีของชุมชน	นายพล มีแสงสงฆ์ นายใหม่ มีแสงสิน
งานเย็บปักผ้า	นางปกรณ ทิพย์เคลือบ นางฝาง แก้วคู
งานทำกระถางต้นไม้จากยางรถยนต์เก่า	นายชำนาญ การกึ่งไพร
งานอาหารทั่วไป	นางทองคำ การกึ่งไพร นางกึ่งมณี วังศิริ นางสุรสิทธิ์ สมบัติศรี
ขนมจีน	นางเดือนเพ็ญ สาริพรม
งานจับผ้าและถักสานทางมะพร้าวเพื่อประดับ	นายวุฒิ - นางสมบุญ วังศ์บุตร

อย่างไรก็ตาม ปัจจุบันกระแสโลกาภิวัตน์ และความเป็นวัตถุนิยมกำลังมาแรง ทำให้การใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นเป็นเรื่องล้าสมัย ชาวบ้านบางกลุ่มเริ่มเปลี่ยนวิถีชีวิต วิ่งตามสมัยนิยมมากขึ้น ความอยากมีอยากได้ อยากเป็น เริ่มมีผลต่อการดำรงชีวิตในปัจจุบัน ดังนั้น การใช้วัสดุอุปกรณ์หรือเครื่องใช้ไม้สอยต่าง ๆ ที่ทันสมัยจึงเป็นสิ่งที่หลีกเลี่ยงได้ยาก โดยเฉพาะอย่างยิ่ง การติดต่อสื่อสารด้วยโทรศัพท์มือถือ และการคมนาคมด้วยรถยนต์ไฮบริด และรถยนต์ ซึ่งวัยรุ่นหรือวัยทำงานต้องหาซื้อมาใช้กันตามค่านิยมของคนรุ่นใหม่ ประกอบกับมีการจัดตลาดนัดถึง 4 วันต่อสัปดาห์ในรอบละแวกตำบลตะเบา ทำให้ชาวบ้านเริ่มจับจ่ายใช้สอยเกินความจำเป็น และไม่พอเพียง ทำให้รายจ่ายสูงกว่ารายรับอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้

4.3 การประกอบอาชีพ สำหรับการประกอบอาชีพ จากครัวเรือนทั้งชุมชนจำนวนทั้งสิ้น 281 ครัวเรือน ประกอบอาชีพเกษตรจำนวน 162 ครัวเรือน รองลงมา ได้แก่ อาชีพรับจ้าง และรับราชการจำนวน 100 และ 13 ครัวเรือนตามลำดับ ส่วนอาชีพค้าขายมีน้อยที่สุด เท่ากับ 6 ครัวเรือน ดังตารางที่ 6

ตารางที่ 6 การประกอบอาชีพของสมาชิกในชุมชน จำแนกตามหมู่

หน่วย: ครัวเรือน

การประกอบอาชีพ	หมู่ 7	หมู่ 11	รวมทั้งหมู่บ้าน
การเกษตร	86	76	162
รับจ้าง	59	41	100
รับราชการ	10	3	13
ค้าขาย	4	2	6
รวม	159	122	281

ชาวบ้านส่วนใหญ่มีพื้นที่ดินเป็นของตนเอง มักประกอบอาชีพเกษตรเป็นหลัก ส่วนผู้ที่ไม่
มีที่ดินเป็นของตนเอง มักไปประกอบอาชีพรับจ้างแรงงานที่กรุงเทพฯ หรือจังหวัดใหญ่ หรือใน
จังหวัดเพชรบูรณ์ นอกจากนี้ ยังมีอาชีพค้าขายและรับราชการ สำหรับรายได้โดยเฉลี่ยในรอบปีของ
แต่ละครัวเรือนเท่ากับ 40,000 บาท โดยรายได้จากภาคการเกษตรหมู่ 7 และ 11 เท่ากับ 65,000 บาท
และ 80,000 บาทตามลำดับ ขณะที่รายได้นอกภาคการเกษตร ซึ่งได้แก่ อาชีพรับจ้างของหมู่ 7 และ
11 เท่ากับ 25,000 บาท และ 20,000 บาทตามลำดับ ส่วนอาชีพรับราชการและค้าขาย รายได้เฉลี่ย
180,000 บาท

อาชีพเกษตร ชาวบ้านนิยมปลูกพืชเศรษฐกิจหมุนเวียนกันในรอบปี เช่น ข้าว ข้าวโพดเลี้ยง
สัตว์ ถั่วเขียวถั่วแดง และมีการทำสวนมะขามหวาน (ดังตารางที่ 7) การปลูกพืชในปัจจุบันผู้ปลูก
มิได้ลงแรงเองตลอดทั้งกระบวนการผลิต มักอาศัยการจ้างแรงงานและเครื่องจักรเป็นหลัก ได้แก่
การไถพรวนเตรียมพื้นที่ปลูก การปลูก การฉีดสารเคมีป้องกันกำจัดศัตรูพืช และการเก็บเกี่ยว เป็น
ต้น โดยทั่วไปชาวบ้านมักว่างจากงานไร่นาในช่วงปลายเดือนกุมภาพันธ์ถึงมีนาคม และช่วงเดือน
ธันวาคมอีกครั้งหนึ่ง งานการปลูกพืชส่วนใหญ่ยังขาดการวางแผนการผลิตและการตลาดที่ดี นิยม
บำรุงรักษาพืชด้วยปุ๋ยเคมีและสารเคมีทางการเกษตร สภาพดินขาดการปรับปรุงให้มีความอุดม
สมบูรณ์ และยังไม่เห็นความสำคัญในการใช้ปุ๋ยอินทรีย์ เช่น ปุ๋ยคอก ปุ๋ยหมัก และสารสมุนไพร
ป้องกันกำจัดศัตรูพืช นิยมปลูกตามกันกับเพื่อนบ้าน บางรายมีการปรึกษาร่วมกับเพื่อนบ้านในการ
เลือกซื้อวัตถุดิบทางการเกษตร การผลิตไม่ได้ดำเนินการในรูปแบบกลุ่มเกษตรกร ยังมีลักษณะ
“ต่างคนทำ ต่างซื้อวัตถุดิบ และต่างคน ต่างขาย”

สำหรับอาชีพเลี้ยงสัตว์และสัตว์น้ำ ได้แก่ โคเนื้อพันธุ์พื้นเมือง สุกรพันธุ์ลาร์จไวท์ และไก่
พันธุ์พื้นเมือง ซึ่งในหมู่ 7 มีฟาร์มเลี้ยงสุกรเท่ากับ 5 แห่ง ฟาร์มเลี้ยงไก่พันธุ์ 1 แห่ง และมีบ่อเลี้ยง
ปลาเป็นอาชีพเสริม จำนวน 2 แห่ง ขณะที่หมู่ 11 มีฟาร์มเลี้ยงสุกร 2 แห่ง และมีบ่อเลี้ยงปลาเป็น
อาชีพเสริม จำนวน 1 แห่ง การเลี้ยงสัตว์โดยเฉพาะอย่างยิ่ง สุกร ไก่ และปลา นิยมใช้อาหาร
สำเร็จรูปโดยซื้อจากร้านค้า

ตารางที่ 7 ปฏิทินการทำการเกษตรของชุมชน

พืช	ม.ค.	ก.พ.	มี.ค.	เม.ย.	พ.ค.	มิ.ย.	ก.ค.	ส.ค.	ก.ย.	ต.ค.	พ.ย.	ธ.ค.
ข้าวนาปี							ปลูก	ดูแล		เก็บ		
ข้าวไร่								ปลูก	ดูแล		เก็บ	
ถั่วเขียวหลังนา (พื้นที่ไม่มีน้ำ)	ปลูก	ดูแล		เก็บ								
ข้าวโพดหลังนา (พื้นที่มีน้ำ)	ปลูก	ดูแล			เก็บ							
ข้าวโพดฤดูฝน					ปลูก	ดูแล		เก็บเกี่ยว				
มะขามหวาน	เก็บเกี่ยว		ตัดแต่ง		ดูแลรักษา							

การประกอบอาชีพเสริม เมื่อถึงฤดูที่ว่างจากงานเกษตรของตน ชาวบ้านบางส่วนมักหาอาชีพเสริมด้วยการรับจ้าง เพื่อเสริมรายได้จนเกือบครบครัน เช่น เก็บเกี่ยวข้าวโพด และเก็บเกี่ยวฝักมะขามหวาน โดยผู้ว่าจ้างมักเป็นชาวบ้านในหมู่บ้านเองและหมู่บ้านใกล้เคียง ซึ่งจะมารับผู้รับจ้างแรงงานในหมู่บ้านในช่วงเช้า และส่งกลับบ้านในตอนเย็น ส่วนบ้านที่มีการปลูกพืชผักสวนครัวผลไม้ หรือเลี้ยงสัตว์ไว้เพื่อการบริโภคของตน หรือหามาได้จากธรรมชาติ เมื่อมีเหลือจากการบริโภคเองในครัวเรือนแล้ว บางรายมีการแจกจ่ายเอื้อให้แก่ญาติพี่น้องหรือเพื่อนบ้านข้างเคียง บางรายมีการนำมาขายในชุมชน เช่น ในวันที่มีการประชุมลูกบ้านประจำเดือน หรือเวลาที่มีการรวมกลุ่มของชาวบ้าน เช่น นางสมพร ทิพย์เคลือบมักขี่รถจักรยานไปขายผัก เห็ด หรือปลาชิวแห้งที่จับมาได้ ส่วนนางจันดา เงินตา และนายนาญ มีการขายผักกาด ถั่ว และส้ม ทั้งนี้ ขึ้นกับผลผลิตที่เก็บเกี่ยวได้ ณ ช่วงนั้น นอกจากนี้ ชาวบ้านบางรายยังมีรายได้เสริมจากการใช้ภูมิปัญญาของตนในการหัตถกรรมงานจักสานจากไม้ไผ่เป็นเครื่องใช้ หรืองานจักสานทางมะพร้าว เป็นต้น

4.4 การซื้อขายสินค้าอุปโภคบริโภค วัสดุเกษตรและผลผลิตเกษตร ชุมชนบ้านป่าบงยัง ไม่มีการจัดตลาดเพื่อการจำหน่ายสินค้าเป็นการถาวร มีเพียงร้านค้าของชาวบ้านจำหน่ายสินค้าอุปโภคบริโภค โดยหมู่ 7 มีร้านค้าจำนวน 3 ร้านซึ่งอยู่ติดถนนทางเข้าบ้านป่าบง ส่วนหมู่ 11 มีร้านค้าจำนวน 1 ร้านอยู่หลังวัด ชาวบ้านได้อาศัยหาซื้อสินค้าตามความจำเป็นในชีวิตประจำวัน

ตลาดสดในชุมชนมีการจัดขึ้นช่วงเย็นของวันพฤหัสบดี โดยจัดบริเวณหน้าวัดโนนสว่าง อารมย์ ซึ่งชาวบ้านในหมู่ 7 และ 11 ได้นำสินค้าประเภทพืชผักสวนครัว ปลา กุ้ง หอย ผลผลิตเกษตร เช่น ข้าวสาร และอาหารปรุงสำเร็จ รวมทั้งสินค้าต่าง ๆ ที่ตนผลิตได้นำมาวางขายกัน อยู่ประมาณ 10-15 ราย ส่วนใหญ่เป็นผักสวนครัว สมุนไพร หรือผลไม้ที่ตนเองปลูกไว้ แล้วมีเหลือจากการบริโภคหรือปลูกเพื่อไว้ขาย หรือชาวบ้านบางรายมีของ ซึ่งหาจากป่าหรือแหล่งน้ำต่าง ๆ เช่น ผักสวนครัวต่าง ๆ มะพร้าว กัลย มะละกอ ของป่า ปลา กุ้ง และหอย เป็นต้น ส่วนอาหารเป็นอาหารปรุงสำเร็จชนิดต่าง ๆ เช่น ไข่ย่างข้าวเหนียว และขนมหวาน ตลาดของชุมชนเป็นเสมือนที่พบปะพูดคุยกันของสมาชิกทั้งสองหมู่บ้าน มีการแลกเปลี่ยนขายสินค้าที่ตนผลิตขึ้นหรือหามาได้

อย่างไรก็ตาม การจัดตลาดสดของชุมชนดำเนินการได้เพียงระยะหนึ่งเท่านั้น เนื่องจากไม่สามารถสู้กับกระแสของตลาดนัดคลองถมที่เข้ามาเมื่อช่วงเดือนมีนาคม 2551 จึงต้องปิดกิจการไป ทั้งนี้ เนื่องจากมีสินค้าเพื่อการบริโภคและอุปโภคหลากหลายชนิดหลายราย มีความทันสมัย ดึงดูดใจ และซื้อได้ในราคาไม่แพงนัก ตลาดนัดคลองถมจัดอยู่ใกล้กับชุมชนบ้านป่าบงถึง 2 แห่ง มีขึ้น 4 วันในรอบสัปดาห์ โดยมีจัดขึ้นบริเวณหน้า อบต.ตะแบะในเย็นวันอังคาร และบริเวณหน้า อบต.น้ำร้อนซึ่งอยู่ห่างจากชุมชนนี้เพียง 2-3 กิโลเมตร จัดขึ้นในเย็นวันอาทิตย์และจันทร์ และเช้าวันอังคาร และศุกร์ อย่างไรก็ตาม ยังมีชาวบ้านบางรายได้นำสินค้าของตนตามไปขายด้วย เช่น นางเฉลียว สายคำมูล เป็นต้น

อย่างไรก็ตาม ร้านค้าของชาวบ้านที่จำหน่ายอยู่ในชุมชนยังดำเนินการอยู่ ทั้งนี้ เพื่อความสะดวกของชาวบ้านที่สามารถหาซื้อของได้ง่ายในเวลาที่เป็นหรือเร่งด่วน และชาวบ้านบางกลุ่มก็ไม่นิยมไปเดินซื้อของที่ตลาดนัดคลองถม เช่น ผู้สูงอายุ เป็นต้น

สำหรับวัสดุทางการเกษตร ในชุมชนยังไม่มีร้านขายวัสดุและสารเคมีทางการเกษตร โดยตรง ชาวบ้านจึงนิยมซื้อวัตถุดิบจากร้านค้าในจังหวัด แต่ยังมีร้านค้าของเก่าแก่ซึ่งปล่อยสินเชื่

นอกระบบ ในลักษณะให้วัตถุดิบต่าง ๆ ไม่ว่าจะเป็น เมล็ดพันธุ์ ปุ๋ยเคมี สารเคมี หรืออาหารสำเร็จรูปให้ชาวบ้านนำไปใช้ก่อน แล้วจ่ายเงินต้นพร้อมดอกเบี้ยเมื่อมีการเก็บเกี่ยวผลผลิต

4.5 เงินทุนในการประกอบอาชีพและการดำรงชีวิต ชาวบ้านส่วนใหญ่มีเงินลงทุนไม่เพียงพอในการทำการเกษตร จึงอาศัยการกู้ยืมเพิ่มเติมโดยกู้ยืมจากกองทุนหมู่บ้าน แต่เนื่องจากเม็ดเงินของกองทุนหมู่บ้านมีจำกัด จึงไม่สามารถกระจายปริมาณเม็ดเงินต่อครัวเรือนได้มากนัก และยังไม่สามารถครอบคลุมทุกครัวเรือน ดังนั้น ชาวบ้านส่วนใหญ่จึงต้องอาศัยสินเชื่อนอกระบบจากร้านเก่าแก่ ซึ่งต้องเสียดอกเบี้ยสูง

อย่างไรก็ตาม ในรอบ 3-4 ปีที่ผ่านมา สภาพดินฟ้าอากาศแปรปรวน น้ำมันแพง วัตถุดิบทางการเกษตรมีราคาแพง ชาวบ้านไม่มีเงินลงทุน ผลผลิตคุณภาพไม่ดีเท่าที่ควร อีกทั้งราคาผลผลิตยังตกต่ำ ประกอบกับการใช้จ่ายในครัวเรือน โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ครัวเรือนที่มีบุตรหลานอยู่ในวัยศึกษาเล่าเรียน จำเป็นต้องเสียดอกเบี้ยใช้จ่ายในการเดินทางมาศึกษาในตัวจังหวัด และค่าใช้จ่ายในการศึกษาค่อนข้างสูง จึงเป็นผลให้เกิดภาวะหนี้สินต่อเนื่องยาวนาน ชาวบ้านเริ่มเกิดความท้อแท้ สิ้นหวัง

4.6 การอนุรักษ์และใช้ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ชุมชนนี้ไม่มีพื้นที่ป่า หรือพื้นที่สาธารณะใด ๆ อยู่ในความครอบครอง มีเฉพาะสระน้ำ ซึ่งปัจจุบันใช้เป็นแหล่งน้ำเพื่อทำประปาหมู่บ้าน ส่วนสภาพบ้านเรือนในชุมชนโดยทั่วไปมักมีบริเวณรอบบ้านเป็นพื้นที่ดิน ขนาดพื้นที่มากบ้างน้อยบ้างตามการถือครอง บ้านที่มีพื้นที่ว่างหรือมีบริเวณกว้างขวางพอเพียง มักมีการปลูกพืชผักสวนครัวและไม้ผลต่าง ๆ ไร่รอบบริเวณบ้านของตนเอง ส่วนบ้านที่ไม่มีพื้นที่ดินมักมีการปลูกไว้ในกะละมังเก่า ๆ หรือกระถางต้นไม้ บางบ้านปลูกพืชตั้งแต่รั้วบ้าน จนถึงบันไดขึ้นบ้าน เช่น บ้านของนางจันดา เงินตา หมู่ 7 ปลูกพืชหลายชนิดมาก ได้แก่ ผักกาดกวางตุ้ง ผักกูด ผักคาวตอง ผักปลั่ง ถั่วฝักยาว ถั่วพู ผักชี พริก ตะไคร้ ใบมะกรูด กระเพรา มะนาว ชะอม มะม่วง และมะพร้าว เป็นต้น และนายบัน สีแสง หมู่ 11 ซึ่งมีอาชีพทำนา และเลี้ยงสุกร ยังมีการปลูกพืชผักและผลไม้ไว้บริเวณรอบบ้าน พืชที่ปลูกได้แก่ ส้มโอ มะม่วง หนาม ถั่วฝักยาว ถั่วพู กระเจี๊ยบเขียว มะเขือ พริก และพืชเครื่องเทศ เป็นต้น ซึ่งปลูกเพื่อการบริโภคในครัวเรือน เมื่อมีมากจนเหลือเพื่อนำมาแจกญาติพี่น้อง เพื่อนบ้านใกล้เคียง และนำออกจำหน่ายอีกด้วย จึงนับว่า เป็นการใช้ประโยชน์ของพื้นที่ดิน และอาศัยความหลากหลายของชนิดพืชผักสวนครัวเพื่อการดำรงชีวิต และ

ยังช่วยอนุรักษ์พรรณพืชไว้ไม่ให้สูญพันธุ์อีกด้วย นอกจากนี้ ชาวบ้านส่วนใหญ่มักมีการเลี้ยงไก่พื้นบ้านไว้ เพื่อใช้บริโภคในครัวเรือนยามจำเป็นหรือเพื่อความสวยงาม และยังมีส่วนช่วยในเชิงระบบนิเวศน์โดยช่วยกำจัดหนอน แมลงและสัตว์มีพิษบางชนิดที่เป็นอันตรายต่อพืช สัตว์ และมนุษย์เราอีกด้วย

ในการประกอบอาชีพเกษตร ถึงแม้ชาวบ้านส่วนใหญ่นิยมใช้ปุ๋ยเคมีในการปลูกพืช มีการใช้ปุ๋ยหมักกันเล็กน้อยไม่นิยมใช้ปุ๋ยคอก เนื่องจากมูลสัตว์หาได้ยาก ต้องการประหยัดเวลา และเห็นผลช้าไม่ชัดเจน อย่างไรก็ตาม บ้านใดที่มีการเลี้ยงโคหรือสุกร มักนิยมใช้มูลสัตว์เป็นปุ๋ยคอกบำรุงพืชที่ปลูก และเกษตรกรบางรายมีการทำปุ๋ยหมัก และน้ำหมักชีวภาพเพื่อใช้ในการเกษตร เช่น นายคงศักดิ์ ด้วยสาร และผู้ใหญ่ชำนาญ การกิ่งไพร เป็นต้น บางรายประหยัดค่าใช้จ่ายเรื่องปุ๋ยเคมี ด้วยการตามเก็บมูลโคที่เดินผ่านตามถนนหนทางต่าง ๆ หรือขอจากผู้เลี้ยงสัตว์โดยตรง บางรายมีการเก็บผลผลิตที่เหลือทิ้งจากแปลง เช่น เก็บข้าวตอกภายหลังจากการเก็บเกี่ยวของเจ้าของแปลงเสร็จสิ้นแล้ว ซึ่งนับว่า เป็นอีกแนวทางหนึ่งในการใช้ทรัพยากรที่มีอยู่ให้ได้ประโยชน์อย่างเต็มที่เช่นกัน

4.7 การออมเงิน ชุมชนบ้านป่าบง เดิมมีกองทุนประจำหมู่บ้าน เรียกว่า เงินสัจจะออมทรัพย์ และเงินทุนที่รัฐบาลสนับสนุนให้แต่ละหมู่บ้าน เช่น กองทุนหมุนเวียนเพื่อพัฒนาอาชีพของหมู่บ้าน และกองทุนเงินล้านหรือที่เรียกว่า กองทุนหมู่บ้าน เพื่อให้ชาวบ้านได้กู้ยืมเพื่อใช้จ่ายในการประกอบอาชีพ ซึ่งแต่ละหมู่บ้านได้ตั้งกฎ กติกา หรือระเบียบข้อบังคับไว้ประจำหมู่บ้าน โดยกำหนดให้ผู้ที่กู้ยืมเงินกองทุนหมู่บ้านได้ จะต้องฝากเงินหรือเป็นสมาชิกสัจจะออมทรัพย์ด้วย ซึ่งครัวเรือนที่เป็นสมาชิกต้องฝากออมเงินเป็นรายเดือนทุกเดือนอย่างต่ำ 20 บาทต่อเดือนต่อครัวเรือน

4.8 การรู้จักสามัคคี และการเอื้ออาทร โดยทั่วไปชาวบ้านมีความปรองดองกัน ไม่ทะเลาะเบาะแว้ง เมื่อเพื่อนบ้านมีภาวะวิกฤตหรือมีการจัดงาน ไม่ว่าจะ เป็นงานบุญ งานแต่งงาน งานศพ หรือการเจ็บป่วยที่ต้องการความช่วยเหลือ เป็นที่รับรู้กันโดยอัตโนมัติว่า สมาชิกในชุมชนมักเข้าไปช่วยเหลือ โดยไม่ถือว่า ต้องเป็นญาติพี่น้องกันเท่านั้น ซึ่งถือเป็นวัฒนธรรมที่สืบเนื่องกันมา หากเป็นงานใหญ่ เพื่อนบ้านที่เป็นปราชญ์หรือมีภูมิปัญญาด้านใดมักดูแลรับผิดชอบด้านนั้น ๆ โดยหารอภัยกับเจ้าภาพ และมีการจัดแบ่งหน้าที่ความรับผิดชอบตามอัธยาศัย เช่น ปราชญ์ด้านอาหารก็เป็นแม่ครัวใหญ่ ส่วนแม่บ้านอื่น ๆ เข้ามาช่วยเป็นลูกมือ งานแต่งผูกผ้าประดับงานก็มีหัวหน้าทีม

ร่วมกับเพื่อนสมาชิกมาช่วยกัน เป็นต้น ยามมีคนเจ็บป่วยหนัก ผู้นำชุมชนหรือเพื่อนบ้านใกล้เคียง มักคอยอุปการะช่วยเหลือพาส่งโรงพยาบาล และมีบ่อยครั้งที่ผู้นำชุมชนและเพื่อนบ้านพากันไปเยี่ยมไข้ที่โรงพยาบาลเต็มหลังรถปิกอัพ อย่างไรก็ตาม กิจกรรมในส่วนที่เป็นสาธารณะ เช่น ของวัดหรือชุมชน ปัจจุบันผู้ที่เข้าช่วยเหลือในการจัดงานอยู่เสมอส่วนใหญ่มักได้แก่ ผู้นำชุมชน ปราชญ์ และผู้อาวุโส ส่วนคนรุ่นใหม่และวัยรุ่นให้ความร่วมมือไม่มากนัก

โดยธรรมชาติของกระบวนการกลุ่มลักษณะเช่นนี้ ทำให้เกิดความผูกพันรักใคร่ เอื้ออาทรกันระหว่างสมาชิกในชุมชน เกิดการแลกเปลี่ยนเรียนรู้และถ่ายทอดภูมิปัญญาจากรุ่นสู่รุ่นอย่างต่อเนื่อง และนับเป็นโอกาสดีในการแสวงหาความรู้และเพิ่มศักยภาพของสมาชิก โดยเฉพาะอย่างยิ่งในช่วงที่มีการจัดงาน เช่น งานวัดหรืองานบุญตามบ้านต่าง ๆ ซึ่งแต่ละคนที่มีความเชี่ยวชาญหรือมีภูมิปัญญาในด้านต่าง ๆ เข้ามาช่วยเหลือโดยเป็นผู้บริหารจัดการหรือออกแบบ แล้วให้สมาชิกในชุมชนคนอื่น ๆ ช่วยกันทำ เมื่อลงมือทำบ่อยครั้งหรือนาน ๆ ไป สมาชิกหลายคนสามารถทำได้ดี ซึ่งสิ่งเหล่านี้เป็นการสอนหรือเรียนรู้ด้วยการปฏิบัติจริงไปด้วย นอกจากนี้ ยังสามารถก่อให้เกิดเป็นอาชีพเสริมรายได้อีกด้วย เช่น กรณีของนายวุฒิ วงศ์บุตร หมู่ 11 เป็นผู้มีภูมิปัญญาทางการถักสานทางมะพร้าวเพื่อประดับตกแต่งรั้วและสถานที่ ได้ถ่ายทอดความรู้ให้แก่เพื่อนบ้านในการประดับตกแต่งในงานประจำปีของวัด และงานของชุมชน จนกระทั่งมีผู้ว่าจ้างให้จัดตกแต่งบริเวณในงานบวช และงานแต่งงาน เป็นต้น

สำหรับการจัดสวัสดิการ ชุมชนมีการเก็บสวัสดิการโดยให้ครัวเรือนเป็นสมาชิกมาปณิกสงเคราะห์ โดย อบต. ตะบะจะเป็นผู้ดูแล ซึ่งในยามที่มีการตายเกิดขึ้นในครัวเรือน จะมีสวัสดิการเป็นเงินค่าทำศพให้แก่ญาติผู้ตายจำนวนหนึ่ง ซึ่งสมาชิกต้องจ่ายเป็นรายศฟตามที่กำหนดไว้ อย่างไรก็ตาม สมาชิกมาปณิกสงเคราะห์ยังมีไม่มากนัก จึงมีเงินค่าทำศพให้ไม่มากเท่าใดนัก

5. สภาพปัญหาของการบริหารจัดการชุมชน

5.1 ต้นทุนการผลิตสูงและราคาผลผลิตตกต่ำ ในการประกอบอาชีพชาวบ้านส่วนใหญ่ประสบปัญหาด้านปัจจัยการผลิตหรือต้นทุนในการประกอบอาชีพมีราคาแพง กระบวนการผลิตทางการเกษตรส่วนใหญ่มีการจ้างแรงงาน และนิยมใช้สารเคมี ปุ๋ยเคมี และอาหารสำเร็จรูปเลี้ยงสัตว์ ซึ่งส่วนใหญ่มีราคาแพง นอกจากนี้เกษตรกรส่วนใหญ่นิยมขายผลผลิตเกษตรวัตถุดิบในทันทีที่เก็บ

เกี่ยวผลผลิตได้ มิได้ผ่านกระบวนการแปรรูป ไม่มีการเก็บรักษาไว้ในตู้ฉาง ทำให้ขายผลผลิตในราคาถูก และราคาผลผลิตตกต่ำ

5.2 ค่าครองชีพสูง เนื่องจากสินค้าต่าง ๆ มีราคาแพง และค่านิยมในการดำรงชีวิตของชาวบ้านเปลี่ยนไป เริ่มมีการใช้จ่ายที่ฟุ่มเฟือยมากขึ้น ประกอบกับชาวบ้านส่วนใหญ่ไม่ได้ประกอบอาชีพเสริมรายได้ จึงเป็นผลให้มีเงินในการใช้จ่ายน้อยลง

5.3 ความยากจนและภาวะหนี้สิน สืบเนื่องจากค่าครองชีพสูง ต้นทุนการผลิตสูง และราคาผลผลิตตกต่ำ เงินที่ได้จากการลงทุนในอาชีพจึงไม่เพียงพอสำหรับการใช้จ่ายในครัวเรือนและการสร้างหลักประกันในการประกอบอาชีพในระยะถัดไป ดังนั้น จึงต้องมีการกู้ยืมจากกองทุนหมู่บ้าน ธนาคาร และเอกชนในชุมชน ซึ่งต้องชำระดอกเบี้ยสูง

5.4 สมาชิกในชุมชนยังเคยชินกับการประกอบอาชีพแบบเดิม ๆ ขาดการวางแผนชีวิต และแผนการใช้จ่ายเงินที่มีประสิทธิภาพ และยังขาดความรู้ในการพัฒนาอาชีพหลักและอาชีพเสริมรายได้

5.5 สมาชิกในชุมชนไม่กล้าแสดงความคิดเห็น และให้ความสำคัญและความร่วมมือน้อยในการทำกิจกรรมที่เป็นสาธารณประโยชน์ มักเน้นการเข้าร่วมกิจกรรมหรือโครงการที่มีผลตอบแทนให้กับตนมากกว่า บางกลุ่มไม่ให้ความร่วมมือในการพัฒนา

5.6 โครงสร้างทางกายภาพของชุมชนยังไม่สมบูรณ์ ถึงแม้ในชุมชนมีลำน้ำธรรมชาติไหลผ่าน แต่พื้นที่ส่วนใหญ่มิได้รับน้ำและยังขาดระบบชลประทานเพื่อการเกษตรที่เหมาะสม ปริมาณน้ำจึงไม่เพียงพอต่อการเกษตร เกษตรกรต้องปลูกพืชโดยอาศัยน้ำฝน ประกอบกับปัจจุบันสภาพอากาศแปรปรวนมาก ฝนไม่ตกตามฤดูกาล ถนนส่วนใหญ่เป็นถนนมักเป็นหลุมเป็นบ่อ และมีน้ำท่วมขังบนถนนในฤดูฝน นอกจากนี้ ระบบไฟฟ้าเพื่อการเกษตรไม่เพียงพอ และระบบการสื่อสารยังไม่ทั่วถึง ต้องใช้โทรศัพท์มือถือซึ่งมีราคาแพง

5.7 การดำเนินกิจกรรมกลุ่มยังไม่เป็นรูปธรรม สมาชิกกลุ่มให้ความสำคัญกับกลุ่มน้อย และให้ความร่วมมือในการทำกิจกรรมกลุ่มน้อย บางกลุ่มยังแก้ไขปัญหาไม่ถูกต้องและไม่ได้ใช้กระบวนการกลุ่มในการแก้ปัญหาเท่าที่ควร

5.8 การขาดงบประมาณสนับสนุน งบประมาณส่วนใหญ่มาจากภาครัฐ มักเป็นงบประมาณประเภทให้เปล่า มีทั้งด้านกายภาพของหมู่บ้าน เช่น ถนน ฝายกั้นน้ำ ด้านการพัฒนาคุณภาพชีวิตและสาธารณสุข และด้านการศึกษาที่ให้ความรู้ในเชิงปฏิบัติการเกี่ยวกับการพัฒนาด้านอาชีพ เป็นต้น ส่วนงบประมาณประเภทไม่ให้เปล่า ชาวบ้านต้องช่วยกันดูแลให้งบนั้นให้หมุนเวียนและคงอยู่หรือมีดอกผลเพิ่มขึ้น ได้แก่ กองทุนหมู่บ้าน อย่างไรก็ตาม สมาชิกยังมีความต้องการงบประมาณที่ช่วยให้ชาวบ้านมีรายได้ดี พ้นจากภาวะหนี้สิน

5.9 สวัสดิการยังไม่เพียงพอ ยังต้องอาศัยงบประมาณของภาครัฐ โดยเฉพาะอย่างยิ่ง เบี้ยยังชีพผู้สูงอายุ และผู้พิการ ซึ่งยังได้ไม่ทั่วถึงกัน

ตอนที่ 2 การสร้างเสริมศักยภาพ และการร่วมมือของสมาชิกในการพัฒนาชุมชน

1. การพัฒนาศักยภาพของผู้นำและสมาชิกในชุมชนด้วยกระบวนการเรียนรู้

การศึกษาระดับพื้นฐาน โรงเรียนบ้านป่าบางเป็นโรงเรียนในสังกัดการประถมศึกษาสอนในระดับประถมศึกษาตั้งอยู่ในชุมชน ซึ่งบุตรหลานในชุมชนส่วนใหญ่ล้วนผ่านการเรียนจากโรงเรียนนี้เป็นเบื้องต้น จากนั้นนิยมเดินทางไปในตัวจังหวัดเพื่อศึกษาในระดับที่สูงขึ้นต่อไป การให้ความรู้ทางวิชาการใหม่ ๆ สนองกับการอบรมคุณธรรมจริยธรรม เพื่อให้เด็กและเยาวชนได้รับรู้หรือเรียนรู้เพื่อสามารถปรับตัวได้กับกระแสสังคมที่แปรเปลี่ยนไปได้ นับว่า เป็นสิ่งสำคัญอย่างยิ่งที่จะเป็นแหล่งสร้างและพัฒนาคุณลักษณะนิสัยและอาชีพการทำงานต่อไป ภายหลังจากตัวแทนครูไปร่วมศึกษาดูงานเศรษฐกิจพอเพียงที่ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ และการประชุมเชิงปฏิบัติการเพื่อจัดทำแผนพัฒนาชุมชน โรงเรียนบ้านป่าบางมีการปรับเปลี่ยนกลยุทธ์สอดคล้องตามความรู้ตามแนวทางเศรษฐกิจพอเพียง สอดแทรกในระบบการเรียนการสอน สร้างกลุ่มนักเรียนนำร่องให้เกิดการเรียนรู้วิถีชีวิตแห่งความพอเพียง เช่น การทำบัญชีรายรับรายจ่าย การออมเงิน การทำปุ๋ยหมัก และนำหมักชีวภาพ เป็นต้น

สำหรับการเสริมสร้างศักยภาพให้แก่ผู้นำและสมาชิกในชุมชน การแลกเปลี่ยนเรียนรู้ระหว่างครัวเรือนหรือกลุ่มในชุมชน การสนับสนุนด้านวิชาการด้วยกระบวนการเรียนรู้ การศึกษา

งานจากแหล่งเรียนรู้และการฝึกอบรมเชิงปฏิบัติการจากคณะผู้วิจัยและหน่วยงานอื่น เป็นสิ่งที่สามารถเพิ่มพูนความรู้ ประสบการณ์ และศักยภาพของผู้นำและสมาชิกในครัวเรือน ซึ่งส่งผลต่อศักยภาพของชุมชนอีกด้วย โดยหน่วยงานภาครัฐให้การสนับสนุนในด้านต่าง ๆ เช่น ด้านการเกษตรอาศัยศูนย์ถ่ายทอดเทคโนโลยี การเกษตรประจำตำบล สำนักงานเกษตรจังหวัดเพชรบูรณ์ และคณะเทคโนโลยีการเกษตร มหาวิทยาลัยราชภัฏเพชรบูรณ์ ด้านการพัฒนาอาชีพหลักและอาชีพเสริมอาศัยศูนย์พัฒนาฝีมือแรงงานจังหวัดเพชรบูรณ์ ศูนย์ให้การศึกษาออกโรงเรียนประจำตำบลตะเปาะ สำนักงานพัฒนาชุมชนอำเภอเมืองเพชรบูรณ์ อุตสาหกรรมจังหวัด และคณะเทคโนโลยีการเกษตร มหาวิทยาลัยราชภัฏเพชรบูรณ์ ส่วนด้านการตลาดอาศัยสำนักงานพัฒนาชุมชนอำเภอเมืองเพชรบูรณ์ สำนักงานพาณิชย์จังหวัดเพชรบูรณ์ และ อบต.ตะเปาะ นอกจากนี้ การติดตามผลการนำไปใช้ประโยชน์ในครัวเรือน กลุ่มและชุมชนอย่างต่อเนื่อง รวมทั้งการเสริมแรงสนับสนุนเพื่อก่อให้เกิดการปฏิบัติสู่การลดรายจ่ายหรือเพิ่มรายได้ของครัวเรือนได้จักทำให้เกิดความยั่งยืนต่อไปได้

จากการใช้กระบวนการกลุ่มให้แก่ผู้นำและสมาชิกมีโอกาสเข้าร่วมกิจกรรมต่าง ๆ ทั้งการศึกษาดูงาน และการประชุมแบบมีส่วนร่วม พบว่า ผู้นำชุมชนมีความกระตือรือร้น สนใจ และเห็นพ้องต้องกันที่จะนำสิ่งที่ได้เรียนรู้จากการศึกษาดูงานไปปรับใช้ในชุมชน เช่น โครงการปลูกผักสวนครัวตามบ้าน โครงการปลูกข้าวอินทรีย์ และโครงการออมเงินวันละ 1 บาทต่อคนต่อครัวเรือน เป็นต้น

สำหรับการจัดฝึกอบรมเชิงปฏิบัติการเพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิตตามแนวเศรษฐกิจพอเพียง พบว่า ผู้เข้าอบรมซึ่งมีทั้งแม่บ้าน พ่อบ้าน ผู้สูงอายุ เด็กและเยาวชน ซึ่งนอกจากจะได้เรียนรู้ถึงขั้นตอนการบริหารจัดการในการทำกิจกรรม และแนวคิดในการเพิ่มรายได้และการลดรายจ่ายแล้ว สิ่งที่ได้มากกว่านั้น คือ ผู้เข้าอบรมมีการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ร่วมกัน บางรายที่มีประสบการณ์มาก่อน มีการนำเทคนิคบางอย่างมาบอกเล่าแลกเปลี่ยนกัน มีการเอื้อเฟื้อถ้อยทีถ้อยอาศัยกันในการทำกิจกรรมต่าง ๆ ทำให้เกิดความผูกพันแน่นแฟ้นระหว่างเด็ก เยาวชน ผู้ใหญ่ และผู้สูงอายุ ทำให้มองเห็นศักยภาพและความเป็นผู้นำตามธรรมชาติของสมาชิกในชุมชนและเกิดความมั่นใจในศักยภาพของตนเองและบุคคลอื่นเพิ่มขึ้น อย่างไรก็ตาม เมื่อมีการติดตามและประเมินผลภาย

หลังจากการศึกษาคุณงานและอบรมเชิงปฏิบัติการเป็นระยะ ๆ พบว่า ผู้เข้าร่วมกิจกรรม มีการนำสิ่งที่ได้จากการเรียนรู้ไปใช้เป็นแนวทางเพื่อการประหยัดต้นทุนและการลดรายจ่ายในการดำรงชีวิต เช่น หลายครัวเรือนมีการทำน้ำยาล้างจาน ทำพืชมเส่น้ำ เพื่อใช้เองในครัวเรือนและเครือข่ายของคุณ บางรายใช้เป็นทางเลือกในการเสริมรายได้ให้แก่ครัวเรือน เช่น นางน้ำผึ้ง ชัยวงศ์ผิน ซึ่งได้อบรมการร้อยลูกปัดไปศึกษาต่อยอดประดิษฐ์สร้อยข้อมือลูกปัดรูปแบบอื่นจากนิตยสารรายปักษ์เล่มหนึ่ง ประดิษฐ์ได้สวยงามจนสามารถนำมาให้เป็นของขวัญแก่ญาติ และขายให้แก่เพื่อนบ้านได้ ส่วนกระถางจากยางรถยนต์ มีการรวมกลุ่มกันช่วยทำกระถางจากยางรถยนต์เพื่อจะใช้ปลูกผักสวนครัวตามริมถนน เป็นต้น

2. การสร้างโอกาสให้สมาชิกในชุมชนได้มีส่วนร่วมในการดำเนินกิจกรรมของชุมชน

โดยทั่วไปกิจกรรมในชุมชนที่สมาชิกมีส่วนร่วมในการดำเนินการเป็นประจำ ได้แก่ การประชุมลูกบ้านหรือสมาชิกในชุมชนเป็นประจำทุกเดือน ซึ่งผู้ใหญ่บ้านเป็นผู้แจ้งข้อมูลข่าวสารจากหน่วยงานราชการต่าง ๆ ที่ได้รับจากการประชุมประจำเดือนที่อำเภอ และรายงานความคืบหน้าของโครงการต่าง ๆ ที่ดำเนินการ นอกจากนี้ การให้ความร่วมมือในงานบุญหรืองานสาธารณะต่าง ๆ รวมทั้งการเข้าร่วมในโครงการต่าง ๆ ที่จัดชุมชนและหน่วยงานราชการอื่นสนับสนุนให้เกิดขึ้น เช่น โครงการอยู่ดีมีสุข ซึ่งกิจกรรมต่าง ๆ เหล่านั้น สมาชิกมักเข้าร่วมกิจกรรมตามอัธยาศัยของตน

การนำประเด็นจากการวิเคราะห์ชุมชน เพื่อพิจารณาปรับปรุงและพัฒนาแก้ไขจุดอ่อนในประเด็นที่ผู้นำชุมชนรวมและสมาชิกไม่กล้าแสดงความคิดเห็น คณะผู้วิจัยได้ใช้วิธีการที่หลากหลายผสมผสานกับกิจกรรมปกติของชุมชนในการสร้างโอกาสเพื่อความร่วมมือร่วมใจในชุมชน ได้แก่ การสร้างความรู้ความเข้าใจในสถานการณ์ต่าง ๆ ที่เกิดขึ้น การใช้กระบวนการกลุ่มเพื่อแลกเปลี่ยนเรียนรู้และแสดงความคิดเห็นต่าง ๆ ตามหลักประชาธิปไตยสอดแทรกในการประชุมประจำเดือนให้แก่ลูกบ้าน การร่วมประชุมประชาคมเพื่อระดมความคิดในการวิเคราะห์จุดแข็ง จุดอ่อน โอกาส และอุปสรรคของชุมชน และการจัดทำแผนพัฒนาชุมชน ตลอดจนการฝึกอบรมให้ความรู้ด้วยการปฏิบัติและกระบวนการกลุ่ม และการศึกษาดูงานในด้านต่าง ๆ แล้วนำมาปรับประยุกต์ใช้ในการดำเนินกิจกรรมตามโครงการต่าง ๆ ที่หน่วยงานราชการให้การสนับสนุน

การร่วมกิจกรรมในการจัดงานตามกระบวนการต่าง ๆ ส่วนทำให้เกิดความเพิ่มพูนของความรู้และประสบการณ์ กระตุ้นและเปิดโอกาสในการแสดงความคิดเห็นมากขึ้น นอกจากนี้ ยังมี การเสริมแรงจูงใจโดยการให้กำลังใจ และชมเชยต่อสาธารณชนในสิ่งที่คิดสิ่งที่ทำ เช่น การประชาสัมพันธ์ ดิจบอร์ดในที่สาธารณะ เช่น วัด โรงเรียน หรือใช้การประชาสัมพันธ์เสียงตามสาย หรือการประกาศแสดงความชื่นชมในการประชุมประจำเดือนของหมู่บ้าน ในกรณีที่เด็กเยาวชน หรือสมาชิกในชุมชนมีความดีเด่น เช่น การให้ความช่วยเหลือในงานบุญ หรืองานอื่นที่สมควรได้รับการชมเชย โดยกล่าวถึงเครือข่ายคิดว่า เป็นใคร ลูกหลานของใคร ซึ่งสิ่งเหล่านี้ นอกจากเป็นสิ่งผลักดันให้ผู้นำและสมาชิกในชุมชน เกิดความตระหนักถึงความสำคัญ และยินดีให้ความร่วมมือในการดำเนินกิจกรรมสาธารณะประโยชน์ของชุมชนเพิ่มมากขึ้น อีกทั้งยังเป็นการปรับเปลี่ยนแนวคิดและสร้างจิตสำนึกสาธารณะ ให้เกิดความรู้สึกรัก ห่วงแหน และรู้สึกเป็นเจ้าของชุมชนเพิ่มขึ้น รวมทั้งเป็นการส่งเสริมประสิทธิภาพการบริหารงานของชุมชนอีกด้วย

3. การเสริมสร้างให้ชุมชนมีความเข้มแข็ง

การใช้กระบวนการกลุ่มให้สมาชิกมีโอกาสเข้าร่วมในกิจกรรมต่าง ๆ ผนวกกับการประสานสัมพันธ์และสร้างความเชื่อมโยงระหว่างบ้าน วัด และ โรงเรียน ให้มีความสอดคล้องกลมเกลียวกัน มีการวิเคราะห์ปัญหาและหาวิธีการแก้ไขเพื่อการพัฒนาโดยให้มีความเชื่อมโยงตั้งแต่ในครัวเรือน โรงเรียน และวัด ให้ครบวงจร โดยผู้ใหญ่บ้านและผู้นำชุมชนเป็นผู้ประสานงานประชุมหารือกับหน่วยงานราชการ คณะครูอาจารย์ในโรงเรียนและพระสงฆ์ในชุมชนอย่างต่อเนื่องอยู่เสมอ เป็นแนวทางในการเสริมสร้างให้ผู้นำชุมชนและสมาชิกสามารถปรับเปลี่ยนแนวคิด และสำนึกจิตสาธารณะเพื่อให้เกิดการพัฒนาคุณภาพชีวิตและเศรษฐกิจของครัวเรือนให้เข้มแข็ง การสร้างและประสานกลุ่มหรือเครือข่ายให้เป็นรูปธรรมเพื่อช่วยเหลือเกื้อกูลกันและเพื่อการต่อรองทางการตลาด จักเป็นผลสืบเนื่องให้ชุมชนเกิดความเข้มแข็งตามหลักเศรษฐกิจพอเพียงได้ต่อไป

4. การสนับสนุนจากหน่วยงานภาคีและเครือข่าย

การที่หน่วยงานภาครัฐ และองค์กรเอกชนให้การสนับสนุนส่งเสริมให้ชุมชนทั้งด้านการพัฒนาศักยภาพเชิงพื้นที่ ด้านวิทยากรเพื่อให้ความรู้ด้านวิชาการ ทุนสนับสนุนโครงการต่าง ๆ และการสร้างเครือข่ายชุมชน เป็นสิ่งที่เอื้อประโยชน์แก่ชุมชนเป็นอย่างมาก เช่น โครงการอยู่ดีมีสุข

โครงการฝึกทักษะด้านวิชาชีพจากหน่วยงานต่าง ๆ ได้แก่ ศูนย์บริการการศึกษานอกโรงเรียนอำเภอเมือง ศูนย์พัฒนาฝีมือแรงงานจังหวัดเพชรบูรณ์ ศูนย์ถ่ายทอดเทคโนโลยีการเกษตรตำบลตะเบา อบต. ตะเบา และมหาวิทยาลัยราชภัฏเพชรบูรณ์ เป็นต้น อย่างไรก็ตาม การติดตามผลอย่างต่อเนื่อง และการสนับสนุนประเภทที่ให้ผู้ชมชนเข้ามามีส่วนร่วมในการทำกิจกรรมและรับผิดชอบโครงการที่มิใช่การให้เปล่า โดยผู้เข้าร่วมกิจกรรมได้รับความรู้ ทักษะและเกียรติบัตร ส่วนสิ่งที่เป็นสาธารณประโยชน์มอบให้แก่ชุมชน นับเป็นสิ่งที่มีความสำคัญแก่ชุมชน ซึ่งเป็นผลให้เกิดการตระหนักถึงคุณค่า ความสำเร็จ และเกิดความผูกพันต่อสิ่งที่ได้รับจากหน่วยงานนั้น ๆ เช่น การอบรมเชิงปฏิบัติการเรื่องการก่ออิฐ ถือปูน ของสถาบันพัฒนาฝีมือแรงงานจังหวัดเพชรบูรณ์ ด้วยการบูรณะรั้วของวัดที่ชำรุดทรุดโทรม โดยให้ปราชญ์ท้องถิ่นคือ นายสมหวัง สิงห์ทอง เป็นวิทยากรหลักในการกำกับดูแล และสมาชิกในชุมชนเป็นผู้เข้าร่วมอบรม เป็นต้น

ตอนที่ 3 การสร้างรูปแบบการบริหารจัดการชุมชนแบบบูรณาการ

แนวทางหรือรูปแบบในการบริหารจัดการชุมชนแบบบูรณาการของชุมชนบ้านป่าบาง ควรดำเนินการตามประเด็นดังตารางที่ 8 ดังนี้

1. การรู้จักสามัคคี และการรวมกลุ่ม

1.1 ส่งเสริมการสร้างจิตสำนึกด้านคุณธรรม จริยธรรม ให้มีความรู้สึกเป็นเจ้าของ มีความสามัคคี ประองคอง และเอื้ออาทรกันในชุมชน

1.2 เปิดโอกาสให้สมาชิกของชุมชนมีส่วนร่วมมีอำนาจในการดำเนินกิจกรรมของชุมชนและกลุ่มตามกำลังและศักยภาพ โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ในการประชุม การวิเคราะห์ชุมชน การวางแผนชุมชนและแผนการใช้งบประมาณ รวมถึงการดำเนินกิจกรรมกลุ่มและสาธารณประโยชน์ต่างๆ ของชุมชน และมีการประชาสัมพันธ์แจ้งข่าวสารข้อมูลอย่างสม่ำเสมอ

1.3 เสริมสร้างศักยภาพของผู้นำและสมาชิกในชุมชนให้มีความเป็นประชาธิปไตย กล้าคิด กล้าแสดงความคิดเห็น

1.4 สร้างกลุ่มและเครือข่ายให้สามารถดำเนินการได้ตามวัตถุประสงค์ เพื่อให้เกิดความสามัคคี
ปรองดอง ช่วยเหลือพึ่งพาและสามารถต่อรองกับพ่อค้าคนกลางหรือผู้ที่เอาเปรียบได้

1.5 ประสานเชื่อมโยงความสัมพันธ์ระหว่าง บ้าน วัด โรงเรียน และหน่วยงานภาคีให้สอดคล้อง
กลมเกลียวกันเพื่อมุ่งสู่เป้าหมายเดียวกัน คือ เพื่อให้ชุมชนดำเนินชีวิตตามแนวเศรษฐกิจพอเพียง และอยู่ดี มี
สุข

1.6 รักษาวัดนธรรม ขนบธรรมเนียมประเพณีของชุมชน และภูมิปัญญาท้องถิ่นที่ดีงามให้คงอยู่

1.7 สนับสนุนสวัสดิการและการสร้างภูมิคุ้มกันในชุมชน ด้วยการยกระดับคุณภาพชีวิตของ
ผู้สูงอายุและผู้ด้อยโอกาส

1.8 จัดโครงสร้างการบริหารจัดการชุมชนในรูปของคณะกรรมการชุดต่าง ๆ หรือรูปของกลุ่ม

1.9 มีการติดตาม และประเมินผลการบริหารจัดการงานต่าง ๆ อย่างต่อเนื่องและสม่ำเสมอ

2. การออมทรัพย์และการบริหารประโยชน์ทรัพย์สินชุมชน

2.1 บริหารจัดการชุมชนและกลุ่มในรูปของคณะกรรมการ มีการจัดแบ่งหน้าที่ความรับผิดชอบ
ชัดเจน กรรมการมีความซื่อสัตย์ เสียสละ มีความโปร่งใส มีการติดตาม ตรวจสอบได้ และร่วมแก้ไข
ปัญหาอย่างเป็นระบบและจริงจัง มีระเบียบข้อบังคับที่ชัดเจนและเป็นธรรม การประชาสัมพันธ์และ
ประชุมอย่างสม่ำเสมอ และการปันแบ่งผลประโยชน์อย่างเป็นธรรม

2.2 ส่งเสริมและปลูกฝังให้เด็ก และเยาวชนตระหนักถึงคุณค่าของสิ่งของเครื่องใช้ รู้จักประหยัด
และอดออมเงินตามกำลังความสามารถ

2.3 โรงเรียนควรให้การสนับสนุนให้เด็กนักเรียนมีการออมเงินและเข้าร่วมกิจกรรมสหกรณ์ของ
โรงเรียน

2.4 ส่งเสริมให้สมาชิกในครัวเรือนรู้จักอดออม และมีการฝากเงินกับสัจจะออมทรัพย์ของชุมชน

2.5 ให้ความรู้คำแนะนำเกี่ยวกับการทำบัญชีรับจ่าย และการออมเงินให้แม่บ้าน เด็กและ
เยาวชน และส่งเสริมให้ทำบัญชีรายรับรายจ่าย

2.6 ส่งเสริม สนับสนุนให้ครัวเรือนมีการลดรายจ่าย และเพิ่มรายได้ด้วยการทำอาชีพเสริมรายได้ ในช่วงที่ว่างเว้นจากการทำการเกษตร

3. การอนุรักษ์และใช้ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม

3.1 การบริหารจัดการทุน ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม และพัฒนาระบบต้นทุนของชุมชนให้เป็นประโยชน์อย่างคุ้มค่าและเกิดประสิทธิผลสูงสุด

3.2 สร้างจิตสำนึกด้านการรักษาทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมและภูมิปัญญาท้องถิ่น

3.3 ส่งเสริมการฟื้นฟูความอุดมสมบูรณ์ของดิน ด้วยการผลิตปุ๋ยอินทรีย์ และสารชีวภาพไว้ใช้เอง มีควรรซื้อจากร้านค้า

3.4 อนุรักษ์และส่งเสริมให้เกษตรกรลดการเผาตอซังข้าวและวัสดุเหลือใช้จากการเกษตรอื่น และลดการใช้สารเคมี

3.5 สนับสนุนเกษตรกรทำการเกษตรให้พอดีกับกำลังของตน และไม่ทำลายทรัพยากรธรรมชาติ

3.6 ส่งเสริมให้ทุกครัวเรือนปลูกต้นไม้ไว้ใช้สอยในชุมชน

3.7 ประชาสัมพันธ์ให้ข่าวสาร ความรู้ และคำแนะนำเกี่ยวกับการทำปุ๋ยอินทรีย์ และการอนุรักษ์ทรัพยากรและพลังงาน แก่สมาชิกในชุมชน

3.8 ประสานเชื่อมโยงกับหน่วยงานภาคีและเครือข่าย เช่น อบต. และชุมชนอื่น เพื่อการบริหารจัดการด้านกายภาพและสาธารณประโยชน์ที่ดีและเกิดประสิทธิผลมากที่สุดร่วมกัน

4. การดำรงชีวิตและการประกอบอาชีพ

4.1 สนับสนุน ส่งเสริมให้ทุกครัวเรือนมีทัศนคติที่ดีและเห็นคุณค่าในวิถีชีวิตแห่งความพอเพียง มีการบริหารจัดการครอบครัวที่ดี มีการลดรายจ่าย เสริมรายได้ ลดการก่อหนี้สิน และมีการทำบัญชีครัวเรือน

4.2 เสริมสร้างศักยภาพของผู้นำชุมชนและสมาชิกของชุมชนให้มีความเป็นประชาธิปไตย กล้าคิด กล้าแสดงความคิดเห็น และมีภาวะผู้นำ

4.3 ส่งเสริมให้สมาชิกของชุมชนมีการพัฒนาคุณภาพชีวิตและศักยภาพที่จำเป็นต่ออาชีพและวิถีชีวิตด้วยกระบวนการเรียนรู้ที่หลากหลายอย่างต่อเนื่อง

4.4 ส่งเสริมให้ทุกครัวเรือนประกอบอาชีพตามศักยภาพ และความเหมาะสม ไม่ทำเกินกำลังจนเกินไป โดยเฉพาะอย่างยิ่ง อาชีพการเกษตร ให้เกิดความยั่งยืนและพึ่งพาตนเอง รวมทั้งส่งเสริมให้มีการผลิตที่มีตลาดรองรับ

4.5 ส่งเสริมให้ทุกครัวเรือนปลูกผักสวนครัวรั้วกินได้ เลี้ยงไก่ ปลา ไข่กินเอง และผลิตสิ่งอุปโภคบริโภคไว้ใช้เองในครัวเรือน และชุมชนแทนการซื้อ

4.6 ส่งเสริมให้ทุกคนมีวิถีชีวิตตามแนวเศรษฐกิจพอเพียง มีความรับผิดชอบต่อตนเอง และรู้จักช่วยเหลือครอบครัวและชุมชนตามกำลังความสามารถ

4.7 ส่งเสริมการใช้พลังงานและทรัพยากรต่าง ๆ อย่างประหยัด

4.8 สร้างความรักใคร่ ประองคองกัน ในครอบครัวและชุมชน

4.9 ส่งเสริมการรวมกลุ่มเพื่อแลกเปลี่ยนเรียนรู้ และสร้างอำนาจการต่อรองในการซื้อวัตถุดิบและขายสินค้า

4.10 มีการประสานเชื่อมโยงกลุ่มและเครือข่ายพันธมิตรต่าง ๆ ทั้งหน่วยงานภาครัฐและองค์กรเอกชน หรือชุมชนอื่น ๆ เพื่อสนับสนุนด้านงบประมาณ วิชาการ การแลกเปลี่ยนเรียนรู้ การช่วยเหลือพึ่งพาซึ่งกันและกัน

ตารางที่ 8 รูปแบบการบริหารจัดการชุมชนแบบบูรณาการตามแนวเศรษฐกิจพอเพียง

การบริหารจัดการ	ความพอประมาณ	ความมีเหตุผล	ภูมิคุ้มกัน	เงื่อนไขความรู้	เงื่อนไข คุณธรรม
1. การรู้จักสามัคคีและการรวมกลุ่ม	1. สร้างกลุ่มและเครือข่ายให้สามารถดำเนินการได้ตามวัตถุประสงค์ 2. เข้าร่วมกิจกรรมของชุมชนตามกำลังและศักยภาพ	1. เปิดโอกาสให้สมาชิกของชุมชนมีส่วนร่วมมีร่วมใจในการดำเนินกิจกรรมของชุมชนและกลุ่ม 2. ติดตาม และประเมินผลการบริหารจัดการงานต่าง ๆ อย่างต่อเนื่องและสม่ำเสมอ 3. จัดโครงสร้างการบริหารจัดการชุมชนในรูปแบบของคณะกรรมการ	1. ประชาสัมพันธ์แจ้งข่าวสารข้อมูลอย่างสม่ำเสมอ 2. สวัสดิการและสร้างภูมิคุ้มกันในชุมชน ด้วยการยกระดับคุณภาพชีวิตของผู้สูงอายุและผู้ด้อยโอกาส 3. ประสานความสัมพันธ์ระหว่างบ้าน วัด โรงเรียน และภาคีให้สอดคล้องกัน	1.เสริมสร้างศักยภาพของผู้นำและสมาชิกในชุมชนให้มีความเป็นประชาธิปไตย กล้าคิด กล้าแสดงความคิดเห็น	1. สร้างจิตสำนึกด้านคุณธรรมจริยธรรมให้มีความรู้ สึกเป็นเจ้าของ มีความสามัคคีปรองดองและเอื้ออาทรกันในชุมชน 2. รักษาวัฒนธรรม ขนบธรรมเนียมประเพณีของชุมชน และภูมิปัญญาท้องถิ่นที่ดั้งเดิมให้คงอยู่

ตารางที่ 8 (ต่อ)

การบริหารจัดการ	ความพอประมาณ	ความมีเหตุผล	ภูมิคุ้มกัน	เงื่อนไขความรู้	เงื่อนไข คุณธรรม
2. การออมทรัพย์	1. บริหารจัดการชุมชนและกลุ่ม ในรูปของคณะ กรรมการ มีการ จัดแบ่งหน้าที่ความรับผิดชอบ ชัดเจน	1. ประชาสัมพันธ์และประชุม อย่างสม่ำเสมอ 2. ติดตาม ตรวจสอบได้ และ ร่วมแก้ไขปัญหาอย่างเป็น ระบบและจริงจัง 3. จัดระเบียบข้อบังคับที่ชัดเจน และเป็นธรรม และมีการปันแบ่ง ผลประโยชน์อย่างเป็นธรรม 5. มีการทำบัญชีรับจ่ายใน ครัวเรือน	1. ให้เด็กนักเรียนมีการออมเงิน และเข้าร่วมกิจกรรมสหกรณ์ของ โรงเรียน 2. ใช้จ่ายอย่างประหยัด รู้จักอด ออม และมีการฝากเงินกับสัจจะ ออมทรัพย์ของชุมชน	1. ให้ความรู้คำแนะนำเกี่ยวกับ การทำบัญชีรับจ่าย และการ ออมเงินให้แม่บ้าน เด็กและ เยาวชน	1. กรรมการบริหารกองทุนฯ ทำงานด้วยความซื่อสัตย์ เสียสละ มีความโปร่งใส 2. ปลูกฝังให้เด็กและเยาวชน ตระหนักถึงคุณค่าของสิ่งของ เครื่องใช้ รู้จักประหยัด และอด ออมเงินตามกำลังความสามารถ

ตารางที่ 8 (ต่อ)

การบริหารจัดการ	ความพอประมาณ	ความมีเหตุผล	ภูมิคุ้มกัน	เงื่อนไขความรู้	เงื่อนไขคุณธรรม
3. การอนุรักษ์และใช้ทรัพยากรธรรมชาติ	<p>1. บริหารจัดการทรัพยากรที่มีอยู่ในชุมชนให้มีประโยชน์คุ้มค่าและเกิดประสิทธิผลสูงสุด</p> <p>2. ทำการเกษตรให้พอดีกับกำลังของตน และไม่ทำลายทรัพยากรธรรมชาติ</p>	<p>1. พื้นฟูความอุดมสมบูรณ์ของดินด้วยปุ๋ยอินทรีย์ที่ผลิตใช้เองอยู่เสมอ</p>	<p>1. ลดการเผาตอซัง หรือเศษวัสดุการเกษตร และลดการใช้สารเคมี</p> <p>2. ปลุกต้นไม้ไว้ใช้สอยในชุมชน</p> <p>3. เชื่อมโยงกับภาคีและเครือข่ายเพื่อการบริหารจัดการสาธารณประโยชน์ร่วมกัน</p>	<p>1. ประชาสัมพันธ์ให้ข่าวสารความรู้ และคำแนะนำเกี่ยวกับการทำปุ๋ยอินทรีย์ และการอนุรักษ์ทรัพยากรและพลังงานแก่สมาชิกในชุมชน</p>	<p>1. สร้างจิตสำนึกด้านการรักษาทรัพยากรธรรมชาติ สิ่งแวดล้อม และ ภูมิปัญญาท้องถิ่น</p>

ตารางที่ 8 (ต่อ)

การบริหารจัดการ	ความพอประมาณ	ความมีเหตุผล	ภูมิคุ้มกัน	เงื่อนไขความรู้	เงื่อนไข คุณธรรม
4. การดำรงชีวิต และการประกอบอาชีพ	1. บริหารจัดการครอบครัวที่ดี 2. ประกอบอาชีพตามศักยภาพและความเหมาะสม ไม่ทำเกินกำลังจนเกินไป 3. ใช้วิถีชีวิตตามแนวเศรษฐกิจพอเพียง 4. ปลูกผักสวนครัวรั้วกินได้ เลี้ยงไก่ ปลาไว้กินเอง	1. ลดรายจ่ายที่ฟุ่มเฟือย และการก่อหนี้สิน 2. ทำบัญชีครัวเรือน 3. ประกอบอาชีพที่มีความยั่งยืน และพึ่งพาตนเองตามศักยภาพของท้องถิ่น รวมทั้งการผลิตที่มีตลาดรองรับ 4. ใช้พลังงานและทรัพยากรต่าง ๆ อย่างประหยัด 5. ผลิตสิ่งอุปโภคบริโภคไว้ใช้เองในครัวเรือน และชุมชน แทนการซื้อ	1. หารายได้เสริมอาชีพ 2. เสริมสร้างศักยภาพของผู้นำ และสมาชิกของชุมชนกล้าแสดงออกและมีภาวะผู้นำ 3. ประสานเชื่อมโยงกลุ่มและเครือข่ายเพื่อสนับสนุนช่วยเหลือพึ่งพากัน 4. รวมกลุ่มเพื่อแลกเปลี่ยนเรียนรู้ และสร้างอำนาจการต่อรองในการซื้อวัตถุดิบและขายสินค้า	1. พัฒนาคุณภาพชีวิตและศักยภาพที่จำเป็นต่ออาชีพด้วยกระบวนการเรียนรู้ที่หลากหลายอย่างต่อเนื่อง	1. ส่งเสริมให้ทุกคนมีความรับผิดชอบต่อตนเอง ครอบครัว และช่วยเหลือชุมชนตามกำลังความสามารถ 2. สร้างความรักใคร่กัน ประองคองกัน ในชุมชน

บทที่ 5

สรุปผล อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ

สรุปผล

การศึกษาครั้งนี้ สามารถสรุปได้เป็น 3 ตอน ดังนี้

ตอนที่ 1 บริบทของการบริหารจัดการในชุมชนและสภาพปัญหา

ตอนที่ 2 การสร้างเสริมศักยภาพ และการร่วมมือของสมาชิกในการพัฒนาชุมชน

ตอนที่ 3 การสร้างรูปแบบการบริหารจัดการชุมชนแบบบูรณาการ

ตอนที่ 1 บริบทของการบริหารจัดการในชุมชนและสภาพปัญหา

1. สภาพของการบริหารจัดการในชุมชนบ้านป่าบง แบ่งเป็น 3 ด้าน ดังนี้

1.1 การบริหารจัดการด้านกายภาพ สาธารณูปโภคและสวัสดิการ การคมนาคมไปยังตัวจังหวัดทำได้ง่าย แต่ถนนภายในหมู่บ้านเป็นหลุมเป็นบ่อ ระบบไฟฟ้า น้ำประปา การเก็บขยะ และสำรวจอาสาประจำหมู่บ้านกำกับดูแลโดย อบต.ตะเบาะ ด้านสาธารณสุข มีอนามัยชุมชนร่วมกับ อสม. ประจำหมู่บ้าน นอกจากนี้ อบต. มีการบริหารจัดการกลุ่มฌาปนกิจสงเคราะห์ประจำตำบล โดยชักชวนชาวบ้านเป็นสมาชิกแต่ยังมีจำนวนไม่มากนัก

1.2 การบริหารจัดการชุมชนและกลุ่ม ผู้นำชุมชน โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ผู้ใหญ่บ้านมีความเป็นผู้นำ และทุ่มเทในการบริหารจัดการงานของชุมชน มีการประชุมลูกบ้านหรือสมาชิกของชุมชนเป็นประจำทุกเดือน แต่สมาชิกไม่ค่อยแสดงความคิดเห็น ผู้นำชุมชนมักต้องบริหารจัดการเองเกือบทุกกิจกรรมของชุมชน เช่นเดียวกับประธานกลุ่มส่วนใหญ่ที่แบกรับภาระงานในทุกหน้าที่ของกลุ่ม กิจกรรมกลุ่มส่วนใหญ่ยังทำกันไม่จริงจังเท่าที่ควร ดำเนินการยังไม่เป็นไปตามวัตถุประสงค์ที่กำหนดไว้ ไม่มีการจดทะเบียน OTOP และวิสาหกิจชุมชน

1.3 การดำรงชีวิตในชุมชน ส่วนใหญ่เป็นแบบครัวเรือนใหญ่ที่มีปู่ย่า ตายาย อยู่ร่วมด้วยในบ้านหรืออยู่ในละแวกติดกัน มีการพึ่งพาตนเองในครัวเรือน มีการทำอาหารกินกันเองในครัวเรือน และสมาชิกในครอบครัวมักอยู่พร้อมหน้ากันในอาหารมื้อเย็น ชาวบ้านมีความปรองดองกันดี มีค่านิยมในการจัดงานและกิจกรรมเป็นไปตามสมัยนิยม ชาวบ้านมีการจัดแบ่งส่วนข้าวที่ปลูกได้เก็บไว้เพื่อบริโภคได้ทั้งปี และขายส่วนที่เหลือ ส่วนใหญ่ปลูกผักสวนครัวประเภทเครื่องเทศหรือสมุนไพรบ้านละ 1-2 ชนิด ส่วนใหญ่มีความเชี่ยวชาญและภูมิปัญญาในการทำเกษตร และมีปราชญ์ชุมชน อยากรู้ก็ตาม ชาวบ้านบางกลุ่มเริ่มเปลี่ยนวิถีชีวิตวิ่งตามสมัยนิยมมากขึ้น ใช้วัสดุอุปกรณ์ที่ทันสมัย การประกอบอาชีพมีลักษณะ “ต่างคนทำ ต่างชื่อวัตถุดิบ และต่างคน ต่างขาย” ชาวบ้าน

บางส่วนมักหาอาชีพเสริม ส่วนใหญ่เงินลงทุนมีไม่เพียงพอสำหรับทำการเกษตร มักอาศัยการกู้ยืมจากกองทุนหมู่บ้าน เกษตรกรนิยมใช้ปุ๋ยเคมีในการปลูกพืช มีการใช้ปุ๋ยอินทรีย์กันน้อย

สำหรับสภาพปัญหาของการบริหารจัดการในชุมชนบ้านป่าบง ได้แก่ ปัจจัยการผลิตมีราคาแพง ราคาผลผลิตตกต่ำ ค่าครองชีพสูง ประกอบกับกระแสโลกาภิวัตน์และวัตถุนิยม ชาวบ้านยังขาดการวางแผนการใช้จ่ายเงินและความรู้ในการพัฒนาอาชีพ ทำให้ชาวบ้านใช้จ่ายเงินแบบฟุ่มเฟือยมากขึ้น เกิดความยากจนและมีหนี้สิน สมาชิกไม่ชอบแสดงความคิดเห็น และร่วมมือในกิจกรรมกลุ่มน้อย งบประมาณสนับสนุนและสวัสดิการจากภาครัฐไม่เพียงพอไม่ทั่วถึง โครงสร้างทางกายภาพบางอย่างยังไม่เหมาะสม ฝนไม่ตกตามฤดูกาล ทำให้ผลผลิตที่ได้ไม่ดีเท่าที่ควร

ตอนที่ 2 การสร้างเสริมศักยภาพ และการร่วมมือของสมาชิกในการพัฒนาชุมชน

การพัฒนาศักยภาพของผู้นำและสมาชิกในชุมชนด้วยกระบวนการเรียนรู้ ควรส่งเสริมในทุกวัย โดยเริ่มจากกลุ่มนำร่องและขยายผลสู่สมาชิกอื่น โดยใช้การจัดกระบวนการเรียนรู้ การแลกเปลี่ยนเรียนรู้ระหว่างกัน การสนับสนุนด้านวิชาการ การศึกษาดูงานจากแหล่งเรียนรู้ การประชุมเชิงปฏิบัติการ และการฝึกอบรมเชิงปฏิบัติการ รวมทั้งการลงมือปฏิบัติจริง โดยมีการเสริมแรง ติดตามผลและประชาสัมพันธ์อย่างต่อเนื่อง ซึ่งผู้นำชุมชนต้องแสดงภาวะผู้นำ มีความเป็นธรรม มีความสามารถประสานประโยชน์ระหว่างชุมชนกับหน่วยงานภาคีและเครือข่าย กระตุ้นและสร้างโอกาสให้สมาชิกในชุมชนมีส่วนร่วมแรงร่วมใจในการดำเนินกิจกรรมของกลุ่มและชุมชนที่อาจบูรณาการร่วมกับกิจกรรมปกติของชุมชน และเป็นแนวทางในการเสริมสร้างให้สมาชิกในชุมชนมีทัศนคติที่ดี มีสำนึกจิตสาธารณะและเกิดความรู้สึกเป็นเจ้าของชุมชนเพิ่มขึ้น ซึ่งจักส่งผลให้การบริหารจัดการชุมชนมีประสิทธิภาพและความเป็นอยู่ของสมาชิกในชุมชนความเข้มแข็งและยั่งยืนต่อไป

ตอนที่ 3 การสร้างรูปแบบการบริหารจัดการชุมชนแบบบูรณาการ

แนวทางหรือรูปแบบในการบริหารจัดการชุมชนของบ้านป่าบงควรมีประเด็น ดังนี้

1. การรู้จักสามัคคี และการรวมกลุ่ม

ชุมชนควรส่งเสริมให้สมาชิกของชุมชนมีจิตสำนึกที่ดีและมีความรู้สึกเป็นเจ้าของชุมชน สามัคคีเอื้ออาทรกัน เปิดโอกาสให้มีส่วนร่วมร่วมมือร่วมใจในการดำเนินกิจกรรมของชุมชนและกลุ่ม สนับสนุนให้กลุ่มและเครือข่ายให้ดำเนินการได้ตามวัตถุประสงค์ ประสานประโยชน์ระหว่าง บ้าน วัด โรงเรียนและหน่วยงานภาคีให้เกิดประสิทธิผล รักษาวัฒนธรรม ประเพณีและภูมิปัญญาท้องถิ่นที่ดีงาม ยกย่องคุณภาพ

ชีวิตของผู้สูงอายุและผู้ด้อยโอกาส ประชาสัมพันธ์อย่างสม่ำเสมอ และติดตามและประเมินผลการบริหารจัดการงานต่าง ๆ อย่างต่อเนื่อง

2. การออมทรัพย์และการบริหารประโยชน์ทรัพย์สินชุมชน

ชุมชนควรส่งเสริมให้สมาชิกในครัวเรือนรู้จักประหยัด และออมเงิน บริหารจัดการทรัพย์สินของชุมชนและกลุ่มในรูปของคณะกรรมการ มีการแบ่งหน้าที่ความรับผิดชอบให้ชัดเจนและร่วมแก้ไขปัญหาอย่างเป็นระบบและจริงจัง กรรมการมีคุณธรรม และตรวจสอบได้ มีระเบียบข้อบังคับที่ชัดเจนและเป็นธรรม และมีการประชาสัมพันธ์อย่างสม่ำเสมอ

3. การอนุรักษ์และใช้ทรัพยากรธรรมชาติของชุมชน

ชุมชนควรมีบริหารจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมให้เกิดประสิทธิผลสูงสุด อนุรักษ์ฟื้นฟูความอุดมสมบูรณ์ของดินและสิ่งแวดล้อม ด้วยการใช้น้ำอินทรีย์ ลดการเผาตอซังและวัสดุเหลือใช้จากการเกษตร สนับสนุนให้ทุกครัวเรือนปลูกผักสวนครัวรั้วกินได้และเลี้ยงสัตว์ไว้เป็นอาหาร รวมทั้งประสานเชื่อมโยงกับหน่วยงานภาคีและเครือข่าย เพื่อให้มีประสิทธิผลสูงร่วมกัน

4. การดำรงชีวิตแบบพอเพียง

ชุมชนควรส่งเสริมให้สมาชิกในชุมชนมีทัศนคติที่ดีและดำเนินวิถีชีวิตตามแนวเศรษฐกิจพอเพียง ประกอบอาชีพการเกษตรที่มีตลาดรองรับ ช่วยเหลือพึ่งพาซึ่งกันและกัน มีการบริหารจัดการครอบครัวที่ดี ทำบัญชีครัวเรือน มีการพัฒนาคุณภาพชีวิตและศักยภาพที่จำเป็นต่ออาชีพและวิถีชีวิตด้วยกระบวนการเรียนรู้ และประสานประโยชน์ระหว่างกลุ่ม หน่วยงานภาคีและเครือข่าย

อภิปรายผล

1. สภาพของการบริหารจัดการชุมชนและกลุ่มของบ้านป่าบง

สภาพการบริหารจัดการชุมชนและกลุ่ม ผู้ใหญ่บ้านมีความเป็นผู้นำ และทุ่มเทในการบริหารจัดการงานของชุมชน มีการประชุมลูกบ้านหรือสมาชิกของชุมชนเป็นประจำทุกเดือน แต่สมาชิกไม่ค่อยแสดงความคิดเห็น ผู้นำชุมชนมักต้องบริหารจัดการเองเกือบทุกกิจกรรมของชุมชน ซึ่งสอดคล้องกับวรรณกร ดำรงกุล และสุพิชา แวนแก้ว (2547) ที่ศึกษาการบริหารจัดการแก้ไขปัญหาของชุมชนของผู้นำชุมชน ชุมชนบ้านวังกระจับ หมู่ที่ 1 ตำบลคอตทราย อำเภอค่ายบางระจัน จังหวัดสิงห์บุรี ที่พบว่า ปัญหาอุปสรรคในการบริหารจัดการชุมชนของผู้นำชุมชนที่เกิดจากตัวประชาชน ได้แก่ ประชาชนทำอะไรไม่จริงจัง เบื่อหน่ายกับกิจกรรมที่ซ้ำซาก ไม่ให้ความร่วมมือไม่สนใจ

เนื่องจากมีภาระด้านครอบครัวและการประกอบอาชีพ การไม่ศรัทธาในตัวผู้นำ โดยศักยภาพของผู้นำชุมชนที่มีความสามารถบริหารจัดการชุมชน ต้องเป็นบุคคลที่มีความรู้ความเข้าใจ และมีทักษะในการดำเนินงาน เป็นผู้กระตุ้นให้เกิดการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ และการมีส่วนร่วม รวมทั้งต้องเป็นผู้ประสานงานระหว่างชุมชนและหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง

สำหรับการบริหารจัดการกลุ่มของชุมชนบ้านป่าบาง ประธานกลุ่มส่วนใหญ่ที่แบกรับภาระงานในทุกหน้าที่ของกลุ่ม กิจกรรมกลุ่มส่วนใหญ่ยังทำกันไม่จริงจังเท่าที่ควร ดำเนินการยังไม่เป็นไปตามวัตถุประสงค์ที่กำหนดไว้ ไม่มีการจดทะเบียน OTOP และวิสาหกิจชุมชน ซึ่งขัดแย้งกับการบริหารจัดการของกลุ่มจักสานไบเตยบ้านทุ่งนา ตำบลนาประคู้ อำเภอโคกโพธิ์ จังหวัดปัตตานี ที่หน่วยประสานงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นภาคใต้ตอนล่าง (2549) รายงานว่า กลุ่มจักสานไบเตยบ้านทุ่งนามีรูปแบบการบริหารจัดการที่ชัดเจน มีโครงสร้างและวัตถุประสงค์ คือ กลุ่มทำหน้าที่รับซื้อสินค้าจากสมาชิกเพื่อนำออกจำหน่าย มีการรวมกลุ่มเพื่อจัดการตลาดของสมาชิก มีการระดมทุนจากสมาชิกเป็นทุนตั้งต้น มีการนำสินค้าออกจำหน่ายและตามเทศกาลที่ทางจังหวัดจัดขึ้น มีการสรุปผลกำไรขาดทุน และแบ่งบทบาทหน้าที่ทำงานกัน ตั้งแต่การร่วมประชุมวางแผนงานก่อนออกจำหน่ายทุกครั้ง และสรุปผลที่ออกตลาด

2. สภาพปัญหาของการบริหารจัดการในชุมชนบ้านป่าบาง

สภาพปัญหาของการบริหารจัดการในชุมชนบ้านป่าบาง เริ่มจากปัจจัยการผลิตมีราคาแพง ราคาผลผลิตตกต่ำ ค่าครองชีพสูง ขาดการวางแผนการใช้จ่ายเงินและความรู้ในการพัฒนาอาชีพ ใช้จ่ายเงินแบบฟุ่มเฟือยเพิ่มขึ้นตามกระแสโลกาภิวัตน์และวัตถุนิยม ยกจนและมีหนี้สิน สมาชิกไม่ชอบแสดงความคิดเห็น และร่วมมือในกิจกรรมกลุ่มน้อย งบประมาณสนับสนุนและสวัสดิการจากภาครัฐไม่เพียงพอไม่ทั่วถึง โครงสร้างทางกายภาพบางอย่างยังไม่เหมาะสม ฝนไม่ตกตามฤดูกาล ทำให้ผลผลิตที่ได้ไม่ดีเท่าที่ควร ซึ่งสอดคล้องกับรายงานของชุมพลภัทร์ คงจนจอรูนันต์ (2551) ที่ว่า ปัญหาอุปสรรคของเกษตรกรในการดำเนินชีวิตตามแนวทางปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงของเกษตรกร ได้แก่ ปัญหาด้านเศรษฐกิจ การศึกษาและการเรียนรู้ สาธารณสุข สิ่งแวดล้อม และสังคม และวัฒนธรรม อย่างไรก็ตาม จากปัญหาต่าง ๆ ดังกล่าว จึงส่งผลให้สมาชิกในครอบครัวต้องใช้เวลาส่วนใหญ่ในการทำมาหากินเพื่อเลี้ยงครอบครัวและชำระหนี้สิน ประกอบกับชาวบ้านยังขาดความรู้ใหม่ในการพัฒนาอาชีพและขาดการวางแผนการใช้จ่ายเงิน สมาชิกจึงอาจเกิดความท้อแท้ ไม่อยากแลกเปลี่ยนเรียนรู้หรือแสดงความคิดเห็น และให้ความร่วมมือในการทำกิจกรรมของชุมชน และกลุ่มน้อย

3. การสร้างเสริมศักยภาพ และการร่วมมือของสมาชิกในการพัฒนาชุมชน

การสร้างเสริมศักยภาพ และการร่วมมือของสมาชิกในการพัฒนาชุมชน ทำได้โดยส่งเสริมในทุกวัย โดยเริ่มจากกลุ่มนำร่องและขยายผลสู่สมาชิกอื่น โดยใช้การจัดการกระบวนการเรียนรู้ มีการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ระหว่างกัน การสนับสนุนด้านวิชาการ และการปฏิบัติจริง มีการสนับสนุนเสริมแรง ประชาสัมพันธ์และติดตามผลอย่างต่อเนื่อง ผู้นำชุมชนต้องแสดงภาวะผู้นำและควรประสานประโยชน์กับหน่วยงานภาคีและเครือข่าย เป็นการเพิ่มพูนศักยภาพของสมาชิกในชุมชน และสร้างโอกาสให้มีส่วนร่วมในการดำเนินกิจกรรมของกลุ่มและชุมชน และสร้างทัศนคติที่ดี และมีความรู้สึกเป็นเจ้าของชุมชนเพิ่มขึ้น อย่างไรก็ตาม ชุมชนบ้านป่าบางมีผู้นำชุมชนมีคุณธรรม จริยธรรมที่งดงาม มีศักยภาพในการดำเนินกิจกรรมต่าง ๆ และสามารถประสานงานเชื่อมโยงกับลูกบ้าน หน่วยงานภาคีและเครือข่ายเพื่อสร้างความร่วมมือและขอรับการสนับสนุนในด้านต่าง ๆ ซึ่งสอดคล้องกับวรรณกร ดำรงกุล และสุพิชา แวนแก้ว (2547) ที่ระบุว่า การบริหารจัดการชุมชน ไม่ได้เกิดจากการจัดการของผู้นำชุมชนแต่เพียงฝ่ายเดียว แต่ต้องเกิดจากความร่วมมือของคนในชุมชน ซึ่งคนในชุมชนต้องมีการปรับเปลี่ยนทัศนคติ การดำเนินงานต้องอาศัยระยะเวลา ทั้งนี้ ผู้นำชุมชนและเจ้าหน้าที่ที่เกี่ยวข้องต้องเข้าไปกระตุ้นและส่งเสริมพัฒนา นอกจากนี้ ปัจจัยที่เอื้ออำนวยให้ผู้นำชุมชนสามารถแก้ปัญหาชุมชน ยังต้องมีคุณลักษณะของผู้นำด้านคุณธรรม มีศักยภาพและประสบการณ์ได้รับการพัฒนา และการเรียนรู้ ทำให้เกิดความตระหนัก และความเข้าใจในการจัดการชุมชน มีการจัดการชุมชน โดยใช้กระบวนการมีส่วนร่วมและมีหน่วยงานภาครัฐและเครือข่ายให้การสนับสนุน และสอดคล้องกับรายงานของชุมพลภัทร์ คงธนจารุอนันต์ (2551) รายงานว่า การที่เกษตรกรจะดำเนินชีวิตตามแนวปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงได้อย่างมีประสิทธิภาพ ในหมู่บ้านนั้น ต้องมีการรวมกลุ่มกันเพื่อเป็นที่ปรึกษาซึ่งกันและกัน และต้องมีผู้นำชุมชนที่เข้มแข็งพร้อมที่จะเสียสละเวลาทุกครั้ง เมื่อลูกบ้านในหมู่บ้านมีปัญหา โดยมีการจัดการประชุมหมู่บ้านเป็นประจำทุกเดือน เพื่อเป็นการถามสารทุกข์สุขดิบของเกษตรกรในหมู่บ้านเป็นประจำ

4. รูปแบบการบริหารจัดการชุมชนแบบบูรณาการ

จากผลการศึกษาพบว่า บ้านป่าบางควรมีรูปแบบการบริหารจัดการชุมชนแบบบูรณาการตามแนวเศรษฐกิจพอเพียง โดยยึดหลัก 4 ประเด็น ได้แก่ 1) การรู้จักสามัคคีโดยชุมชนควรเสริมสร้างศักยภาพให้ทุกคนให้มีส่วนร่วม ผลักดันกลุ่มและเครือข่ายให้บรรลุวัตถุประสงค์ 2) การออมทรัพย์และบริหารจัดการชุมชนในรูปของคณะกรรมการและตรวจสอบได้ 3) การอนุรักษ์และใช้ทรัพยากรธรรมชาติ และทรัพย์สินของชุมชนอย่างมีประสิทธิภาพ และ 4) ดำรงชีวิตตามแนวเศรษฐกิจพอเพียงในทุกครัวเรือน พัฒนาคุณภาพชีวิตด้วยกระบวนการเรียนรู้ที่หลากหลาย มีติดตามผลและประชาสัมพันธ์อย่างสม่ำเสมอ ซึ่งสอดคล้องกับรูปแบบการบริหารจัดการกองทุนที่ชูติอร ขอบชื่น และคณะ (2547) รายงานว่า ควรมีการสร้างจิตสำนึกคุณธรรม จริยธรรม ความเป็นเจ้าของให้ชุมชน รักกองทุน มีการแลกเปลี่ยน

เรียนรู้ การอบรม คุณาน การจัดเวทีประชาคม การให้ความรู้ด้านกฎหมาย การสร้างมาตรการการป้องกันการทุจริต การบริหารจัดการแก่คณะกรรมการและสมาชิก และคณะกรรมการ มีการประชาสัมพันธ์การดำเนินงานอย่างต่อเนื่อง มีการสร้างเครือข่ายกองทุนระดับตำบล อำเภอและจังหวัด เชื่อมโยงการทำงานร่วมกัน ส่วนการเชื่อมโยงเครือข่ายการทำงานกับภาคี มีการประสานจัดทำแผนการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ข้อมูลข่าวสาร การศึกษาคุณาน การแก้ไขปัญหาระหว่างกองทุนในการทำงาน การพัฒนากระบวนการเรียนรู้ การเชื่อมโยงเครือข่ายการทำงานกับภาคี ตลอดจนการบูรณาการกองทุนต่าง ๆ ในระดับชุมชนให้สามารถทำงานร่วมกันให้เป็นพลังขับเคลื่อนในการพัฒนากองทุน

ข้อเสนอแนะ

จากการวิจัยครั้งนี้ คณะผู้วิจัยได้นำผลการวิจัยมาสังเคราะห์โดยอาศัยแนวคิด ทฤษฎี และนโยบายการดำเนินงาน เพื่อเป็นข้อเสนอแนะในทางปฏิบัติ ดังนี้

1. ข้อเสนอแนะเชิงพัฒนา

1.1 ชุมชนบ้านป่าบงควรรนำรูปแบบการบริหารจัดการชุมชนตามแนวเศรษฐกิจพอเพียงไปใช้ในการบริหารจัดการชุมชนอย่างจริงจังและต่อเนื่อง เพื่อประโยชน์ของชุมชนและเป็นต้นแบบต่อไป

1.2 ชุมชนบ้านป่าบงควรรส่งเสริมให้ทุกครัวเรือนในชุมชนดำเนินวิถีชีวิตตามแนวเศรษฐกิจพอเพียง และมีการประชาสัมพันธ์ และการติดตามประเมินผลเป็นระยะ ๆ อย่างต่อเนื่อง เพื่อให้เกิดผลลัพธ์ที่ชัดเจนและเป็นรูปธรรม

1.3 การสนับสนุนด้านความรู้จากหน่วยงานราชการต่าง ๆ เช่น สำนักงานพัฒนาชุมชน สำนักงานเกษตร ปศุสัตว์ ประมง ศูนย์พัฒนาฝีมือแรงงาน ควรจัดในลักษณะของฝึกอบรมเชิงปฏิบัติการที่ก่อให้เกิดประโยชน์ทั้งแก่ผู้เข้าอบรมและสาธารณสถานของชุมชน เพื่อให้เกิดความรู้ลึกเป็นเจ้าของและภาคภูมิใจที่ได้ทำประโยชน์ต่อชุมชนส่วนรวม

1.4 หน่วยงานราชการต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องควรมีการบูรณาการร่วมกัน เพื่อประสานร่วมมือกันให้การสนับสนุนแก่ชุมชน เพื่อไม่ให้งานเกิดความซ้ำซ้อนกัน ซึ่งจะส่งผลให้ชาวบ้านเบื่อหน่ายและเสียเวลาในการประกอบอาชีพ และควรมีหน่วยงานหนึ่งหน่วยงานใดเป็นที่เลี้ยง รวมทั้งมีการติดตามและประเมินผลการบริหารจัดการชุมชนเป็นระยะ ๆ เพื่อให้การดำเนินการบริหารจัดการชุมชนมีความเข้มแข็งและยั่งยืนต่อไป

1.5 ชุมชนอื่นที่มีบริบทใกล้เคียงกับชุมชนบ้านป่าบง ควรรนำรูปแบบการบริหารจัดการชุมชนตามแนวเศรษฐกิจพอเพียงไปปรับใช้ในการดำเนินงานในชุมชนของตน

2. ข้อเสนอแนะในการวิจัยครั้งต่อไป

2.1 ควรศึกษาเพิ่มเติมเกี่ยวกับผลกระทบที่เกิดขึ้นของชุมชนบ้านป่าบงในการบริหารจัดการชุมชนตามแนวเศรษฐกิจพอเพียง

2.2 ควรศึกษาเพิ่มเติมเกี่ยวกับการนำรูปแบบการบริหารจัดการชุมชนไปใช้ในชุมชนอื่นของจังหวัดเพชรบูรณ์และจังหวัดอื่นที่มีบริบทใกล้เคียงกับชุมชนบ้านป่าบง

บรรณานุกรม

- กรมการพัฒนาชุมชน. มปป. องค์ความรู้และหลักสูตรเพื่อการขับเคลื่อนเศรษฐกิจพอเพียงในชุมชน. กรมการพัฒนาชุมชน กระทรวงมหาดไทย.
- กรมส่งเสริมการเกษตร. 2552. ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง [Online].
Available: <http://www.doae.go.th/report/SE/html/02.htm>
- เกษม ไม้เรียง และวิทยา เจียรพันธุ์. 2542. รายงานการวิจัยเรื่องระบบการเงินในชนบทของประเทศไทย: ศึกษากรณีการให้บริการด้านการเงิน. สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย.
- จิตรา อรุณฤกษ์ถวิล. 2549. บทบาทของชุมชนในการพัฒนาเศรษฐกิจฐานราก. กลุ่มงานส่งเสริมและพัฒนา สำนักงานพัฒนาชุมชนจังหวัดเพชรบูรณ์. [Online].
Available: <http://www.cdd.go.th/kmcd/webpage/jithra491026htm>
- เฉลี่ยว บุรีภักดี และคณะ. 2545. ชุมชนวิชาการวิจัยชุมชน. สำนักมาตรฐานการศึกษา สำนักงานสภาสถาบันราชภัฏ กระทรวงศึกษาธิการ และสำนักงานมาตรฐานอุดมศึกษา ทบวงมหาวิทยาลัย. เอส อาร์ ฟรินดิง แมสโปรดักส์ จำกัด. กรุงเทพมหานคร.
- ชินรัตน์ สมสืบ. 2539. การมีส่วนร่วมของประชาชนในการพัฒนาชนบท. มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช.
- ชุตีอร ชอบชื่น และคณะ. 2547. การพัฒนาศักยภาพและสร้างรูปแบบการบริหารจัดการกองทุนหมู่บ้านและชุมชนเมือง ตำบลสวนกล้วย อำเภอบ้านโป่ง จังหวัดราชบุรี. ศพช. เขต7 อำเภอชะอำ เพชรบุรี.
- ชุมพลภัทร์ คงชนจารุอนันต์. 2551. การดำเนินชีวิตและคุณภาพชีวิตตามแนวทางปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงของเกษตรกรในหมู่บ้านหนองมะจับ ตำบลแม่แฝก อำเภอสันทราย จังหวัดเชียงใหม่. บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.
- ดำรง วัฒนา สุริยะ วิริยะสวัสดิ์ และสุชาดา วัฒนา. 2544. โครงการศึกษาเบื้องต้นเรื่อง ระบบการบริหารจัดการท้องถิ่น. สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย.
- ทิวาภรณ์ ดันเจริญ รุ่งนภา เพ็ชรพรหมสร และศรี ศรีงาม. 2545. " บทบาทของภาคีการพัฒนากับการแก้ปัญหาความยากจน." วารสารเศรษฐกิจและสังคม.39 (4) กรกฎาคม-สิงหาคม 2545: 40-42. [Online]. Available: http://www.nesdb.go.th/portals/0/news/journal/economic_journal/07-082545/09.pdf.

- ธีรศักดิ์ จินดาบถ นนทิภัค เพียรโรจน์ และชญาณิน ปรัชญาอนุสรณ์. 2550. การจัดการตลาดของ
ธุรกิจชุมชนประเภทผลิตเพื่อขาย : กรณีศึกษาธุรกิจชุมชน ตำบลบ้านยาง และตำบลบ้าน
ทำเนียบ อำเภอคีรีรัฐนิคม จังหวัดสุราษฎร์ธานี. วารสารวิจัย มข. 12 (4) ตุลาคม-ธันวาคม
2550 : 537-542.
- นงเยาว์ หลีพันธ์. 2537. การมีส่วนร่วมของประชาชนในการจัดทำโครงการพัฒนาแหล่งน้ำขนาด
เล็กในจังหวัดจันทบุรี. มหาวิทยาลัยมหิดล.
- ปรัชญา เวสารัชช. 2528. รายงานการวิจัยเรื่องการมีส่วนร่วมของประชาชนในกิจกรรมเพื่อพัฒนา
ชนบท. มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- วัชรพล คงมนต์. 2550. การศึกษารูปแบบการบริหารจัดการกองทุนสุขภาพชุมชนที่มีผล
ต่อคุณภาพบริการ ในภาพรวมของตำบลพลวงทอง อำเภอบ่อทอง จังหวัดชลบุรี
[Online]. Available: http://www.cbo.moph.go.th/research_n/dspimg.asp?id=213.
- วันชัย วัฒนศัพท์. 2543. คู่มือการมีส่วนร่วมของประชาชนในการตัดสินใจของชุมชน. ศูนย์สันติวิธี
เพื่อพัฒนาประชาธิปไตย สถาบันพระปกเกล้า แปลและเรียบเรียงจาก Jame L. Creighton.
A guide book for involving citizens in community decision making.
- วรรณกร ดำรงกุล และสุพิชา แวนแก้ว. 2547. การวิจัยเชิงปฏิบัติการเพื่อการบริหารจัดการแก้ไข
ปัญหาของชุมชนของผู้นำชุมชนกรณีศึกษาชุมชน บ้านวังกระจับ หมู่ที่ 1 ตำบลคอทราย
อำเภอค่ายบางระจันจังหวัดสิงห์บุรี. สำนักงานพัฒนาชุมชนจังหวัดสิงห์บุรี.
- วรรณิ์ แกมเกตุ. 2545. รายงานการวิจัยฉบับสมบูรณ์ โครงการการพัฒนาตัวบ่งชี้ความสามารถใน
การพึ่งตนเองของครอบครัวและชุมชน. ภาควิชาวิจัยการศึกษา คณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์
มหาวิทยาลัย.
- วิรัช วิรัชนิภาวรรณ. 2551. การบริหารจัดการตามแนวทางเศรษฐกิจพอเพียงในชุมชน [Online].
Available: <http://www.wiruch.com/articles%20for%20article/article%20sufficiency%20economy%20mgt%20admin.pdf>.
- ศูนย์บริการและถ่ายทอดเทคโนโลยีการเกษตรประจำตำบลตะบะ. 2549ก. แนวทางการพัฒนา
ระดับหมู่บ้าน หมู่ที่ 7 บ้านป่าบง ตำบลตะบะ อำเภอเมือง จังหวัดเพชรบูรณ์. ศูนย์บริการ
และถ่ายทอดเทคโนโลยี การเกษตรประจำตำบลตะบะ อำเภอเมือง เพชรบูรณ์.
- _____. 2549ข. แนวทางการพัฒนาระดับหมู่บ้าน หมู่ที่ 11 บ้านป่าบงใต้ ตำบลตะบะ
อำเภอเมือง จังหวัดเพชรบูรณ์. ศูนย์บริการและถ่ายทอดเทคโนโลยีการเกษตรประจำตำบล
ตะบะ อำเภอเมืองเพชรบูรณ์ เพชรบูรณ์.

- สถาบันพระปกเกล้า. 2552. การมีส่วนร่วม. ฐานข้อมูลการเมืองการปกครอง สถาบันพระปกเกล้า [Online]. Available: <http://www.thaipoliticsgovernment.org/wiki/%E2%80%9C%E0%B8%81%E0%B8%B2%E0%B8%A3%E0%B8%A1%E0%B8%B5%E0%B8%AA%E0%B9%88%E0%B8%A7%E0%B8%99%E0%B8%A3%E0%B9%88%E0%B8%A7%E0%B8%A1%E2%80%9D>.
- สมศักดิ์ สุภรัตน์ และคณะสถาบันวิจัยวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีแห่งประเทศไทย. 2544. การประเมินผลโครงการวิจัยการพึ่งตนเองทางเศรษฐกิจในชนบท. สำนักงานคณะกรรมการวิจัยแห่งชาติ.
- สุภัทร ขจรมาศบุญปี. 2540. แนวโน้มการพึ่งตนเองของชุมชนชนบทไทย ใน 25 ปีข้างหน้า (พ.ศ. 2539-2563). วิทยานิพนธ์มหาบัณฑิต โครงการสหวิทยาการบัณฑิตศึกษา.
- สุภาพ สุทธิรักษ์. 2550. การบริหารคลังสินค้าเกษตรของสหกรณ์การเกษตร. กลุ่มปัจจัยการผลิต ส่วนวิจัยครัวเรือนเกษตรการจัดการฟาร์มและปัจจัยการผลิต สำนักวิจัยเศรษฐกิจการเกษตร [Online]. Available: <http://www.oae.go.th/model/Supap/silo.htm>.
- สุภาพธรรม ไกรฤกษ์. 2548. การบริหารจัดการกองทุนหมุนเวียนของบ้านบ่อแก้ว ตำบลบ่อแก้ว อำเภอสะเมิง จังหวัดเชียงใหม่. วิทยานิพนธ์มหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.
- สุวกิจ ศรีปีดดา. 2549. การประยุกต์หลักการจัดการธุรกิจตามแนวพระราชดำริเศรษฐกิจพอเพียงกับ วิสาหกิจชุมชน. สำนักวิทยบริการและเทคโนโลยีสารสนเทศ มหาวิทยาลัยราชภัฏ มหาสารคาม [Online]. Available: http://dcms.thailis.or.th/tdc//browse.php?option=show&browse_type=title&titleid=11561&query=เศรษฐกิจพอเพียง&s_mode=all&d_field=&d_s_tart=&d_end=&limit_lang=&limited_lang_code=&order=&order_by=&order_type=&result_id=17&maxid=362.
- สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ. 2549. สรุปสาระสำคัญแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 10 (พ.ศ. 2550-2554) [Online]. Available: www.nesdb.go.th/plan10.htm. (22 พฤศจิกายน 2549).
- สำนักงานพัฒนาชุมชนอำเภอเมืองเพชรบูรณ์. 2549. สารสนเทศชุมชนบ้านป่าบาง หมู่บ้านเศรษฐกิจพอเพียงต้นแบบ. สำนักงานพัฒนาชุมชนอำเภอเมืองเพชรบูรณ์ เพชรบูรณ์.

หน่วยประสานงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นภาคใต้ตอนล่าง. 2549. การพัฒนาศักยภาพกลุ่มอาชีพจักสาน

ไบเตย บ้านทุ่งนา ตำบลนาประดู่ อำเภอโคกโพธิ์ จังหวัดปัตตานี สู่ตลาด OTOP [Online].

Available: [HTTP://WWW.BUDUTANI.COM/RE/RE070808B.HTML](http://www.budutani.com/re/re070808b.html)

ภาคผนวก

ภาคผนวก ก

ประเด็นข้อคำถามเพื่อศึกษาบริบทของการบริหารจัดการในชุมชน

1. บริบทการบริหารจัดการด้านกายภาพและสาธารณูปโภคของชุมชน

- 1.1 การคมนาคม
- 1.2 ระบบไฟฟ้า
- 1.3 น้ำเพื่อการอุปโภคบริโภค
- 1.4 น้ำเพื่อการเกษตร
- 1.5 การโทรคมนาคม
- 1.6 การกำจัดขยะมูลฝอย
- 1.7 การสาธารณสุข
- 1.8 ความปลอดภัย
- 1.9 การฌาปนกิจสงเคราะห์

2. บริบทการบริหารจัดการชุมชนและกลุ่มต่าง ๆ

- 2.1 การกำหนดกฎ ระเบียบ ข้อบังคับ คุณสมบัติและบทบาทหน้าที่สมาชิกของกลุ่ม/ชุมชน
- 2.2 การคัดเลือก/แต่งตั้งคณะกรรมการกลุ่มและชุมชน
- 2.3 ภาวะความรับผิดชอบในการดำเนินงานของกลุ่มและชุมชน
- 2.4 การลงทุนและการแบ่งปันผลประโยชน์ของกลุ่ม

3. บริบทการดำรงชีวิตในชุมชน

- 3.1 ความสามัคคี ความเอื้ออาทรกัน
- 3.2 ค่านิยมในการจัดงานและการกินอยู่
- 3.3 การวางแผนชีวิตและครอบครัว
- 3.4 การประกอบอาชีพและการวางแผนการผลิต (อาชีพหลัก และอาชีพเสริม)
- 3.5 การใช้จ่ายเงินและการออม
- 3.6 ภูมิปัญญาท้องถิ่นและการใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่น

4. สภาพปัญหาด้านการบริหารจัดการของชุมชน

- 4.1 การบริหารจัดการกลุ่ม
- 4.2 การวางแผนการผลิตของกลุ่มและชุมชน
- 4.3 การวางแผนการจำหน่ายผลผลิตของกลุ่มและชุมชน
- 4.4 การรวมกลุ่ม ความร่วมมือและความเข้มแข็งของกลุ่ม
- 4.5 ความรู้และเทคโนโลยีในการพัฒนาศักยภาพของกลุ่มและชุมชน
- 4.6 การแก้ปัญหาข้อพิพาทในกลุ่มและชุมชน
- 4.7 อื่น ๆ

ภาคผนวก ข

ประเด็นข้อคำถามเพื่อศึกษารูปแบบการบริหารจัดการชุมชนแบบบูรณาการ

-
1. การรู้จักสามัคคี
  2. การรวมกลุ่ม
  3. การออมทรัพย์
  4. การบริหารประโยชน์ทรัพย์สินชุมชน
  5. การอนุรักษ์และใช้ทรัพยากรแหล่งน้ำ
  6. การอนุรักษ์และใช้ทรัพยากรดินในแปลงปลูก
  7. การดำรงชีวิตแบบพอเพียง
  8. การใช้และฟื้นฟูภูมิปัญญาท้องถิ่น
  9. อื่นๆ

ภาคผนวก ค
ประมวลภาพกิจกรรม
สภาพโครงสร้างทางกายภาพของชุมชนบ้านป่าบง

 <p>ทางเข้าชุมชนบ้านป่าบง</p>	 <p>ฝายกั้นลำน้ำบริเวณฝั่งตะวันออกของหมู่ 11</p>
 <p>โรงสีข้าวที่อยู่ในชุมชน</p>	 <p>วัด โนนสว่างอารมณ์</p>
 <p>โรงเรียนบ้านป่าบง</p>	 <p>สนามเด็กเล่นในโรงเรียนบ้านป่าบง</p>
 <p>ถนนในชุมชน</p>	 <p>ที่ทิ้งขยะมูลฝอย</p>

กิจกรรมการศึกษางานหมู่บ้านเศรษฐกิจพอเพียงต้นแบบ

การเกษตรพอเพียงของมาร์ติน บ้านคำปลาหลาย

การบริหารการเงิน บ้านคำแย

แลกเปลี่ยนเรียนรู้ ณ บ้านคำปลาหลาย

การบริหารจัดการชุมชน บ้านคำแย

โรงสีข้าวอินทรีย์ กลุ่มเกษตรกรทำนาบากเรือฯ

การขายผลิตภัณฑ์สมุนไพร กลุ่มราชธานีอโศก

การบริหารจัดการกลุ่มของเกษตรกรเลี้ยงปลา

ริมฝั่งโขง ณ ตลาดลุ่มน้ำโขงไทย-ลาว

กิจกรรมอบรมเชิงปฏิบัติการเพื่อเสริมสร้างศักยภาพ

กิจกรรมทำอาหารเพื่อสุขภาพ

กิจกรรมทำน้ำยาล้างจานและแชมพู

กิจกรรมฝึกอบรมเชิงปฏิบัติการเรียนรู้งานช่างปูนในการทำรั้ววัด

การนำผลการฝึกอบรมไปใช้ประโยชน์

 <p>ใช้อาคารเป็นลานตากข้าว</p>	 <p>ใช้บริเวณวัดเป็นลานตากข้าว</p>
 <p>พัฒนาสตรี้อยู่ปลูกปัดใส่เอง หลังจากอบรมแล้ว</p>	 <p>กระดางจากยางรถยนต์ที่ช่วยกันผลิต</p>
 <p>ปลูกผักสวนครัวและเลี้ยงปลา</p>	 <p>ใช้พื้นที่บริเวณบ้านอย่างเป็นประโยชน์</p>

กิจกรรมการบริหารจัดการชุมชนและกลุ่ม

	
<p>การประชุมลูกบ้านประจำเดือน</p>	<p>การประชุมลูกบ้านประจำเดือน</p>
	
<p>การประชุมคณะกรรมการกองทุนฯ</p>	<p>การทำธุรกรรมทางการเงินของกองทุนฯ</p>
	
<p>การฝากเงิน สัจจะออมทรัพย์</p>	<p>การทำดอกไม้ของกลุ่มดอกไม้</p>
	
<p>การประชามลูกบ้าน</p>	<p>การขายผลผลิตข้าวให้แก่สหกรณ์ฯ</p>